కంఠాభరణము.

గ్రంథకర్త:

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు.

ప్రకటనకర్త:

కందుల గోవిందము,

జనరల్ బుక్ డిపో,

బెజవాడ, కృష్ణా జిల్లా.

కాకినాడ:

స్కేప్ అండ్ కో., ముద్రాక్షరశాలలో

సుబ్బారాయుసోదరులచే ముద్రింపబడియె.

కాపీరైట్] 1926. [వెల 1-0-0.

ప్రహ్లాద

[గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావుగారు]

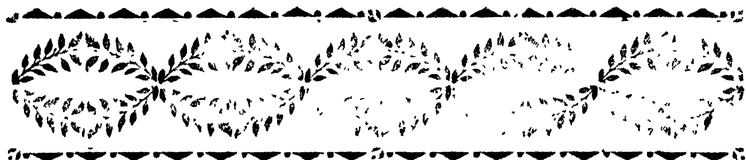
ఈగ్రంథమును రచించినకవిగారు "స్వారాజ్యరథ" మని బహునాటకములను రచించి కీర్తిగన్నవారు. వీరికవిత్వము ద్రాక్షాపాకము. అందుముఖ్యముగ నీనాటకమత్యంతాద్భుతముగ వ్రాయఁబడినది. భాగవతమునందలి "మందారమకరంద" అనుపద్యముతో సమానముగనుండు ననేకపద్యము లీపుస్తకమునందున్నవి. సంగీతప్రహ్లాద యనుటచేత నీయందు రమ్యములగు ననేకపాటలుగలవని యూహింపదగును. సనకసనందనాదులవలన విష్ణుద్వారపాలకులగు జయవిజయులకు శాపముగలుగుటయు, వారు హిరణ్యకశ్యప హిరణ్యాక్షదానవులై జననమగుటయు శ్రీవిష్ణుండు యజ్ఞవరాహరూపమున హిరణ్యాక్షుని దునుమాడుటయు తద్విచారమున హిరణ్యకశ్యపుడు విష్ణుని సాధింప తపంబుసేయుటయు, బ్రహ్మవరంబులిచ్చుట, యాలోన నింద్రుడు లీలావతిం జెరబట్టుట, నారదుడువిడిపించి తన యాశ్రమంబునకుగొని చని విష్ణుబోధచేయ గర్భస్థుడగు ప్రహ్లాదుడువినుట, ప్రహ్లాదుని బాల్యము, అతనిభక్తికి హిరణ్యకశ్యపు డాగ్రహించి వాని విష్ణుభక్తిమానుటకు చండామర్కులకడ చదివించుట, "ఎంతచెప్పిన విష్ణుభక్తిమానని ప్రహ్లాదుని హిరణ్యకశ్యపుడు కొండలద్రోయించి, సాగరమునముంచి, యగ్నులబడవేసి, పాములగరపించి విషమిప్పించి, యనేకబాధలం బెట్టులు" విష్ణువు ప్రహ్లాదు ననేకవిధముల రక్షించుట, విష్ణుభక్తిమహాత్మ్యము చదివితీరవలెను. విష్ణువెందుంగానక విసిగి వేసరి హిరణ్యకశ్యపుడు తుదకుకుమారుని విష్ణుడెందున్నవాడని వానిని నడుగుట, ప్రహ్లాదుడు, ఇందుగలడందు లేడని సందేహమువలదు; చక్రి సర్వోపగతుం డనియుత్తరమీయ హిరణ్యకశ్యపుడు హరియిందుగలడాయని సభాస్తంభముంగొట్ట శ్రీహరి నృసింహావతారధారియై స్తంభమునుండి వెడలివచ్చి హేమకశ్యపుని వక్షముఁజీల్చి సంహరించుట, (మహాభయంకరరంగము) గ్రంథమంతయు భాద్రిభక్తిరసముల చక్కనిమేళనమైయున్నది. కొలదిప్రతులుగలవు. త్వరపడవలెను.

వెల. 0—12—0

వలయువారు—

కందుల గోవిందం,

జనరల్ బుక్కుడిపో బెజవాడ.

శ్రీ

కంఠాభరణము

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము — [illegible]

[ప్రవేశము — సోమయాజులు, [illegible]

[illegible]]

సోమా — (స్వగతము) ఆహా! మా పాపటి పుస్తె [illegible]

నవ్వవచ్చుచున్నది! [illegible]

గా? [illegible] వేసి

యుండితిరా, [illegible]

[illegible] సొక్కపైన

తీసితా? [illegible] నకు

రావలసివచ్చినను [illegible]

ఎటువచ్చినను దివానాములో సాక్షికములకింద [illegible] దాయుని వత్సర

మునకు నాలుగు కర్యాయములు మాత్రము! అంతే నిప్పు — నిప్పుచూ

చెదవేమి సుబ్బలక్ష్మీ సిద్ధ — ఇదుగో — కొనే! నిప్పు — శివరాత్రి మూ

షివాయనములకుందప్ప మరెప్పుడైనను పిధియకుంగు దాటి పోయితి

వా! ఇంత యెందులకు? మహారాజుగారి కోటలో నెన్ని శుభకార్యము

లైనవి? కట్టుమనియొక్క దానికైనను పైనుత్తరీయము ధరించి బయలు

దేరితివా? అహా అ — అంగవస్త్రము వేసుకోవలసినది, అద్దిక మున్నద

గూడుచుండి యథావిధిగ—పురోహితుడు పెళ్లియంత వరకు లేకుండ జరిపింపవలసినది. అంతేమనకని—దాని కాధ్యానములో బని లేదు ?

వేంక—అనాచారమని కాఁబోలు మీయభిప్రాయము ?

బంగా—కాదేమిటి. జాము రాత్రివేళ ఏడ్పును తద్దినాలవరి కేంప యొంకులకు ? మిక్కిలి బాగుగానున్నదట ! ఓ ! ఇదుగో ఓ ! మీ మఱందలు సుబ్బలక్ష్మి చూడవలయునని యనుచున్నది తల చెడిన దిమొదలు గుమ్మముదాటి యెఱుఁగదు. వేడుక పడుచున్నది.

సోమా—తలయింకను చెడకుండ నున్నదానవు నీవుమాత్రము ! గుమ్మముదాటి యెఱుఁగుదువా ? మనయింటిలో ముట్టునకు మహాలక్ష్మిసమానలకు, గంగాభాగీరథీ సమానలకు భేదమన్నమాట నా చెవిని బడఁగూడదు ఆ ! సంఘటములో భాగ్యము మున్నంతవఱకా నిమ్మమాత్రము నిల్పుకొనఁగలను. అటుపైని బ్రహ్మశ్రీలుగంగాభాగీరథీసమానలైనసరే; గంగాభాగీరథీసమానలు సౌభాగ్యవతులైనను సరే.

సుబ్బ—అక్కా. నామీఁదఁ బెట్టవద్దమ్మా ! నేనేచూడవలయునని దేవులాడుచుండ లేదమ్మా ! వేడుక నాకుమాత్రమేమి నీకు మాత్రము లేదా యేమి ?

బంగా—ఒక్క నీకూనా కే కాదమ్మా ! ఊరనున్న యమ్మలక్కలకందఱకును వేడుకగానే యున్నది. ఉండదా అమ్మా ! నాటి యాఁడుదివచ్చి యేవోమగవారు చేయలేని పిలితనులు చేయుచుండు నప్పుడు—ఈరోజునవాము గ్రామమునఁ బంచిపెట్టించిన కాగితమెంత పెద్దదిగానున్నదో వేంకటశాస్త్రి ! నీవుచూడలేదా ?

వేంక—ఇదిగో ! ఎంత పెద్ద కాగితమో !

సోమా—నాగావంచా యింతకంటెఁ బెద్దది.

వేంక—అట్లు కాదు. ఈ కాగితములో నెన్నో వరమాన్యతపు సంగతులున్నవి.

సోమా — నాగావంచాలో నన్నోబమ్మకమ్మకట్లున్నవి. అదే మిమాట! కాగితంపుగొప్ప మరెవరియొద్దనైనఁ జెప్పుముగాని నా యొద్దమాత్రము చెప్పకేమి! ఈదిక్కుమాలిన కాగితాలతో గ్రంథాలు చేయుటచేతనే సదాచారమునకుఁ జనువునకు దూరమని యక్షర శ్రీకారమునే పరిత్యజించినాను.

వేంక — అక్షరస్వీకారమయ్యా!

సోమా — కావచ్చును! ఏదియైనను నెవరికిఁగావలయును. మన కెంతసేపును గావలసినది వైదికకర్మము — అగ్నికార్యము మఱి — ప్రాతస్స్నానము — ప్రాయశ్చిత్తము.

వేంక — ప్రాతస్నానము, ప్రాయశ్చిత్తమని మీయభిప్రాయము కాఁబోలును?

సోమా — వేంకటశాస్త్రి! నీవు పండితుఁడవు. నీదారి వేఱు, మాదారి వేఱు-నీకు మాకు నేతము పెట్టు. మా రాజగారొక దినమున నాస్థానపుఁబండితులందఱు సేలువులు తలకుఁ జుట్టుకొని సభలోనికి రావలసినదని సెలవిచ్చిరి. నేను బండితుఁడనుగాను. శుద్ధకర్మయోగిని గదా! సామాన్యపుఁ బండితులతో కాఁబట్టి నేనును తలకు సేలువు చుట్టుకొనవలసినది! ఏమని తలకు సేలువు చుట్టుకొనవలసినదని పట్టుదలతో నాస్థానపుఁబండితుల నడుగఁగా వారిలోఁ దార్కికుఁడైన తిరువేంకటాచార్యులుగారు అవధానులుగారూ! ఏమని చుట్టుకొనవలసినదని యింత మీమాంసతోఁ బనిలేదు. సీతారామాభ్యాన్నమః యని చుట్టుకోవలసినదని భక్తిగౌరవములతోఁ జెప్పినారు. తప్పుమాట కాదుగదా యని యూకద్ధావతినే చుట్టుకొంటిని.

వేంక — పద్ధతియను సెలవీయఁదగును.

బంగా — ఓ. ఇదిగో! ఓ ఇటుచూడుఁడు.

సోమా—ఓసీ! ఇంటిదానా! ఇఁక నాటకములోనికి వెళ్ళఁగమని చెప్పకు.

బంగా—అది నాటకము కాదు. దానిలో వేషములేవియు రావు. వేంకటశాస్త్రీ! దాని పేరేది?

వేంక—దాని పేరు సర్కసు.

సోమా—శాస్త్రీ! సర్కసుశబ్ద మే భాషయని మీయభిప్రాయము?

వేంక—నాకు బాగుగాఁ దెలియదు.

సోమా—శబ్దసంబంధమైన రహస్యమొకటి చెప్పెద వినుము. కఠినశబ్దమేదైననుసరే సంస్కృతమని నిశ్చయింపవలసినది. ఒక్కటే సూత్రము. దీనికిఁ దిరుగుసూత్రము లేదు.

వేంక—ఆలాగా? అట్టిశబ్దమున కర్థము మాట?

సోమా—అర్థ మెప్పుడు ద్వితీయపక్షము. సృష్టికాలమందు బయలుదేరినది శబ్దబ్రహ్మముగాని యర్థబ్రహ్మము కాదు. శబ్దమన్నప్పుడు వేదము. వేదమున కర్థము లేనేలేదు, అందుచేతనే సర్వజాతులందు దానికి ఘనత.

బంగా—ఇదిగో! ఓ! మీ రేవో మాటలు పెట్టుకొని కూరుచుండినారు. మాకు వేళయగుచున్నది. మనపొరుగువాఁడువారు మగవారుఁగూడ వెళ్ళినారు. మేముఁగూడ—

సోమా—ఔనే! నీకు మతిలేదా యేమి? నీవక్కడకుఁబోయి చూచునదేమి?

బంగా—ఒక్కటియన్న మాటయేమి? ఎన్నోవింతలుఁట. వేంకటశాస్త్రీ! ఆ కాగితమొక్కసారి చదివి యాయనకు వినిపింపుము!

వేంక—(చదువుచు) అపూర్వమైన భూలోకవినోదము.

సోమా—కాగితము మీఁదిది చదువుటకు నేనంగీకరింపను.

నాఘటముండఁగా నట్టియకార్యభజనము. జరుగఁగూడదు.

వేంక.—ఆకార్యకరణమని సెలవిచ్చెదరు గాక.

బంగా—వేంకటశాస్త్రీ! పోనిమ్ము. ఇదిగో! ఓ! సర్కసులోనియామె తలవెండ్రుకలకు త్రాయిఁగట్టుకొని యెత్తునఁట.

సోమా—మామేనత్తకోడలు గొంతుసకుఁ బెద్దత్రాయిఁగట్టుకొని దిగినది—గోదావరిలో—విశేషమేమి?

సుబ్బ—బావగారూ! చాలులెండు, మీమాటలు మీరును—విశేషము లేదనుచున్నారేమి! లోకమంతయు నామెశక్తికి సంతోషించుచున్నది; మీకొక్కరికి వింతగాఁ దోఁచుటలేదు కాఁబోలు? ఆమెకుఁ బ్రజలు కనకవర్షముఁగురిపించుచున్నారు.

సోమ—సుబ్బలక్ష్మీ! నీశక్తి నీ వెఱుఁగకుండనున్నావు. ఆతిరకానులో నావిడ—

వేంక—తిరకాను కాదండి—సర్కసు

సోమా—సుబ్బలక్ష్మీ! ఆఱుకుంచాలు వారుగుండిగను గాడిప్రొయ్యిమీఁదినుండి యవలీల నెడమచేతితో నీవెన్నిసారులు సునాయాసముగా నిడ్వలేదు! ఆమెమీఁద నేదో ప్రజలు కనకవర్షముఁ గురిపించుచున్నారంటివే! నీమీఁద దేవతలు పుష్పవృష్టిఁగురిపింపవలసినది. నీకుఁదల వెండ్రుకలునిలిచినవి కావు. కాని వెండ్రుకకొక్కొక్క త్రాయి వ్రేలాడఁగట్టుకొని యొంటికాలిభరత మాడఁగలవు. వేంకటశాస్త్రీ! సుబ్బలక్ష్మినాకు మఱఁదలు, అనఁగ—మాయింటిదానికిఁ జెల్లెలు.

వేంక—మీరు మాయింటిలో బసచేసిన రెండురోజులనుండియు నామాత్రమే తెలియకుంటి ననుకొంటిరా?

సోమా—ఈమె చిన్నతనములోని భవిష్యద్వృత్తాంతము నీకెఱుఁగనిది కాదా?

వేంక—పూర్వవృత్తాంతమని కాఁబోలు మీయభిప్రాయము.

సోమా—పూర్వమానగమోపినను. దీనికిఁ బదవయేట వివాహమైనది. వెంటనే దీనిభర్త చదువుకొనుటకై నవద్వీపమునకుఁ బోయినాఁడు. వాఁడచ్చటఁ గర్మశాస్త్రము నేర్చుకొనరా యని యెంతఁ జెప్పినను వినక పారిపోయినాఁడు. కొన్ని సంవత్సరములు ఉత్తరములువ్రాసినాఁడు. తరువాత క్షేమసమాచారములేదు. అతఁడు బయలుదేఱిన తరువాతఁ బండ్రెండుసంవత్సరములు నిరీక్షించినాను. ఇఁక నిరీక్షించుటకు ధర్మశాస్త్రమంగీకరింపదని నిశ్చయపఱచుకొని మాభావమఱఁదులు వద్దు వద్దనుచుండఁగనే—వారు విశేషపరిపంచజ్ఞానము గలవారు కారు లెండు! కర్మప్రధానులుగారు లెండు—ఈకుఱ్ఱదాని నొకదినమున రేవునొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి—శుద్ధముగా—పరిశుద్ధముగ—యథావిధిగ—దగ్గఱఁ గూరుచుండి రెండుచేతులు పట్టుకొని స్వయముగా రోమఖండనముఁ జేయించి చక్కఁగ నింటికిఁ దీసికొనివచ్చినాను.

వేంక—హరిహరీ! ఎంతపనిచేసినారు! అయ్యయ్యో! అదేమి?

సోమా—కర్మవిషయము వచ్చినప్పుడు నాయొద్దనుంట దయాదాక్షిణ్యములు లేవు. ఏకర్మమెప్పుడు జరుగవలయునో, యేలాగున జరుగవలయునో సూచాలుతప్పకుండఁగా—

వేంక—సూచాలయ్యా! కాని యామెభర్త బ్రతికియే యున్నాఁడేమో?

బంగా—ఇంకను బ్రతుకేమినాయనా. అన్నియుఁ దెల్లవాఱి పోయినవి. (అవధరించి) సుబ్బలక్ష్మీ! వేంకటశాస్త్రిగారి వంకఁ జూచుచున్నాఁడు. నాలాగే కొంచెము కన్నులొత్తుకో అమ్మా! బాగుగా నుండదు.

సోమా—బ్రహ్మదేవుఁడిచ్చిన యాయువుచే నతఁడు బ్రతికియున్నట్లే నిశ్చయపఱపుము. అయిననేమి. ధర్మశాస్త్రముమాత్రమతఁడు బ్రదికియున్నట్లంగీకరింపదు. అతనికిమాసాబ్దశ్రాద్ధాదులన్నియు జరుగ

వలసినవే. ఈ వేళనుండి గాక యిదివఱ కాఱు సంవత్సరములనుండి జరుగుచున్నవి.

వేంక — అబ్బ! కర్మమనఁగ మీ కెంత నియమము! ఎంతపట్టు! నేను మీవంటివానిని జూడలేదు.

సోమా — మఱొకఁడేఁడి! వేంకటశాస్త్రీ! ఇప్పటికి మావంశ మొక్కటిమాత్రమీ కర్మభూమి కంతకును మేటికిరీటములవలె నిలిచి యున్నది

వేంక — (తనలో) ఈ నిర్భాగ్యవంశము నశించుటయే లోకోపకారము

సోమా — నేను బాలుఁడుగా నుండుటచేత నావిశేషము మీకుఁ దెలియదు. కాని, మా నాఁడునాఁడు యావత్తు సన్నకరదేవతయని పిలుతురు. నేను గర్భవిషయమై చేసిన మఱియొక యేర్పాటు వినుము. మీ యూరనువారెవ్వరు లేక పోవుటచే మీ యిల్లంతయు మా స్వాధీనతలోనే యుంచినను — ఇటులంటినని నీవన్యథా యెంచవలదు — మాకు మాత్రము మిక్కిలి యిబ్బందికముగాను, సందుకాలు లేనట్లుగాను, నదేమో కన్నులకు నింపు లేనట్లుగాను నున్నది.

వేంక — ఎందుచేత?

సోమా — మాయింటి యేర్పాటు వేఱు. అది చక్కగా — శుద్ధముగా — శుచిగా — ఎక్కడికక్కడకుఁ దగినయుండునట్లుఁ జిన్నకుఁ జిన్న కాకుండఁ, బెద్దకుఁ బెద్దగాకుండఁ గట్టించినాను. దానిలో నగ్నిహోత్రిగృహము వేఱు — స్నానపుగది వేఱు — ప్రాయశ్చిత్తాది మీమాంసములు వచ్చినప్పుడు ధర్మశాస్త్రము చదువకుండ సిద్ధాంతపూర్వపక్షములు చేయుటకొక సావడి —

వేంక — మీమాంసలు — సిద్ధాంత పూర్వపక్షములని సెలవీయఁదగును.

సోమా—ఇంతేకాక—పదిమంది పిల్లలు గలవాఁడనుగదా! ఏవైనా కష్టములువచ్చుట మానవవికృతికాదా యని గ్రహించి—

వేంక—మానవప్రకృతియని ప్రవచింపవలయును.

సోమా—ఏమో, ఎటుఁబోయి యెటువచ్చునోయని రోగగృహ మొకటి యింటికిఁ గొంతదూరముగాఁగట్టించినాను.

వేంక—అయ్యయ్యో! పిల్లలకు రోగమురాఁగానే దానిలోఁ బడవైచుటకా?

సోమా—పిల్లలకేమి, పెద్దలకేమి! మాలోఁ జిన్నపెద్ద తాత్పర్యములు లేవు.

వేంక—చిన్న పెద్ద తారతమ్యములని సెలవిచ్చుచున్నారు కాబోలు.

సోమా—ఇదిగాక—ఇంటికినలుగురుకోడండ్రు, నలుగురాఁడుపడుచులున్నారా? వీరిలో నెవరికైనఁ దల చెడుటసిద్ధించునెడల నాకు రామర్యాంపుదినములలోఁ గలబాఁచుకొనుటకుఁగాను, ప్రచ్ఛన్నముగాఁ గూరుచుండి, చీకాకు లేకుండ, నావకాశముగా నోదార్పుమాటలు వినుటకుఁగాను, నేనమండ్రికు నెనిమిది చిన్నకొట్టులును నెవరిపేరుమీఁదు గావారికిఁ—దరువాతఁ దగవులేకుండఁ—గట్టించినాను.

వేంక—(గుండెలుకొట్టుకొనుచు)అయ్యో!అయ్యో!అదేమి!అదేమి ఇందఱుగృహస్థులను జూచితినిగాని యెవ్వరు నిట్టియేర్పాటులు చేసిరని వినియుండలేదే! ఎక్కడలేని వింతపద్ధతి మీకెందులకు? పోనిండు. ఏదో చేసినారు. అందఱికి నొక్కసారియే వైధవ్యమువచ్చునా? పోనీ. ఒకకొట్టు చాలదా?

సోమా—వేంకటశాస్త్రీ! అన్నియు నెఱిఁగియుండియు నటులనెదవేల? జంఘమరణములని నీవు వినియుండలేదా?

వేంక—సంఘమరణములా!

సోమా—అవును. కర్మము యథావిధిగ జరుపుటకేఁగదా దూరదృ
ష్టి యుంచవలయు ననుకొన్నావు? తీరా జామాత మరణము జేసికొనవలసి
వచ్చినప్పుడద్దె యుద్దేశముని కొందరనుకుండ గనులుసిద్ధముగా నుండినఁ
గర్మాచరణమున కెంతసౌలభ్యము! అట్టి యట్టి యందుపచ్చుకొన్న ట్టేక
ర్మమున కాకర్మమున కరణసామగ్రియంతయు సిద్ధముగా నున్నయెడల
మానస్సున కెంతనెమ్మది! మామిడితోరణము కట్టుకొనుట కెవ్వరైనఁ బిల్లి
చ్చెదరుగాని దర్భశయ్య కెవరైన నిచ్చెదరా? ఇల్లుగట్టుకొనుట కర్మ
మునకుఁగాని కాపురమునకుఁ గాదని నిశ్చయముగా నమ్మవలెను.

వేంక—ఇన్ని శ్రాద్ధపుగవులు లేవనియా మాయిల్లు మీకు
మిక్కిలి రోఁతగానున్నదని చెప్పినారు? మీరింత వారని నేనెఱుఁగను.
ఎఱిఁగియుండినయెడల మీకు నాయింట బసనిచ్చి యింత శ్రమను
గలిగించియుండను. అయ్యో! మీకుఁ బుట్టినవారందఱు క్షేమముగా
నున్నారా?

సోమా—లేరు—వచ్చిన దిక్కే మరి. సంతానసృష్టి యెంతయై
నున్నది. నలుగురు కొడుకులకు నొక్కకొడుకున్నాఁడు!

వేంక—కోడండ్రకుఁ గట్టించిన సమాధ్యంపు గనులలో గాల్పిం
టికి మూఁడుపూర్తియైనవా? ఒక్కటివారాత్రిమేనా యున్నదరువాయి?

సోమా—ఇప్పటివఱకంతే.

వేంక—అనఁగూడదు కాని యెంతపనిచేసితిరి. పిల్లవానికిరోగ
మారంభింపఁగానే వేఱుగా దూరముననున్నకొట్టులలో దర్భశయ్యపై
వానిని బడవైచినప్పుడు వాఁడుకెవ్వున గిలిచావఁడా? ముందెప్పుడో
ముండమోయు కోడండ్రకొఱకిప్పుడు మొగముచూచుకొట్టు కట్టించినతరు
వాతఁ గొడుకునిర్భాగ్యపుముండకొడుకులింక బ్రదుకుదురా? ఇంక ను
క్కుఁడైన నెందులకు మిగిలెనేయని యోజించుచున్నాను. అయ్యో! న
లుగురు కూఁతులు భర్తలతోఁ గాపురములు చేయుచున్నారా?

సోమా — ఏమి చెప్పుదును? వారందఱిల్లు పట్టినారు.

వేంక — అయినదా? వారినాలుగుగదులు వారికొప్పఁజెప్పినారా? అయ్యో! మఱియొక సంగతి యడుగుట మఱచితిని. మీభార్యకుఁ గూడ నొకకొట్టేల కట్టించ లేదా?

సోమా — మాయింటిదానికి మాంగళ్యవిచ్ఛిత్తి లేదని మాతండ్రిగారు సెలవిచ్చినారు?

వేంక — మాంగళ్యవిచ్ఛిత్తియని కాఁబోలు మీయభిప్రాయము?

సోమా — ఆ. అదినాచేతిమీఁదుగా వెళ్ళవలసినదే. అదృష్టవంతురాలు.

వేంక — అందుచేతనా యామెకుఁ బరామర్శపుగది లేకపోయినది?

సోమా — అది లేకపోయినప్పటికి, దానికిఁబ్రతినిధిగ మఱియొకకంపౌండులో వేఱొకచిన్నకొట్టు కట్టించియే యుంచినానుగాని యుపేక్షతో మాత్రము ఊరకుండలేను.

వేంక — ఆఁ. అదెందులకు?

సోమా — కర్త్రయొక్కరీతిగా రాదు. అందులో జందెము మార్చుకొను కర్మమున్నదే — అది పలురాకడలుగావచ్చును. ఆరాకడల ననుసరించి మనబుద్ధికిఁ గల్పనముండవలెను. తెలిసినదా?

వేంక — వట్టియడవి — అధ్వాన్నము — నాకేమియు బోధపడ లేదు.

సోమా — మనుష్యబుద్ధులు కేవలము చపలములు. అందులో స్త్రీలబుద్ధులు బొత్తిగాఁ జపలములు. ఇంతకాలము నాభార్య నాతోఁ గాపురముచేసినది గదా; ఇఁక ముందుమాత్రమెందాలకుఁ జేయదు? అనిధైర్యముగా నుండుటకవకాశము లేదు.

బంగా — ఇదిగో! ఓ! చాలులెండు! మీమాటలుమీరు!

సోమా — నీయొక్కదాని మాట చెప్పలేదు. లోకమందలి

యందలి స్త్రీలకు వర్తించునట్టి వ్యతిరేకసూత్రము చెప్పినాను గాని సామాన్యసూత్రము చెప్పలేదు.

వేంక — సామాన్యసూత్రము చెప్పినావని మీయభిప్రాయము కాఁబోలును.

సోమా — ఏమో! ఏపగలో యేరాత్రియో యెట్లుబుద్ధిపుట్టునో యెవ్వఁడు చెప్పఁగలఁడు? ఉన్నట్లుండి చల్లచల్లఁగ మాయింటిది యిల్లువిడిచి లేచిపోఁగూడదా? అప్పుడుతొందరలోఁ గాళ్లుచేతులువిఱుగఁద్రొక్కుకొనుటకంటె —

బంగా — ఇదిగో! ఓ! చాలు లెండు. నేర్చుకొనిపోయినారు!

సోమా — నీవు బుద్ధిపూర్వకముగా లేచిపోవననినిశ్చయమకటు పుము. దొంగలువచ్చి నిన్నెత్తుకొనిపోఁగూడదా? వెంకటశాస్త్రీ! అమె యేకారణముచేతనైనఁ బరాధీనయైనప్పుడు వెంటనే నేను ఘటశ్రాద్ధము చేసికొనవలసి యుండునుగదా? అందుకొఱకొకచిన్న పాక — దొడ్డిలోఁ గొంచెము దూరముగ — వేయించి దానికొకచిన్న తలుపు తాళంపుటఁగు చేయించినాను. ఇఁక నిశ్చింత. ఆవిడ యెట్టు పైకిపోవఁదలఁపెట్టునప్పుడే కట్టి నేను పాకలోనఁగు బెట్టి తీఱికగా-యథావిధిగా — మనస్సునకు సంతుష్టిగా-ఘటశ్రాద్ధముఁ దంతునాచరించుకొనవచ్చునుగదా?

వేంక — హరి హరీ! లోకవిరుద్ధస్వరూపులగు మీరు శ్రాద్ధపురుషులవలె నవతరించినారు.

బంగా — ఇదిగో! ఓ! చేసిన నేరమే చేసినారు. అంతటితో నూరకుండరాదా? ఈప్రజ్ఞలోకమున కంతకుఁ జాటవలయునా యేమి?

సోమా — కౌనే! నీకుఁ దెలియదు. పూర్వకర్మములలో నొకటిరెండుకృత్యములకు మాత్రమే గోడచాటువ్యాపారము కాని యితర కర్మముల కన్నిఁటికిని బట్టబయలే.

వేంక — కర్మములోఁ గల్పన ముండవలయు నని యిది వఱకుఁ జెప్పితిరి. మీరుచేసిన క్రొత్తకల్పన మిదియా?

సోమా—కాదా మఱి; కవిత్వములోఁ గల్పనము విశేషము కాదు—గానములోఁ గల్పనము విశేషము కాదు— కర్మములోఁ గట్టుదిట్టమైన కల్పనముండుట ఘనత—ఇది నాఁనాఁడు కలిగిన నూతనా ప్రతిష్ఠ.

వేంక—ఇంకను సందేహమా! నాయనా!

సోమా—శాస్త్రీ, తలదాఁపుడుకొల్లు సామాన్యగృహస్థుల యిండ్లలోఁగూడ నుండవచ్చును. ఘటశాద్ధభణణకుటీరముమాత్రము- ఏదీ—మఱియొక యింటిలో ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము—

వేంక—మీ వాగ్దోషములు దిద్దలేక చచ్చుచున్నాను. మీరాయిష్టము వచ్చినట్లు మాటలాడుకొనుఁడు. నేను పోయి పండుకొందును. సెలవిండు.

సోమా—శాస్త్రీ! ఉండవోయి! నేనుగూడవచ్చెదను. మంక రోష్మకవ్యాసమును వినుచు, మాయింటి యాఁమె, మఱఁదలు నాటకప్రశంస మానినారు.

బంగా—మేము ముఖ్యముగా వెళ్లెదము, కాని యదినాటకముగాదని మీకెన్ని యుక్తులు చెప్పినను నమ్మకము లేదేమి?

సోమా—నాటకాలంకార సాహిత్యము మావంటిశిష్టాచారవిపన్నులకుఁ దగదనిమాని వేసినంతమాత్రముచేత నాటకమేదో యెఱుఁగనివాఁడ నగుదునా? పురుషులు స్త్రీలు నొకపాకలోఁ జేరి రాత్రివేళఁ జూచువారియెదుట గ్రంథ మెప్పుడు విసర్జించి తెయితక్కలాడుదురో యది నాటకముకంటె నెన్నఁడు భిన్నముకాదు. నాటకములో గాయకులుందురు; నటకులుందురు. నాటక మెవ్వఁడో యొకకవి చేయవలసినది గదా! కవులు, నటకులు, గాయకులు, పంక్తిబాహ్యులు. వారిముఖము చూచునపుడెల్ల సచేలస్నానమాచరింపవలయును. కవి యెప్పుడు భ్రష్టుఁడైనాఁడో యాతనిగ్రంథ మప్పుడే బహిష్కారయోగ్యమన్నమాట.

ఇక్కడికనుఁ దెలుఁగుమాటలచే నంతపట్టుదల లేదు గాని మానాయన గారి చిన్నతనములోఁ గవి యెవ్వఁడైన గ్రామములోనికి వచ్చునరికి వెట్టికుక్కనుగొట్టినట్లు కొట్టువారఁట!

వేంక — ఈగొడవ కేమి? మనవారికిఁ జూడవలయునని కుతూహలముగా నున్నది కాఁబోలు? వెళ్ళనిండు! అది మీరనుకొనినట్లు నాటకము కాదు. దరువులు తాండవములు లేవు నటకులు దానిలో నెవ్వరు లేరు. అది కవిరచియించిన గ్రంథము కాదు.

బంగా — వేంకటశాస్త్రి! నీవాయనకు బాగుగఁ జెప్పుము. అక్కడ దాదినమ్మవేషమో, చెంచులక్ష్మివేషమో వచ్చుననియుఁ, దెయ్యమని యాడుననియు ననుకొనుచున్నారు కాఁబోలు. ఒక్కసారి యా పెద్ద కాగితము చూచి యా సర్కసులో నావిడ చేయు రెండవపని యేదో కొంచెము స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

సుబ్బ — మొదటిపనికి మెప్పింత ముద్దైనది! — ఇఁక రెండవది — చాలు.

వేంక — మూఁడువందల పౌనులబరువుగల పెద్దఱాతి నవతః ప్రదేశమున నావహించి దానిపై రెండుసమ్మెటలతోఁ గొట్టించుకొనునఁట.

బంగా — అబ్బా! ఎంతగొప్పదనియో? అంతఱాతి నామె యెట్లుమోయునో? దానిపైని కంగు కంగుమని గొడ్డళ్ళతోఁ గొట్టఁగా నెట్లు సహించుకొనునో? అమ్మయ్యో? ఆమె యెంతగొప్పయిల్లాలో.

సోమా — ఆమెకంటె గొప్పయిల్లాలవు నీవు. ప్రాణహీనమైరసహీనమైనదిక్కుమాలినఱాతిని గుండెపైఁ బెట్టుకొని కంగుకంగుమని కొట్టించుకొను నామెకంటె భీమగజములవంటి కవలపిల్లలను కడుపుపైఁ బెట్టుకొని జువ్వుకుజువ్వుకుమని పాలు గుడువఁ జేసిన నీవు మహాఘనురాలవు. ఆపిల్లలు మనకు దక్కలేదు. దాని కేమి? ఇల్లాలిఘనత పిల్లలను కడుపునధరించి భరించుటలోనున్నది. కాని గుండెపైగుండ్రాయెత్తుకొని మొ

త్రించుకొనుటలో లేదా. వేంకటశాస్త్రీ! ఇదియేమయ్యా! యాగమే మూలఁబడిపోయినట్లు కనఁబడుచున్నదేమయ్యా! వితంతువులాగునఁ జెంగావిచీరఁ గట్టుకొని, నల్లని రవికఁ దొడిగికొని ఋషికన్యలాగునఁ బరిశుద్ధముగఁ బితృదేవతలప్రీతికొఱకుఁ గారెలనిమిత్తమై రుబ్బుఱోలు మీఁద కూర్చుండుగా రుబ్బవలసిన యాఁడుది రుబ్బుపొత్రముతోఁ దలఁ బగుల గొట్టుకొనుట యెందులకయ్యా! ఇది కాంతాధర్మమనియా? ఖ్యాతియనియా? గౌరవమనియా?

వేంక—అవధానులుగారూ! ఖ్యాతిగౌరవముల కెక్కడికి? మీఖ్యాతిమీది. ఆమె ఖ్యాతి యామెది. పెనిమిటి మునుపు ప్రియమే యగునో, కట్టు విడిచ్చిగా నూగునో యుండదో, మున్నటికేమి నో, దరకలుగునో, యని యెంచియిప్పుడే యింటిలో నొక్కొక్క మనుష్యుని కొక్కొక్కకట్టుకుచావోవ్వాడ నని తొలి లేకుండఁ గట్టించి యావశ్యకమగున ప్పుడుసుఖముగా నుపయోగించుకొనవచ్చునని వాని పెంటియలకు లె మీఁదదాఁచిపెట్టు సంత్యకర్మమార్తులకు మీకంటె నామెయే యెక్కు మనకెక్కువయుపకృతిని జేయుచున్నదని నాయభిప్రాయము. స్త్రీలు దృఢశరీరిణులై యుండవలయుననియు, యోగాభ్యాసముచే బుద్ధిసూక్ష్మలత్వముగలవారై యుండవలయుననియు, కష్టమున్న వారు బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్ష నవలంబించి పవిత్రస్వరూపిణులై యుండవచ్చుననియు నామె స్వచారిత్రమున బోధించుచున్నది.

సోమా—అబ్బా! బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షయు నెంతలఘువుగాఁ జెప్పినావు! ఆదీక్ష స్త్రీలకుండుట కవకాశము లేదని నేను ఘంటాఘోషముగాఁ జెప్పఁగలను.

వేంక—అట్లు సెలవిచ్చుచున్నారేమి? వేదకాలమందలి స్త్రీలు మహాయోగినులై బ్రహ్మచారిణీ శిఖామణులై యున్నట్లువినుచుండుట లేదా?

సోమా — అది యెవఁడెఱిఁగిన మాట? వేదములకర్థము లేనప్పుడా కాలమందలి స్త్రీలిట్టివారని యెవరికి దెలియును? నేనొక్కటే యుక్తి జెప్పెదను. బ్రహ్మచారికిఁ గౌపీనముండవలయును. ఉండితీరవలయును. స్త్రీకిఁ గౌపీనావశ్యత యెచ్చటనున్నదో చెప్పు? కుండలఖండితమైన యీ చెవికదపా. మొలత్రాటికవశ్యత యున్నప్పుడు కౌపీనమునకవశ్యతయుండును. అది లేనప్పుడిది లేదు అందుబ్రహ్మచర్యము స్త్రీకి లేదు. ఉండవలసిన బ్రహ్మచర్యము పురుషులలోనే యొక్కఁడను లేదు. ఒక్కమాయింటఁదప్ప — శాస్త్రీ! నాకు గంపెడు పిల్లలున్నారా! బ్రహ్మచర్యవ్రత మేమాత్రమును బెసగనీయకుండ నిందఱు పిల్లలను గంటిని.

వేంక — అదేమి! అదేమి అట్లనుచున్నారేల!

సోమా — నానిత్యకర్మచమత్కారమదే. వృషఃకాలపూర్వము లేచి విధులు నిర్వర్తించుకొని యగ్నిహోత్రశాలలోఁ గూర్చుండి — అది తపస్సనో — సమాధియను — యజ్ఞమను — బ్రహ్మనిష్ఠయను — నియిష్టము — తిరిగి మూఁడుజాములైనతరువాత లేచి దేహధారణకొంత యావశ్యకమోయంతియే భుజించి మఱల నగ్నిశాలలోఁ బ్రవేశించి దర్భలు తెంపులములు, తిలలు, సుద్దలైనవాసని జూచుకొనుచుఁ బంచాక్షరిస్మరించుచుఁ గూరుచుండెదను. సాయాహ్నము కాఁగానే, తిరుగ నగ్నికార్యమారంభించి రెండుయామములకుఁ బూర్తి జేయుదును. రాత్రిభోజనము లేదు. ఆఁకలియగునెడల సుబ్బలక్ష్మికిఁ జేసినరొట్టెముక్క కొంత ఫలహారముఁ జేసి శివోహంశివోహమ్మనుకొనుచు నగ్నిశాలలోఁ దర్భశయ్యపయి నడుమువాల్చి యట్టె కన్నుమూసియుట్టె వృషఃకాలమున లేతును.

ఇది నాకునిత్యవిధి. ఈచర్యలో బ్రహ్మచర్య వ్రతమునకు భంగముగలుగుట కవకాశమేమున్నదో చెప్పు.

వేంక — ఏమియును లేదు. కాని, కాని,

సోమా — నీకు సందేహమున్న మొదల నేను జెప్పిన దినచర్యలో నేమైన భేదమున్నదేమో, యదిగో మాయింటిదానినడుగుము!

వేంక — అమెనడుగుట యేల ? మిమ్మే యడుగుకొనను. ఇట్టిమీకు సంతానము మాట!

సోమా — అటులడుగుము. మాయింటిది ఋతుస్నాతయై మడి బట్టఁ గట్టుకొని మంచిముహూర్తమున రాత్రివేళ విభూతిపండ్లుదూర్వాలుగోమయము వక్షోరములో నుంచుకొని సంతానాపేక్షచే ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకొనుచు నాయెదుట నిలువంబడును. ఓహో! అభిప్రాయమిదిగదా యని దివ్యదష్టిచే గ్రహించి యామెకుఁ బ్రసన్నుఁడనై యిట్లె యాదరించి యట్లె యాశీర్వదించి శాపివేయుదును. చటుక్కున సద్యోగర్భము. ఇంతే యింటిలోనున్న కర్మరహస్యము. ఇంతే మా సంతానపుఁ గిటుకు. ఇట్లు పూర్వయుగములలో జరిగినది. ఆయనగాచానముగనే యిప్పటివఱకు లాగుకొని వచ్చుచున్నాను. ఇన్ని మాటలేల ? వాల్మీకిమహర్షి యొద్దకు ఋతుస్నాతలై యంబికాంబాలికలు పోయినప్పుడు వాలిసుగ్రీవులను బ్రసాదించి యామహర్షి యాదవకులమును నుద్ధరించినట్లు నేనుమావంశము పితిరుగా నిలువఁబెట్టినాను.

వేంక — అదేమి! అదేమి! భారతము భాగవతము రామాయణము మూఁడును గట్టగట్టి యొట్టఁబొడిచి రసముదీసితిరే!

సోమా — అగ్నికార్యము చేతిలోనున్నవాసి కన్నిపురాణములుకూడ దగ్ధపటల న్యాయము.

సుబ్బ — (అవధారించి) అక్కా! మనకు వేళమైపోవుచున్నది. ఈరాత్రి తప్పకుండఁ బోవలయును.

బాగా — ఇదిగో! ఓ మామాట నేమిచెప్పినారు ?

సోమా — అక్కచెల్లెండ్రిద్దఱు, శంకరా యని సుఖముగాఁబం

చపాళిలోఁ బండుకొనుఁడు. వేంకటశాస్త్రీ! నేనుబోయి యగ్నిగదిలో నడుమ వ్రాల్తును.

వేంక—చిత్తము. నేనుబోయి నాగదిలోఁ బండుకొందును.

(సోమావధాని వేంకటశాస్త్రియు నిష్క్రమింతురు.)

బంగా—చూచితివా! ఎంతఁ జెప్పిన నొప్పుకొనలేదు.

సుబ్బ—పోనీ. నేనొక్కతెను బోవుదును.

బంగా—అయ్యయ్యో! నీవొక్కతెవు పోయినయెడల నింకేమైనను న్నదా? అడుగనక్కర లేదు!

సుబ్బ—తప్పేమియు లేదు, చెప్పకుండ వెళ్ళితివేమని నామగఁడు నన్నుఁ దిట్టునా కొట్టునా?

బంగా—అగు, నేమి? ఒక్కతెవు వెళ్ళుట భయముకాదటే!

సుబ్బ—నాయొద్దనున్న రత్నాలనగలన్నియు దొంగలుతీసికొని పోవుదురని భయమా యేమి? తలయొక్కడు మున్నదైనదో గుండె యప్పుడే జారుడైనది. నెత్తికి మునుఁగెక్కడు వచ్చినదో మన్ను నకు బెదురప్పుడెవదలేనది, నావంటి ముండఘటమునకు భయమేమి? సందేహమేమి? లేనిసుఖము లేనేలేదు; దా—కంటికిని గలియుగము లోని చిత్రములను జూచుటకునైన నోఁచకుంటివా? నేను లేవక తప్పదు. నీవుపోయి పండుకొనుము.

బంగా—ఏమే యింత విఱ్ఱపట్టు! ఆడేరా యేయూలనున్నదో యెఱుఁగము. పోవలసిన వారందఱు బోయినారు. ఒక్కతె వెక్కడ కెట్లుపోవుదువు? బండిమెక్కి పోవుదువన్నఁ జుట్టుపట్టుల బండియే లేదయ్యెను. ఒకవేళ బోవుదువనుకొనుము. తిరిగివచ్చునప్పుడు నీకీయిల్లెట్లు తెలియును? మనగ్రామము కాదుగదా. ఈ వేంకటశాస్త్రియైనను దెలివి, తేట, పేరు, ప్రఖ్యాతి లేనివాఁడు. నీవు తిరుగ నిక్కడి కెట్లు రాఁగలవు?

సుబ్బ—అనేకజనము తిరుగ వచ్చుచుండును. వారితో వచ్చెదను. ఈ యింటిపొరుగుననున్న సాతానిచూడమ్మ నిన్న మనయింటికి నిచ్చెనగొలకు వచ్చినదే; ఆమె సర్కసులోనికి వెళ్ళుట చూచినాను ఆమెను డేరాలో నే వెదకిచూచి యామెయు నేనునుగలసి వత్తుము. భయములేదాలే.

బంగా—ఆమెనీకుఁ గనఁబడునని యేమినమ్మకము ? ఆమె యెక్కడికిఁ బోయెనో? ఇంతయూర నికీయు ల్లానవాలెట్లు తెలియఁగలదే?

సుబ్బ—విఘ్నేశ్వరుని గుడికెదురుగానని యెఱుఁగనా?

బంగా—ఇట్టి విఘ్నేశ్వరుని గుళ్ళెన్ని యీపట్టణమందున్నవో?

సుబ్బ—నాకిన్ని చెప్పకు. నేను బోయెదను.

బంగా—సుబ్బలక్ష్మి ! ఆఁగు. ఒక్కమాట జెప్పెదను. నివొక్క తెవు వెళ్లుటకు నేనంగీకరింపను. ఏమైననరే; మనమిద్దఱము పోవుదము. మీబావగారికిఁ గొంచెము నిద్దురపట్టినతరువాత దప్పకుండఁబోవుదము.

సుబ్బ—నీమగఁడు వట్టిఛాందసపుమండకొడుకు. ఇన్నేమనునో? నివు రావలదు.

బంగా—మతేమియు భయములేక.అయినను నిన్నొక్క తెను బంపుదునా ? ఏమి కానున్నదోయగును. ఇంకను నిక్కడనే మనము మాటలాడుచున్నట్లాయనకు వినఁబడునెడల నింకను బండుకొనలేదేమి యని కేకలు వైచును. కావున లోనికిఁబోయి యొక్కసావుగడియ పండుకొని పోవుదము రమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

కంఠాభరణము

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—వీధి

[ప్రవేశము—సుబ్బలక్ష్మి బంగారమ్మ]

సుబ్బ—అక్కా! ఇదిగో! ఇదిగో! వారి దప్పులచప్పుడీ వైపు వినఁబడుచున్నదే! ఇటుఁబోవుదము రా!

బంగా—కాదే! ఆ వైపుధ్వనియే యటు వినఁబడుచున్నది.

సుబ్బ—అయ్యయ్యో! ఇది యిదివఱకు మనము వెళ్ళఁనందే కాఁబోలు?

బంగా—ఈదిక్కుమాలిన యూరిలోఁ బోగుపులవెట్టిలాగున నన్నియు నఱతే. తిఱిగింటికిఁ బోవుదమన్న దారి తెలియదే! ఏమి చేయుదము?

సుబ్బ—మఱేమియు భయములేదు. ఈదారినిబోవుదము రా!

బంగా—ఊరు మాటుమడఁగినది మనుష్యుఁడొక్కఁడైనఁ గనఁబడఁడే! అయ్యయ్యో! ఇల్లువదలిపెట్టితిమి. డేరాకుఁ జేరమైతిమి. నడుమ దారితప్పి యల్లలాడుచుంటిమి. ఏమిగతి?

సుబ్బ—భయమేమే! నీవు నావెంటరా!

బంగా—అదిగో! ఎవ్వఁడో వానిధర్మమా యనియిటుల వచ్చుచున్నాఁడు

[పిచ్చివాఁడగు రామశాస్త్రిలు ప్రవేశించును]

రామ—కీర్తన. కమాచ్—మిశ్రచాపు.

పా ధ నీ ధ ప మా ప మ గగా మా
గ మ పా ప పా మా॥ పా॥
దీనిమర్మము దెలియవలెనండీ। జనులారమీరు॥దీని॥
ధా ధ ధా ని ప ధ ధ ని సా స స।
సా స మ గ రి స సా ని ధా ధా॥
బోనులోని యెలుకపిల్లను। మానుబిల్లి మ్రింగఁగానే।
సా స మ గ రి స సా స ధా ధా ధా ని।
సా రీ సా ని ధా ప మ॥ పా॥
చేనులోని గుంటనక్క। చెట్టుమీఁది కోక్కి కూసె॥ దీని॥
మూఁడుమన్నుల ప్రమిదలోపల। మూఁడుపేటల వత్తి మండగ
మూఁడుబోదులూడిపోయి। మొదలుతుదలకె మోసమయ్యె॥దీని॥
ఒకటిపండ్రెండ్రైనయప్పుడు। నాలుగేసునైనయప్పుడు
ఆకుమీఁది రామచిలుక। యష్టసుఖముగనిద్రపోవు॥ దీని॥

బంగా—సుబ్బలక్ష్మి! ఎవ్వఁడో మంచివాఁడే! తత్త్వాలుపాడుచున్నాఁడు. నాయనా! నాయనా! సర్కసుడేరాలోనికి దారియేలాగో రవ్వంత చెప్పునాయనా!

రామ—దారులలోకెల్ల జమీందారి—చెంబులలోకెల్ల జారీ—రోగాలలోకెల్ల మారి—నూత్రాలలోకెల్ల గోరి—క్షేత్రాలలోకెల్ల పూరి—భక్ష్యాలలోకెల్ల బూరి—ఇంతేమాతత్త్వము. జ్ఞానపత్రిము ప్రియమగుటచేత యుద్ధమువచ్చినప్పటినుండియు బ్రహ్మానుసంధానము ఠీకముగ జరుగుటలేదు. అదిగో! అదిగో! కుంకుమబరిణచాటున విభూతిపండు! అదిగో! వహ్వా! మనతిరుక్కా వేరీసమానురాలు! మేము ద్వైతాద్వైతభేదము వదలుకొన్నాము.(ఇద్దఱి నడుమకువచ్చి) ఐరోపాకు నాసియాకు నడుమ ధంధామ్.

సుబ్బ—అమ్మయ్యో! పిచ్చివాఁడు! (పాఱిపోవును.)

బంగా—అమ్మయ్యో!—(మఱియొకవైపు పాఱిపోవును.)

రామ—ఇది నివృత్తిమార్గము. అది ప్రవృత్తిమార్గము. నడుమ మేము త్రిశంకుస్వర్గము.

(నేపథ్యమున.)

అక్కా! బంగారమ్మా! ఎక్కడనున్నావు?

రామ—ఆ. అక్కడనున్నావా? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును.)

[బంగారమ్మ ప్రవేశించును.]

బంగా—సుబ్బలక్ష్మీ! సుబ్బలక్ష్మీ! గట్టిగఁ బిలిచినయెడల వెఱ్ఱిముండకొడుకు ఇక్కడవచ్చునో! సుబ్బలక్ష్మీ! అయ్యో! అదిగో పిచ్చివాఁడు! అమ్మయ్యో! (పరుగెత్తఁబోవును) అబ్బే! లాంతరు స్తంభము క్రీనీడ కాఁబోలు? కాదు కాదు! అదిగో! ఎవఁడో బండివాఁడు కాఁబోలు. కొరడా చేతఁబుచ్చుకొనివచ్చుచున్నాఁడు. సుబ్బలక్ష్మి వాని నిక్కడకుఁ బంపించినదనుకొందును

[ఎఱ్ఱయ్య ప్రవేశించును.]

బంగా—అబ్బీ! మాయమ్మాయి యచ్చట నున్నదా?

ఎఱ్ఱ—ఆ. ఆ. బండి సిద్ధముగ నున్నది. గుఱ్ఱంపుబండిలాగున బరుగెత్తింతును.

బంగా—తలచెడిన కుఱ్ఱది. మా చెల్లెలు—గోవులపంచె కట్టుకొన్నది. అక్కడ నున్నది కాదా?

ఎఱ్ఱ—చెప్పలేదా? మీకు సందేహ మెందులకమ్మా! రండు! ఏమి యొద్దనుకొన్నారు! మేగాలమీదఁ బోవును,

(నేపథ్యమున.)

కీర్తన.

జంఝూటి-చతురశ్రిచాపు,

ధ ధ స సరీగా, గాగా మగరిప పాస॥

నిలుపవెబండీ—పైమీఁద మనసుండె॥నిలుపవె॥

బంగా—అమ్మయ్యో! పిచ్చిముండకొడుకు తిరుగ నిటకువచ్చు చున్నాఁడు! త్వరగాబండి తోలించుకొనిపోవలెను. బండివాఁడా! త్వరగ రా! (సంజ్ఞఁజేయును.)

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

రామ—[ప్రవేశించి.

ధధససరీగా, గాగా మగరిప పాస॥

నిలుపవెబండి—పైమీఁదమనసుండె॥నిలుపవె॥

మామ మగమ పాపాప ధాధా నిధ పమ పాప।

సందుదాఁటిన తరువాత, సంతర్పణున్నది

ధాధధానిధ పమమామ, మాధపమాగా సాస

కడుపునిండభుజియించి, కౌఁగిలించుకొందము ॥నిలు॥

ఆఁడు లేడికన్నులున్న బోఁడిదానిఁజూడఁగానె

చెంపమీఁద మన్మథుఁడు చెప్పుఁదీసి కొట్టినాఁడు॥నిలు॥

గుడ్డికామిఁగాని శాలువబాణము వెఱ్ఱరామిగాఁ ప్రసాదము.

(నేపథ్యమున) ...లు! త్వరఁగాడోలు! అమ్మో! సుబ్బలక్ష్మి!

రామ—అదిగో! పోయెదను. పైదిజ్ఞానమార్గము. క్రిందిదికర్మ మార్గము. ఇదేదో చూచినతరువాతనది. (నిష్క్రమించును)

[సుబ్బలక్ష్మి ప్రవేశించును]

సుబ్బ—ఎచ్చటవెదకినను మామయ్య కనఁబడలేదు. ఇంటికిఁబో వుదమన్న సిగ్గైయుఁగను. ఎవఁడైనఁగనఁబడునేమోయని చూడఁగ నెవఁడు కనఁబడకుండనున్నాఁడు. కనఁబడినప్రయోజనముమాత్రమేమున్నది.

ఎవనియింటికి దారిచూపుచుని యడుగును? వేంకటశాస్త్రి యింటిపేరే
దో నోటనాడుచున్నట్లుగాని జప్తికిరాకున్నది. అదిగాక — మాయక్క
గాకుండ నేనింటికే మొగము పెట్టుకొనిపోదును! అక్కనుబట్టి భావశా
సి యంతకంటె నేమున్నది' మాయక్కమాత్రి మిల్లెల్లు చేయును? మా
యక్కకేమియాపదవచ్చునో యనిమాత్రము విచారించుచున్నాను.
నావిషయమైనాకుఁ జింతయేమియులేదు. ఇప్పుడేమిసుఖ మేడ్చినది
గనుక నా — ఇఁకముందుకు గష్టమువచ్చునని విచారించుటకు? పిచ్చివానికి
మాత్రము కనఁబడకుండఁ దప్పించుకొని తిరుగవలయును. చలివేయునే
మోయని యాకచ్చడముఁ దెచ్చుకొంటినిగదా! ఇదికప్పుకొని ప్రచ్ఛ
న్నముగ మాయక్కకొఱకు వెదకుదును. ఎక్కడనైనఁ దగినతావు
దొరికినయెడలఁ దలదాచుకొందును. ఇదివఱ కెప్పుడిట్టిసంగతులనెఱుఁ
గనిదానను గాను. అయిననేమి? ఆవశ్యకమే ధైర్యగుణమును వృద్ధిపఱ
చును. అదిగో! పిచ్చివాఁడు వచ్చుచున్నట్లున్నాఁడు! తప్పించుకొని
పోవుదును,(సుబ్బలక్ష్మి నిష్క్రమించును)

[రామశాస్త్రి ప్రవేశించును]

రామ — "మనఏవ మనుష్యాణాం జాయతే వర్ణసంకరః" అను శ్రు
తియందతివ్యాప్తిదోషము తెచ్చిపెట్టినది. కట్టకపోయిన యెడల
మనకీకాలునొప్పి యేలవచ్చును? అనఁగా విషయమువలన విషయ
ములు, విషయమునందు ఏయుక్తిని ధ్యానము గానేరదని యెఱిఁగియుం
డియుఁ బోవుటవలన సమోహాలు బొందుటకు హేతువు దార్ఢ్యనిష్పన్న త
సదించినది. కవలిక ఈమోహాలు కావు. ఇది — ఇఁక ముందు "అథా
తో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" యనుసూత్రమునబడవలసినదే కాని కర్మకాండములో
గింతులువైచినలాభము లేదు. బేరము, బేరము బేరము కోమటికప్ప
లఱచినంత మాత్రముచేత వర్షము కురియునా? "అహింసాపరమో
ధర్మః" యను శ్రుతి సంగ్రహించినంత మాత్రముచేత బౌద్ధమతము వై

దికమతమగునా? అసత్యము—అసత్యము. అయినను వ్యవహారము నందన్నియు సత్యములనక తప్పదు. ఇదిగో నిలుచుగొట్టము! ఇది వ్యవహారజ్ఞానము. గుంటపల్లి భాస్కరునిపేరు చెప్పి—అద్దెద్దె—హూంత్. ఇదిపరమార్థజ్ఞానము. ఇంతే—కనుకట్టు—మహామాయ. పరికృతిపన్నులచిన్నలవేశ్యాపరాత్పరుఁడు వేపారివాఁడు. పరిపంచనాటకమంతయు వేపారివేశ్యాసహావేశమే! హాహాహా (నవ్వుచున్నాఁడు.)

[కృష్ణరావు సుందరి ప్రవేశించుచున్నారు.

కృష్ణ—గీ. పంచదారకంటెఁ బరిపక్వమైనట్టి
తియ్యదాక్షకంటెఁ దేనెకంటె
వెన్నపాటలేల యివియానుంగలిపిన
ముద్దకంటె వేశ్య ముద్దుదీపి.

ఏదీ మఱియొక్కటి!

సుంద—చాలులే. వేశ్యముద్దులు వేపారిసంతులు సుద్దులకంటె నెక్కువ తీపికావు. నన్నవతె నమ్మునా? నీవెన్ని భాగవతములాడి యిక్కడకుఁ జేరితివి. ఎంత వేసగాఁడవు ఎంత మోసగాఁడవు!

కృష్ణ—ఆ. నేను వేగుళ్ళపూజారినే—దినదినైకనూతనవనితాప్రియుఁడనే. అయిన నేమి! వెనుకటివన్నియు గతించినవి. ఏదీ! నీయింటిలోఁ బ్రవేశించినతరువాత నాకన్నునీమొగముపైనుండా? నాలుగడుపదాఁటెనా? గోడకుఁగట్టినబొమ్మ—గాగరాకు గట్టినబొంగు—కాలి క్రిందఁబెట్టినపీట—ఆ. ఇంటివైపు మొగముకు లేదు; ఇల్లాలివైపు తలఁపు లేదు. ఏకాదశీఫలహారమిచ్చుటనే; ద్వాదశీపారణ మిచ్చుటనే—ఈనడుమ మాతల్లిగారిఛటకముగూడ నిపశువులపాకలోనే కడతేర్చితినని యెఱుఁగవా?

సుంద—ఇంటివైపు మొగము లేదని—ఇల్లాలవైపుతలఁపులేదని యింత దేవులాట యెందులకు? పోలేక పోయినావా? నివ్వాపిసహా

రెవరు? పట్టుమని పదునెనిమిది మాసములైనఁ గాలేదుగదా—ఇంతలోనే యింత బెంగ పెట్టుకొన్నవాఁడవు నివలన నాముచ్చట లెట్లుతీరఁ గలవు? వదవద! మగవానిని నమ్మినయాఁడుదానిని ముక్కుఁజెవులుఁ గోయవలయును.

కృష్ణ—సుందరీ! యెంతమాట! ఒక్కనిముసమైన నిన్ను వదలియుండగలనా? షష్ఠి పూర్తి జేసికొనుచున్న నుబ్బుసెట్టియింటికి నీవు మేజువాణికై యిప్పుడు పోవుచుంటివికదా—ఇప్పుడుకూడ నివెంట నే నేల యుండవలయును?

సుంద—నిన్నుఁ మాత్రమాతఁడు పిలువలేదా? నీవు కూడ నక్కడకే పోవుచుంటివి?

కృష్ణ—నన్నుఁ బిలిచినాఁడు కాని నివెంటరమ్మని పిలిచినాఁడా?

సుంద—నీకేమి యనుమానముండి వచ్చుచున్నావో?

కృష్ణ—హరిహరీ! నాకు నీయెడల ననుమానము లేదు. అనుమానము లేదు. నరేనా.

రామ—అదితప్పు. ప్రత్యక్షశబ్దములతో ననుమానముఁ గూడఁ బ్రమాణముగఁ దార్కికు లంగీకరించినారు. అయ్యా! మీరు చార్వాకమతస్థులు గారుగదా—

కృష్ణ—మేము మాధ్వమతస్థులము.

రామ—వేసారుఁ—నాయనా! వంశమునకు మణిపూసవలెఁ బుట్టినావు. ఈమె వేశ్యాంగనగాఁబోలు?

కృష్ణ—ఔను. ఈమెకు నాకు సంబంధము.

సుంద—సిగ్గులేక నడువీధిలో నట్లు చెప్పెదవేమి?

కృష్ణ—సిగ్గుపడవలసినది కాదు. సంబంధమీనాఁటిది కాదు. వస్తువులవలెనే సంబంధమనాది. కాని వస్తువు లీశ్వరకల్పితములు. సం

బంధములు మాత్రము మనము కల్పించుకొనినవి. కాని మీసంబంధ మేసంబంధము? సమవాయసంబంధమా? తాదాత్మ్యసంబంధమా? విషయవిషయీభావసంబంధమా? లోకానుభవమునుబట్టియుత్తరోత్తరముగ మీఁదవది బలిష్ఠమైకనఁబడుచున్నది. నేను వెఱ్ఱియాసుపత్రిలో నుండఁగా నక్కడనుండిన యొకమిస్సమ్మకు నేను గన్నుగీఁటినానని దానిమగఁడు నన్నుఁ గఱ్ఱఁదీసికొని వేసినాఁడు.

కృష్ణ—వెఱ్ఱివాఁడా! తప్పు! మిస్సమ్మకు మగఁడుండఁడు. మిస్సనఁగా నింగ్లీషులోఁ గన్యకుఁ బేరు. మగఁడు లేకపోవుటచేతనే యామె మిస్సమ్మయైనది.

రామ—కాదు కాదు. మగఁడు లేనిది పతంతువని నను స్మృతిలోఁ జూపఁగొట్టి శాసించినాఁడు రజ్జుసర్పభ్రాంతి యొక్కటియే యద్వైతమునకు గట్టిపట్టు. ప్రపంచమంతయుఁ బ్రకృతపురుషసంబంధ వేశమే. కావున నిమోయుందు నీకు సర్పభ్రాంతివదలిపోయిన తత్క్షణము నీ కొంతుకకు రజ్జుత్వమా మాత్రము శాశ్వతముగాఁబట్టియుండు. యీద్వైతములాగున మాది పెసరపప్పుమతము కాదు. పంతులుగారూ! మీయొద్దసత్యమున్నదా? నాయనా! పిండివంట—వహవ్వా! పిండివంట_వంటికుఱ్ఱదానిని సంపాదించినావు. గారెలవంటికన్నులు, బజాఁను కాజావంటి పెదవులు—చక్కిలాలవంటి చెవులు-పాలముంజవంటిగడ్డము, అప్పడమువంటిమొగము, వడియమువంటి ముక్కు ఉండరాలవంటి—

కృష్ణ—ఉండు! ఉండు! అంతటితో నాఁగు! సుందరీ! ఇతడు కవివలె నగపడుచున్నాఁడు. అయ్యా! నీవు కవిత్వము నేర్చుకొంటివా యేమి?

రామ—తగినవాఁడవయ్యా! బాగుగాఁ గనిపెట్టితివి.

"క. వేసారికంటె నరకుఁడు" పద్యము ముక్కుతోఁ జదివినఁగాని మోక్షము లేదు.

వేఁసారకంటె నరకుఁడు
నేపాళపుమాత్రకంటె మేలౌ మందుల్
వేసారుకంటెఁ జేటును
నాపాటునకంటె సుఖము నహి హిమహిలోకన్.

వాంచారమ్మగారికి నవ్వొసాహేబుకు నిజాము రేవున మణివిషయమైన కట్టుదల వచ్చినప్పుడు మేముమాధ్యస్థ్యముఁ జేసి ప్రతిపాదించిన దేమనఁగా:—

తిరుమణియైనను సరియే
చెడఁ బెఱిగిన గడ్డమైన మఱియుఁ సరియే
వరబ్రహ్మరూపు లిద్దఱు
సుఖసంగతినుండుఁ డింక వైరంబేలా'

కవులూరువారి కవిత్వము మాకవిత్వము నొక్కటా కి-వారికి యతిలేదు. మాకు మతిలేదు. వారికి ప్రాసము లేదు. మాకు ధ్యాసము లేదు. వారికి గణము లేదు. మాకు గుణము లేదు. వారికర్థము లేదు. మాకునర్థము లేదు—గంజాయి సిందుకొన్నది పంతులుగారూ! ఒక్కపావులా కాసిప్పించెదరా?

కృష్ణ—నీవు పద్యకవిత్వమే కాక పదకవిత్వముఁ గూడ నెఱుఁగుదువా? ఒకతత్త్వము పాడినయెడల నేమైన నిచ్చెదను.

రామ—నీది శీతపిత్త తత్త్వముగావున శృంగారతత్త్వములో వేదాంతముఁ గలిపి పాడెదను.

కీర్తన—బేహాగ్—త్రిశ్రిచాపు

మ గ మ ప సా ని స రీ స ని సి ధ ప ప మ గ గా,
మ ప మ ప గా రి సా పా పా మ ప ధ ని స ని ధ పా॥

అతివసొగసు లెన్నఁదరమె యజునకైనను వయ్యారి ॥అతి॥
గ మ ప ని ని, ని స రీ స ని ని ధ పా పా పా ప మ పా ధ
ప మ మా గా

వన్నెలాడిమోము—వెక్కిరింపఁగఁజాలును, సోము
పా పా పా ప మ పా ధా ప మ మా గా గ మ ప స సా నీ
ధ ప మా గా ప మ మా గ రి స సా స ॥
గోములకెల్ల గోము—అది మారుని వేఁటలో దీము
వయ్యారి॥అతివ॥

కులుకులాడివినగలు—దాసిమేనను మగరాయనగలు
సోగకన్నులుచూచిన, దొగలు—దానికూరివారందఱు నుగ
లు వయ్యారి॥అతివ॥

ముసిముసినవ్వులఁ బొల్పు—కల్లకులుకులఁ దేనెలరాల్పు
జారుపైఁటను హొయలుగఁదాల్పుఁ—దుదకఁదఱి కొంపలఁ
గూల్చువయ్యారి॥అతివ॥

వెఱ్ఱిరాముమాట—మేల్మైలెనసితులమాట
పాటలకెల్ల, బాట—అది సంపెంగపూవులతోఁట వయ్యారి
అతివ॥

కృష్ణ—అహాహా! ఏమిపాట పాడితివి! సుందరీ! చూచితివా? పైకిఁబచ్చిశృంగారము లోపల బరమవేదాంతము. ఇతఁడు జాతీయకవి. ఆంధ్రదేశమున కిట్టినవ్యకవిత్వమే యిప్పుడు కావలసియున్నది. నూతనవ్యక్తులు—నవనవాదర్శములు——జాతీయసమస్యలు—మతముతో జోడించి యితఁడు కవిత్వములో నిమిడ్చినాఁడు. తాడులేని బొంగరమెట్లు తిరుగదో, మతములేని కవిత్వమట్లు వర్ధిల్లదు. ఇదిగో నయ్యా! నీవిదితీసికో! (అని పిడికెడుడబ్బులు తీసి చేతికిచ్చును.)

రామ—(తీసికొని) కృష్ణార్పణము కృష్ణార్పణము.

కృష్ణ—మేము షష్టిపూర్తి చేసికొనుచున్న సుబ్బిసెట్టియింటి

కింబోవుదుము. మీరక్కడకు వచ్చినయెడల మతియేమైన దొరక గలదు.

రామ—నీవుకూడ నీమెంతో నక్కడకుం బోవుటయెందులకు? ఈమెకుం జిప్పతాళపుటంగు చేయుదువా యేమి? తప్పలేదు లే. వైష్ణవులేమి, శ్రీవైష్ణవులేమి—సానులవెనుక దధిగిణతోం తకదధిగిణ తోమ్మను నాచారమున్నది. నేవింక డిక్విక్వి టిక్విట్టం—(ప్రవక్కిమిం చును.)

కృష్ణ—సుందరీ! పిచ్చివాండు నడుమ నడుమం దెలివితో యు క్తియుక్తముగా మాటలాడుచున్నాండు.

సుంద—ఆతనికింబిచ్చి యెక్కడిది? నడుచువాండు—పిచ్చి శ్ళులస్తవలె నున్నాండు—ఏదో మదసంబంధమైన స్వల్పవ్యత్యాసమని యేంచుచున్నది. అండు దాని చేయి తగులంగనే యది యంతయుం బా ఱిపోవును.

కృష్ణ—అండు దానిచేయి దగులుటచే నంత వెట్టియుం బోవునని చెప్పితివిగదా—నిచేయి నాకుం దగిలినకొలంది నీయెడల నాకు వెట్టి హెచ్చగుచున్న దేమి?

సుంద—వెట్టులలో ననేక జాతులున్నవి. నీవెట్టి—చేసికొ న్న భార్య చెప్పుదెబ్బలతోంగాని వదలదు. నిన్ను నాయింట దాసుని జేసినానని—నిమాన్యములు నేను వ్రాయించుకొంటినని—నీకు నీ భార్యకు విడాకు లిప్పించినాననని—నీమామగారు సన్నన రాని మాట లాడుచున్నాండంట. నాకుశృంగభంగముం జేయునంట. నాకీరట్టెందులకు? వారికీ బాధయెందులకు?

కృష్ణ—నాయత్తమామలకంటెను నీవే యెక్కువ యభిమా నముతో నాకు బుద్ధి జెప్పుచున్నావుగదా—ఇట్టి యోగ్యురాలవగుల నిన్ను విడిచిపోవుటకంటె విశ్వాసహైన్యముండునా?

సుంద—విశ్వాసమున కెక్కడికి? వెనుక విడిచిన నాసవతు లనందఱను విశ్వాసముచేతనే విడిచితివి కాఁబోలు? విటునకు విశ్వాసమేమి?

కృష్ణ—వారు నీసవతులని చెప్పుటకుఁ దగినవారా? కుక్కతల దాఁకతె—బాకినోటి దాఁకతె—ఇటులే—ఇటులే వట్టిబొగ్గేదో, వజ్రమేదో, ముండ్లపోఁటకూర యేదో, పుష్పించిన లతకూన యేదో, బొమ్మజెముడుకంప యేదో, పారిజాతపుగున్న యేదో, యెఱుఁగని యజ్ఞదశలో నేమి జరిగినదో జరిగినది. అట్టి పూర్వసంబంధములు విడుచుట విశ్వాసహైన్యమగునా?

సీ. వెంపలికంపలోఁ బెంపేదిఁ మదేభ
మంభోజసరసిలో నాడఁదగదె
కాకిమూఁకలను జీకాకునొందుపికంబు
తీయమామిడిపైఁ గూయఁదగదె
ఉమ్మెత్తపూలలో దిమ్మత్తినయళీంద్ర
మెట్టగులాబిపై నెగయఁదగదె
కలుగుల సిలుగొందు కాలాహి మలయజ
కుజవల్లిఁ జుట్టుకొనఁగఁదగదె
అత్తకోడండ్రగృహకలహములనఘుమ.
పాట్లుపడు కవిసింహము పరమరసిక
పండితవదాన్యకరుణార్ద్ర భావభవ్య
రాజమార్తాండ సభను జేరంగఁదగదె?

సుంద—కాని, యీశృంగారప్రబంధము నేఁడు నడువీధి నారంభించితివేమి? మన మెచ్చుటకుఁ బోవలయునో మఱచితివా?

కృష్ణ—అదిగో! కోమటిపిల్లు—ఇఁకఁ గొంచెము వ్యవధి యున్నది. కావున నేదియో నాకడుపులోని మమకారము దాఁచుటేక

ము లేక వెల్లడించుచున్నాను. ఇంతవఱకుఁ బిచ్చి వానిగోలఁబోఁడనే
యైనది. ఇప్పుడిప్పుడే కాఁగా రవంత వలుకనీ, కులుకనీ, చూడనీ,
దానిని—(దగ్గఱకువచ్చి మీఁదఁ జేయివైచును.)

సుంద—చూడుమంతులూ! నిజముగా నేనంతచక్కనిదాననా?

కృష్ణ—ఎంతచక్కనిదానవో నేను జెప్పఁగలనా?

గీ. లేడికన్నులు గలుగుపూఁబోఁడివీవు
చెక్కుగుంటల సొగసగు చేడియీవు
చక్కఁదనముల మక్కువ చానవీవు
మరునిగజ్జెలగుజ్జుమా మగువవీవు.

సుంద—ఏమీ! ఎంతచక్కఁదనమున్న నేమి? అదృష్ట
మండవలయును. సంగోఁ జకోరాక్షికిఁ బిల్లికన్నులే గావా? దౌష్ట
యమువంటి సౌభ్యవర్తకునిఁ జేబట్టినది. నాలుగంతస్తుల మేడ—నిలు
వుటద్దాలు—తూఁగుటుయ్యాలలు—నాగరా గుమ్మమున బిగించుట కొఱ
దాసి—జారిపోయిన పైఁట సరుగుట కొకదాసి—ఏవాఁడు నైశ్వర్య
మెఱుఁగక యూరి యూరఁబ నవలెనన్నది. అయిన నేను ఐశ్వర్యముచేత
నిష్పడామెయే రంభ మున్నఁజూచితిని. బండిపట్టయంతయొడ్డాణము
పెట్టుకొన్నది. దీనపొగసుమండా! పెద్దచేగోడీయంత సత్తు పెట్టుకొని
నగలు నాణెములు లేసి నన్నుఁజూచి యెక్కసక్కెముగా నవ్వినది.
పోవేపొగరుబోతా! నీయైశ్వర్యమంతయు నాయెంగిలికూడే కాదఁటే
యని నాలో నేననుకొని గిఱుక్కున నింటిలోనికిఁ బోయితిని.

కృష్ణ—ఎంగిలి కూడేమి?

సుంద—భార్యపోవఁగనే యాలబ్బివాఁడు మాయింటికివచ్చి
"నాయాస్తియెల్ల నీది; సమస్తము నీపేర వ్రాయించెదను, నీవు నన్నుఁ
గనిపెట్టియుండు" మని చెప్పినాఁడు. బతిమాలినాఁడు. పైవారిచేతఁ
జెప్పించినాఁడు. పాదాలమీఁదఁ బడినాఁడు, అంతకంటె నాతఁడేమిచే

యుఁగలఁడు? నాఁకటు మన సీమాత్రమును బోలేరు. అయినయింటి దానను గనుక మర్యాదకొఱకుఁ బెద్దపెద్దచూపులతోనే కాలక్షేపము జేసితినిగాని నీచవృత్తికి దిగలేదు. మతమని, మడికట్టుకొనుటయని, పూజజేసికొనుటయని, నియమమూంచుకొని యిప్పటి మూలకూళ్ళ కొడఁబడక పోవుటచేతి నిప్పుడు మాకొంప యయ్యవారలుగారి నట్టిల్లు—వీధిగుమ్మమునుండి బంతులు, పెరిక గుమ్మమునుండి బంధులు—ఇంతే మా సౌభాగ్యము.

[నేపథ్యమున]

పంతులుగారింక రాలేదు. కార్యక్రమములో నాయనకుఁ గూడ నొకపద్దున్నది. ఆయనకై వచ్చుమనే యుందురు గనుక సభయారంభింతము. జయ ఆంధ్రమాతృకు జయ, జయఆంధ్రమాతకు జయ.

సుంద—అదిగో! చూచితివా సభ యారంభమైనది? నావెంట రాకుము! నీవటుఁబో! నేనిట్లు పోయెదను.

(నిష్క్రమించును)

కృష్ణ—ఎంతమాటయన్నదో! "వీధిగుమ్మమునుండి బంతులు, పెరికగుమ్మమునుండి బంధులు!" ఆహా! పౌరుషముగలవాఁడను గాని బందనుగానే! అమితమైన చనవుచే వాడియుంటినా? సుందరియను భామ శ్రీకృష్ణుని దన్న లేదా? అంతే సుందరియనుభామను యీకృష్ణుని దట్టుటయంతకంటె నెక్కువదా? ఆయన సహించియుండ లేదా? నేనుమాత్ర మేల నోరుమూసికొనియుండఁగూడదు? వేశ్యమాత చేతిలోని తెడ్డు నొకసారి నాపై వేయఁగ నుదిటికి దెబ్బతగిలి గిలాచ్చుకొని పోయితినే! అప్పుడే శాంతతను వహించిన నేనిప్పుడేల గంతులు వేయవలయును? శాంతివహించక చేయునలసినమాత్రమేమున్నది? గౌరవించుకొనుటకుఁ గోత్రకాసులేదే! ఉన్నధనమంతయు గానసభలని, నాటకములని, మేజువాణులని, వెచ్చించితినిగదా?

వేశ్యల వర్ధంతులకు నేఁ వేల బ్రాహ్మణులకు దక్షిణ లిచ్చితినే? వేశ్య లకుఁ బస్తీలోఁ గాళ్లుగడిగించితినే! కందిరిపట్టుపంచములకు మా మూత్రముల జాలరులు కట్టించితినే! పడుకగదులంగ వెండిదీప స్తంభ ములలో బచ్చుకర్పూరంపు దీపము పెట్టించితినే? వేశ్యలకు కాళ్లకు వెండిగోళ్ళసులు చేయించితినే? అయినది, మూఁడుమేఁకల చెల్లాత్రి నది. అప్పులవాండ్రు హరింపఁగా మిగిలిన ద్రవ్యము నీసుందరిపేర వ్రాయించితినే. పైసయైన నప్పుదొరకక యుల్లలాడుచుంటిని గదా— ఇఁక దేహయాత్ర యెట్లుజరుగవలసినది? మామగారమయెంత శాంత మూర్తి యయ్యెను నాపైగారవము మిరియములు నూరుచున్నాఁ డఁట! ఎవ్వరును నాకు ఋణమీయుటకుఁగూడదని పత్రికలలోఁ బ్రచు రించినాఁడఁట' భార్యరజస్వలయై నాలుగు సంవత్సరము లైనది కాఁపురమునకు మంగళసూత్రములముందుదప్ప నిక్కుటివల నాము మొగముఁ జూచియుండఁగను. ఏమో; ఆమె నాకక్కఱలేదని స్థిరప ఱచుకొంటిని. అయినను నిప్పుడేమొగముపెట్టుకొని యత్తవారింటికిఁ బోవుదును: ఎంతిపట్టు! ప్రాణసమానయైన సుందరిని బాసి యొక్క నిమేషము ప్రాణము నిలుపఁగలనా? ఆ! ఈమెకుఁ బూర్వపువారి నందఱను ద్యజింపలేదా? ఈమాటి దనే స్పష్టియున్నదా యేమి? అయినను నాకీచింతయేల? రక్షించువాఁడు మా శ్రీప్రాణము క్రొ యే యున్నాఁడు.

[నేపథ్యమున]

జయ ఆంధ్రమాతకు జయ, జయ ఆంధ్రభాషకు జయ—

[వెనుక వెరమెత్తఁగా సుబ్బిసెట్టియిల్లు]

ప్రవేశము—సుబ్బిసెట్టి, వెంకటప్పయ్య, శివయ్యశాస్త్రులు, రాముడు లక్ష్మణుడను సిద్ధతాళుకవులు. సుందరి, తిత్తిగాఁడు, తాళపుటంగు జేయువాఁడు మొ.

అందఱు—జయ, కన్యకాపరమేశ్వరికి జయ, సుబ్బిసెట్టికి జయ జయ, చిల్లరదుకాణమునకు జయ, జయ గల్లాపెట్టెకు జయ!

కృష్ణ—(ప్రవేశించి) జయ పిచ్చుకుంచమునకు జయ! జయ తక్కెత్రాసునకు జయ. జయ సుబ్బిసెట్టి తామరకు జయ.

సుబ్బి—వారెవ్వరు? వేపారికంతులే! అబ్బో! అబ్బో! వేళాకోళాలకంతులే! ఇదిగో! ఇదిగో! దండాలుగండాలు!—చూడు కంతులూ! మనకీయవలసిన చిల్లరమూట మఱచియేపోయినావు? నిక్కచ్చిగా నున్నది.

కృష్ణ—అందుకొఱకే యింత పేచాలస్యమైనది. రావలసినసొమ్ము చేతికి రాలేదు; తెల్లవాఱకుండఁగనే మాభటులచేతఁ బంధింతును. కాని నీకీయుత్సవసమయమున మూలోకవర్ణాలు రాఁబట్టుకొను దేవులాటయేల? రవంత నీవు, నిత్యకర్మలాగున నిశ్చింతగాఁ గూరుచుండరాదా? అదేమి! మొండిగోడమీఁదఁ గొండముచ్చువలెఁ గుర్చిమీఁద గొంతు కూరుచుంటివేమి?

సుబ్బి—గల్లాపెట్టెయొద్దఁ జడికిలఁబడవలసిన కోమటివారము కాదా? మీవంటి పెద్దయుద్యోగస్థులకుగాని మాకుఁగుర్చియేలను? వెంకటప్పయ్య బలాత్కరించి యీకుర్చిలో నున్నదింపినాఁడు కంతులూ! కాళ్ళు క్రిందఁబెట్టుకొని కూరుచుండినఁగాని సరిగా నుండదాయేమి: (కాళ్ళు క్రిందఁబెట్టుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించును.)

అబ్బో! అబ్బో! హా—వెంకటప్పయ్యా! పైస రవంత యూఁతగా బట్టుకొనుటకు దుకాణములోని త్రాసుకట్టలేక పోయినా వటోయి?

వెంక—అదిగో! అది, అది. ఆ. కాళ్ళక్రిందకువచ్చినవి రెండు! ఇఁకఁ దొందర లేదు. ఒకపూటకునికి దుకాణంపుఁదాళ్ళు తెంపుట యెందులకని యుపేక్షించితిని.

సుబ్బి—పంతులూ! ఈసారిచూడు! ఠీవిగానూ జోరుగా ఉన్నానా?

కృష్ణ—ఆఠీవి యేమో జోరేమో నాకేమి తెలియును? ఇదిగో సానివారి చక్కని చుక్క యున్నది. దానినడుగు—సౌందర్యగ్రహణ పారీణులగు సత్కవు లున్నారు, వారినడుగు—

సుబ్బి—పంతులూ! సత్కవీశ్వరులు సానివారికంటె నెక్కువ యని స్థిరపఱచినావంటయ్యా! నాకాకవిత్వంపు గొడవ యేమియుం దెలియదు. నాకెంతసేపు తోచెడిది—నాపుట్టువను వారు సానియే పైచేయి యనిన నమ్మకము. వారికేమి—విశేషములాగున సందడు వారిఇంటికి ముడుపులు, కానుకలు, కోకలు, రవికెలు, నగలు, నాణెములు పట్టుకొనివచ్చి వారికి సమర్పింతురు కదా? వారి వ్యాపారమువంటిసుఖమైన వ్యాపారము [illegible] లేదుగదా?—పెట్టుబడి లేదుగదా? ఆదాయపుపన్ను లేదుగదా? అరువుబేరాలు లేవుగదా?—[illegible] లేదుగదా?—ద్వాదశవర్షక్షామము పట్టినను వారివర్తకము జరుగునుగదా?—ఎక్కడనో యుద్ధాలు వచ్చినవి. సరకు లేదు. [illegible] కూరుచున్నారు.—వారికి ఆ బాధ లేదుగదా?—దివాలాగొడవ మొదలే లేదుకదా? వారి వ్యాపారమే వ్యాపారము వారిజన్మమే జన్మము. అదృష్టవంతులు సుఖజీవనులు. అందుచేత సానులనుజూడ నాకు మిక్కిలి ముచ్చట—ఏది వెంకటప్పయ్యా! సుందరి నీలాగున బిలువవోయి? ఇక్కడినుండి చూపుబాగుగా నానను.

వెంక—సెట్టిగారిసెలవైనది. దగ్గఱకు రమ్ము సుందరీ! సందేహింతువేల! రా.

సుంద—ఎందులకు. అక్కఱ లేదులెండు (సిగ్గునటించును)

సుబ్బి—ఇదిగో! పంతులుగారున్నారుకదా! ఆయన సెలవు

లేకుండ వచ్చినా! పంతులూ! పిలువవయ్యా యొకసారి.

కృష్ణ—సుందరీ! రా! సెట్టిగారియొద్ద సిగ్గేల.

సుంద—(సమీపించును)

సుబ్బి—అబ్బో! అబ్బో! వహవ్వా! వహవ్వా! నాటకములో బొమ్మలాగు నున్నావు బఁగారసుకోకయే! పంతులుగారు పెట్టినదే? పదునెనిమిది మూళ్ల నాఁక నున్నట్లున్న దే?

సుంద—పదునాలుగు మూళ్లు.

సుబ్బి—పదునాలుగే యైనయెడలఁ బెద్దగుమ్మటము లాగున నింతలావుగా నున్న దేమి?

కృష్ణ—గాఁగరామీఁదఁ గట్టుకొనుటచేత నట్లున్నది.

సుబ్బి—కొట్టులోని రహస్యాలు కోమటయ్యకుఁ దెలిసినట్లు వేపారిపంతులకు వేశ్యలయుట్టు పుట్టానవాళ్లన్నియు బట్టబయలు; వహవ్వా! చెంగులన్నియు మామిడిపిందెలే. ఇదేమి గంటల యొడ్డాణమా? ఎన్ని మువ్వలున్న వే! మదరాసు సుబ్బారావుగారి భార్యసరకు కాదు గదా! అబ్బో! అబ్బో! అత్తరుసాహేబులాగుఁ గమగమలాడుచున్నావు. సాహేబనఁగా జ్ఞప్తికి వచ్చినది పంతులూ! నీవు నాటకాలకోసరము తెప్పించుమని చెప్పిన గడ్డాలు, మీసాలు, తలకట్లు, కుస్తులు విడుదలవాకుండ నున్నవి. నిన్న నమ్ముకొని తెంప్పిచినవి, రూపాయకొక యర్థరూపాయ లాభము చొప్పున నవియన్నియు నీవేపుచ్చుకొమ్ము. మాకు వడ్డితగులు బాటగుచున్నది. వహవ్వా! సుందరీ! ఏది! ఏది! (సుందరిచేయి పట్టుకొనును)

సుంద—సెట్టిగారూ! చేయి వదలుఁడు!

సుబ్బి—కొత్తమొగమా! సిగ్గెందులకు? నేను బెద్దవాఁడను గదా? మీయాయన యిక్కడనే యున్నాఁడుగదా? ఇంక బిడియ మెందులకు? వ్రేళ్లయుంగరము లేపాటివోయని చూచుచున్నాను.

చూడు! నీమొగము కొంచెము వంచు. నామీఁద పైకిలేవకు.

సుంద.—నేనేల వంగవలయును?

సుబ్బి—చెవులదుద్దులు చూడవలయునులే. నాలాగున నీకు నడుము లావులేదుకదా? సలాకలాగున వంగఁగలవు

సుంద—(వంగును)

సుబ్బి—వహవ్వా! రవ్వలదుద్దులే? (అపవారించి) సుందరీ! ఈచీరమూలముననే గాఁబోలు నీవీరాత్రి నాకు రంభలాగునను న్నావు! వెనుక నెప్పుడు నాకీలాగునఁ గనఁబడలేదుసుమా?

సుంద—సెట్టిగారూ! నన్నువదలుఁడు. (దూరముగాఁబోవును)

కృష్ణ—సెట్టీ! కాలుతిరుగఁ గుర్చీపైఁ బెట్టితివి!

సుబ్బి—పంతులూ! ఈకాలూరకే సలుపు.

శివ—అవును. వాఁచినట్లుగూడ నున్నదేమి?

సుబ్బి—ధాన్యముకొలకుఁ దూర్పుపోయినప్పుడు తెచ్చుకొన్న విశాఖపట్టణంపు భాగ్యాలు. వెంకటప్పయ్యా! ఇప్పుడు జరిగింపవలసిన తంతేమి? ఏదో లఘువుగా మాత్రముగాని. అట్టిపెద్దపటుగులెత్తి కాళ్లు విఱుచుకొన్న లాభములేదు. ఇదిగో! విన్నావా? ఆ! ఆవెనుకఁ జెప్పలేదనుకోక—

వెంక—ఇదిగో! కార్యక్రమము.

సుబ్బి—కార్యకర్మమనఁగా నాకేమి బోధపడును? వెంకటప్పయ్యా! అయ్యో! అన్నిదీపాలు పెట్టించినావేమి? తగ్గించు—సుందరి మొగముమీఁద మాత్రము ప్రకాశముగా వెల్తురుండునట్లు పెద్ద దీపముంచుము—మనమేమి సంసారులము కామా? ఈనాటి యుత్సవాలతో మన్నుగొట్టుకొని పోవుదుమా? వెంకటప్పయ్యా! అదేమో చూసి!

వెంక—మొదటిది దైవప్రార్థనము శివయ్యశాస్త్రులుగారు,

సుబ్బి—ప్రార్థన గాలేదటోయి! దైవప్రార్థనము తిరిగి పెట్టినా వెందుకు? ఈదైవప్రార్థనలకోసట్టే తగులఁ బెట్టవలెననుకొన్నావా యేమి? తిరిగి విఘ్నేశ్వరపూజకు బియ్యము—దక్షిణకు డబ్బులునా? చాలు—చాలు!

వెంక—ఈదైవప్రార్థన లౌకికమైనది. దీనికి బియ్యము డబ్బులు నక్కఱలేదు. శివయ్యశాస్త్రిగారూ! మీరు లేచి యారంభింపుదురు?

శివ—(లేచి) దైవప్రార్థన గావున నందఱు లేవవలయును.

సుబ్బి—అదిగో! పెద్దచిక్కు తిరిగి తెచ్చిపెట్టినావయ్యా? లేముటకు నాతరముగునని యనుకొనుచున్నావు కాబోలు? వెంకటప్పయ్యా! వద్దవద్దనుచుండఁగా నీకుర్చీలోనన్ను బుట్టలోఁ జిక్కకుండ లాగుచుఁ బడఁగొట్టినావు. ఇప్పుడు లేవవలెనట.. ఎట్లు?

కృష్ణ—శివయ్యశాస్త్రిలూ! రా! నీవు కుర్చీ క్రిందకదఁచి పట్టుకో! నేను వెంకటప్పయ్య, సెట్టిగారి చేతులుపట్టుకొని పైకి లేవఁదీయుదుము.

శివ—(కుర్చీయుడఁచి పట్టుకొనును)

వెంక
కృష్ణ } (సెట్టిచేతులు పట్టుకొని పైకిలాగుదురు.

కృష్ణ—ఊ. ఉ. శివయ్యశాస్త్రిలూ! కుర్చీ లేచుచున్నది. క్రిందకు గట్టిగా దబాయించు, ఊ. ఉ. అబ్బా! రాకుండ నున్నాడే!

సుబ్బి—లేగమోతికయునని యనుకొన్నావటోయి పంతులూ! ఊరంతి మనుష్యుఁడను. సుందరీ! నవ్వకె! వయసునాఁటి వాతము లోనికి దిగినప్పుడు నిన్నును నలుగురు పట్టి లేవఁదీయుదురులే!

కృష్ణ—ఊ. ఉ. అయ్యో! భట్టురాజులట్లు గొడ్డుపెట్టుకొని చూచెదరేల? లెండు! నడుము బిగించికొని రండు, అసలు సెట్టియాడిరానప్పుడు మీరయిన కుకవిత్వాలెవని కొఱకు?

సుబ్బి—అక్కడ లేదా. అక్కడ లేదు, కొంతమనుష్యునకు లేచినట్లు కనఁబడుటలేదా?

వెంక—పైనుండుటచేత నాకేమియుఁ గనఁబడుటలేదు.

కృష్ణ—శివయ్యశాస్త్రులూ! క్రింద ఖాళీయేమైన నైనదేమో చూడుడు.

శివ—ఆ. తగుమాత్రమైనది.

సుబ్బి—మొత్తఁగాఁటేసదింక పరవాలేదులే. ఇంకఁ జులకనగానే లేవఁగలను. ఇదిగో: ఊ–ఊ. (స్టేజి లేచును.)

కృష్ణ—అమ్మయ్యా! సభాసదులారా! ఒకవిన్నపము. కార్యక్రమము ననుసరించి దైవప్రార్థనముఁ జేయవలసియున్నది. కుర్చీలో స్టేజిగారదుకుకొని పోయినను సంగతి మీరెల్లరుఁ గన్నులారఁ జూచినదే. ఇప్పుడు దైవకటాక్షముచే కుర్చీకి కుర్చీ, స్టేజికి స్టేజి వేఱుగాఁ గనఁబడుచున్నాగు, ఇందుకొఱకు మఱియొక దైవప్రార్థనము సేయవలసియున్నది. సమస్తశుభములవలె నీశుభముగూడ దైవానుగ్రహమువలననే సిద్ధించినదైనను బుధప్రయత్నమును విరమింపఁ గూడదు. కావున వైశ్యరాజోద్ఘాటన విద్యాపద్యులగు వెంకటప్పయ్యగారిని శివయ్యశాస్త్రిలుగారిని మిగుల నభినందించుచున్నాను. (కరతాళధ్వనులు)

శివ—ఇదివఱకే మిగుల నాలస్యమైనది. ఇంక నుత్తరక్రియా దీక్ష వహింపవలసి యున్నది. (కరతాళధ్వనులు)

వాగర్థావివసంపృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే
జగతఃపితరౌవందే పార్వతీపరమేశ్వరౌ.

[కరతాళధ్వనులు]

ఇది కార్యక్రమము ననుసరించిన దైవప్రార్థనము. శ్రీమంతులవారుపపాదించినట్లు మఱియొకసారి దైవప్రార్థనముఁ జేయవలసియున్నది.

శైవావయం నఖలుతత్ర విచారణీయం.

కంచాతురీ జపవరాసితరాంతథాపి.
చేతో మదీయ-మతసీకుసుమావభాసం,
స్మేరాననం స్మరతిగోపవధూకిశోరం.

[కరతాళధ్వనులు.]

వేంక — సెట్టిగారూ! మీరిఁక బల్లమీఁద గూరుచుండుఁడు.

సుబ్బి — ఈజన్మమునఁ కింక. గుర్చీమాట యెత్తకేమి? (బల్ల మీఁదఁ గూరుచుండును.)

వెంక — (కాగితము చూచి) రెండవది సెట్టిగారి గుణసంపత్తిని గూర్చి — కృష్ణారావు పంతులుగారు —

కృష్ణ — సుబ్బిసెట్టీ! సభాసదులారా! నేను వక్తనుగాని హేతువున నుపన్యాస మచ్చొత్తించితిని. ఈ కాగితములందఱకుఁ బంచి యిచ్చెదను. (ఇచ్చును)

సుబ్బి — (అపవారించి) వెంకటప్పయ్యా! అచ్చుకచ్చు పంతులదేగదా?

వెంక — (అపవారించి) ఔను. మనదికాదు.

సుబ్బి — ఇంకను వంద కాగితము లచ్చువేయించుకోసి,

కృష్ణ — హారిః ఓం. ఆంధ్రమహాజనులారా! వైశ్యజాతికివజ్ర కిరీటమెవరో, ఆంధ్రదేశమున కమూల్యాలంకార మెవరో, సమస్త వ్యాపారజ్ఞాననిక్షేపమెవరో, ఏకపత్నీవ్రతదీక్షాధురంధరులెవరో, గోవ బ్రాహ్మణభక్తి భరితాంతఃకరణులెవరో. గోరిజలగోత్రరాజపవిత్ర మూర్తి యెవరో యట్టిపసుసెట్టిగారి —

[నేపథ్యమున]

పసుసెట్టిగారన నేమి?

కృష్ణ — పచ్చిపులుసు సుబ్బిసెట్టిగారు-షష్టిపూర్తి మహోత్సవముకంటె నఖిలాంధ్రలోకమున కత్యంతానంద ప్రదాయకమైన

యంతము వేఱొకటిలేదని సొక్కి వక్కాణింపఁగలను. ముప్పదిసంవత్సరముల క్రింద నీతఁడు కేవలదరిద్రుఁడై యీగ్రామమునకువచ్చినాఁడు. చిన్నగుడిసెలోఁ బెసరపుణుఁకులవ్యాపార మారంభించినాఁడు. ఇట్టి యిట్టి చిన్నగుడిసె పెద్దమేడయైనది. పెసరపుణుఁకులు బంగారు కణికలైనవి. (కరతాళధ్వనులు)

సుబ్బి—చాలు చాలు కంతులూ! వాకొంకుఁదీసి—ఆదాయ పుబన్ను మఱింతకట్టించుట కాలోచింపుచున్నారా యేమి?

కృష్ణ—(చదువుచు) ఈతఁడు నాకు ప్రాణమిత్రుఁడు. ఎనిమిదిమాసములనుండి యీతఁడు నాకనేకావసరములందు దయాపూర్వకముగఁ జేయుచున్న సాహాయ్యమింతింతని చెప్పుట కలవిగాదు. ఆతనికి నేను సర్వదాకృతజ్ఞుఁడను.

సుబ్బి—అబ్బో! అబ్బో! ఈమాత్రమునకేనా యేమి యిచ్చినామో, రూపాయికొకఅణాపైసలు వడ్డీచొప్పునఁ దిరిగి పుచ్చుకొనినామో—ఇంతేకాదా మాయుపకారాలు—మీకృతజ్ఞతయును!

కృష్ణ—(చదువుచు) ఈతనికి "టీ" గాని, "కాఫీ" గాని, చుట్ట గాని నస్యముగాని యలవాటులేదు (కరతాళధ్వనులు.)

సుబ్బి—అందునకు డబ్బిచ్చువాఁడేడీ!

కృష్ణ—(చదువుచు) ఈతఁడొనర్చిన లోకోపకారక మహాకార్యము లనేకములున్నను, సంగ్రహాభిలాషచే రెండుమూఁడుమాత్రమే చెప్పెదను. ముప్పదినాల్గవయేఁట నితఁడు మూఁడువేలరూపాయల వరశుల్కమును గ్రహించి వివాహమును జేసికొన్నాఁడు.

సుబ్బి—వేపారిపంతులు వెక్కిరింపుపంతులని మొట్టమొదటనే చెప్పలేదా?

కృష్ణ—(చదువుచు) వైశ్యమహాజనసభ యీగ్రామమున నొకసారి సమావేశమైనప్పుడు నాల్గుదినములుకూడఁ బైగ్రామస్థులకుఁ

బాటీలఁడు సభవారి వంటశాలలోనే భోజనముచేసి మతాభిమానము ను దేశాభిమానమును భాషాభిమానము నాంధ్రలోకమున కంతకును వెల్లడించుకొన్నాఁడు

["వినుఁడు వినుఁడు" అని సభలోఁ గేకలు.]

సుబ్బి—అప్పుడు, ఆ పూట నాయుక్తిని మూఁడువేలజనులు భోజనము చేసెడివారు. నాయుగుశుభముల కంటఁబడిన మొదల నొకశుభ మింటఁ బడునని మాయయ్యగారు చెప్పినారు.

కృష్ణ—చదువుచు, కళత్రవియోగమైన తరువాత నేను వివాహములఁ బ్రయత్నించినను పిల్లనిచ్చుట కెవ్వరునంగీకరింపకపోవుట చేత వివాహవైరాగ్యమును బరిపూర్ణముగఁ బొందియున్నాఁడు—(కరతాళధ్వనులు, ఈతఁడుచేసిన దానములన్నియు వివరించుట కిటఁ దావుచాలదు, కొన్నిమాత్రమే చెప్పి విరమింతును. వైశ్యమహాజనసభవారికి సంతర్పణకొఱకు మూఁడుబండ్లవిస్తరాకులు, ఊరుగులమ్మవారి యుత్సవమునకు నూరుబుట్టిగుగ్గిలములు, మునసబుకరణములకు కలిపి నెనుగుబెల్లము—శ్రావణికి యజ్ఞోపవీతము లిచ్చిన శివయ్యశాస్త్రులుగారి కొక పావులా—గడ్డపాటిభాగవతులకు వత్సరమున కొఱగాడు—ఒడలికో తలవానికి రెండణాలు—ఈమహానుభావుని గౌరవార్థమై యీతఁడు వేఁకటప్పయ్యచేతను నాచేతను గ్రామస్థులందఱకుఁ జెప్పించిన షష్టిపూర్తిమహోత్సవముఁ జేయుట కెవ్వరునంగీకరింపలేదు. గావుననీమాత్రపుఁబని కొకనిసాహాయ్య మేలయని గ్రామస్థులకు సిగ్గువచ్చునట్లు—ఆంధ్రలోకమున కెల్లఁ దలవంపులగునట్లు—అహామస్మియని యీకర్మము ను స్వయముగాఁ జేసికొనుచున్నాఁడు. (కరతాళధ్వనులు) ఈమహానుభావునికి—ఈలోకోపకారపారీణునకు భగవంతుఁడు నిరోగదీర్ఘాయుష్యమిచ్చి రక్షించుఁగాక! ఓంశాంతి శ్శాంతిః (కరతాళధ్వనులు.)

సుబ్బి—వెంకటప్పయ్యా! అందఱిచేతులలో నుండు కాగితము

లనుదీసి గల్లాపెట్టెపైకెక్కియున్న బుట్టలోఁ జాగ్రత్త పఱుపుము. ధనియాల ని, యింగువయని, పొట్లములకు పైని కేయుము మోగించినను, మనకుఁగా వలయునా యేమి?

వెంక—(కాగితములన్నియుఁ దీసికొని) తరువాత—(నవ్వుచు) ఆశుకవిత్వము—రామస్తోత్రములను భట్టురాజులు.

సుబ్బి—మేజువాణియైన తరువాత వేళయున్నయెడల భట్టుకవిత్వము చూచుకొనవచ్చును,

రామ—సెట్టిగారూ! భట్రాజులను మమ్ము భోగమువాండ్ర క్రిందఁ బడవైచుట న్యాయము కాదు.

వెంక—అయ్యా! కార్యక్రమపత్రములో పైరి తరువాతనే మేజువాణియున్నది. ఆక్రమము తప్పుటయెందులకు?

సుబ్బి—మనకుఁ గ్రమమేమి? మర్యాదేమి? యుద్యోగస్థులమా మనకేమి యధికారాలా? మన సభలేమి రాజసభలా? కోమటివారికిఁ గ్రమమేమి? ముందువచ్చినవారికి సరకు వెనుకనిచ్చెదము; వెనుక వచ్చినవారికి సరకు ముందునిచ్చెదము. క్రిందిది మీఁదికి, మీఁదిది క్రిందకుఁ బెట్టకపోయినయెడల జరుగుబాటెలాగు? మనకేమి మళ్ళా, మాన్యాలా? పాతఁబియ్యము క్రొత్తవి యిచ్చెదము. తేననిందుకొన్న యెడల దానికి బదులు బెల్లపుఁ బాకము చెలామణీ చేయుదుము. ముక్కునకు సూటిగాఁ బోవుయెడల వ్యవహారాలు చేసినావే—

శివ—సెట్టీ! అట్లనరాదు. ఎవ్వరిసభయైనను సభగాని సంత కాదు. కార్యక్రమమును దెలుపు పత్రమును గౌరవింపఁదగును.

సుబ్బి—ఋణపత్రికే—తనఖాదస్తావేజులే—న్యాయసభలలో టువ్వున నెగిరిపోవుచున్నవి. ఇంక మావలవనే న్యాసయ్య వెంకటప్ప య్యంగీకరించిన పత్రము ప్రకారము నేనునడువవలయునా? నాకుమీకట్టు బాటేల? అదిగో! కంతులు ముసిముసినవ్వులునవ్వుచుఁ బెండ్లికొడుకు

వలెఁ గూరుచున్నాఁడు. నామనసువచ్చినవాఁడు. పంతులూ! మేజువాణి యారంభింపుమని చెప్పు.

కృష్ణ—సుందరీ! సెట్టిగారట్లు సెలవిచ్చుచుండఁగా నూరకుందువేల? రా.

సుంద—(మద్దెలకు నమస్కరించి సభలో నొక్కొక్కనికి నమస్కరించును)

వెంక—సెట్టిగారూ! సుందరి మీకు నమస్కరించుచున్నది.

సుబ్బి—ఆలాగా! అబ్బో! అబ్బో! మాకు దండాలే! లాభాలమీఁద లాభాలు! నూతేండ్లు వర్ధిల్లి, పదిసంసారుల కొంపలులాగిసి కొంపమీఁదఁబడవేసికో—ఒడలు మాత్రము బాగుగాఁ గాపాడుకో. వెఱ్ఱిముగమా! పుల్లిగింజకు పీలగింజకుధర మాత్రమెన్నఁడు రాఁదుసుమా! మీవ్యవహారాలలో నేమి. మావ్యవహారాలలో నేమి! చిల్లర శేరుపాలత్కి కాని పెద్ద పెద్ద బేరాలు కావు. పెద్ద కాతాలు వచ్చువఱకు నోరుదెఱచుకొని కూరుచుండిన యెడల వట్టిదంపుగ—ను కాణాము లోనికివచ్చిన బేరమెప్పుడుఁ జెడనాడుకోవద్దు. ఎంతసేపు మెత్తని మాటయేగాని రట్టుమాత్రము వద్దు. సూను. వినుకుదల మాత్రము పనికిరాదు. తెలిసినదా? ఇది వర్తకరహస్యము.

కృష్ణ—సెట్టీ! శిష్యురాలికి మంచిబుద్ధులే చెప్పుచున్నావు! అది గుణానురక్త కాని ధనానురక్త కాదు.

సుబ్బి—పంతులూ! నీకంటె నేను బెద్దవాఁడను. నీవుసుందరిని గొలఁది కాలమునుండియే యెఱుఁగుదువు. కాని యిది నామోకాలంత కున్నది యైనప్పటినుండియు నేనెఱుఁగుదును. పెద్దదైనతరువాతఁ జూపులు లేకపోయినవి. ఈగొడవకేమి సుందరీ! కానీ.

సుంద—తమ్ముఁడా తిత్తి పోయుము.

తిత్తిగాఁడు—ఊఁ. (పోయును)

మద్దెల—ఎక్కువయ్యెఁ ది. రవంత నుక్కు. అయ్యో! మిక్కిలి దిగిపోయినది.

సుబ్బి—చంటిపిల్ల యేకువలాగున నదిలేకపోయిననేమోయి?

సుంద—[శబ్దములకాలుపుశో భరతము చేయుచున్నది]

కృష్ణ—వహవ్వా. నీవు సెట్టిగారిపైని బాగుగా నభినయించి బహుమానముఁ గొనవలెను.

కీర్తన—హిందూస్థాని కాపీ—అది

స స పా మా గా రీ స ని పా రి గ రి సా సా ని ధ.

సుంద—కన్నారంగా, గాంచితి నిన్నుఁగఁగను

స స స స స స సా స గా గ గ గా మా గ మ పా

ముద ముదలో గంటిని రా॥ కన్నా॥

[అభినయించును]

స స స స సా స స రీ మ మ పా,

అగరును గంధముఁ బూయుదునా—

స ధ ని ధ పా గా ధ స స మ రి మా గ రి సా,

అత్తరు మేనికి రాయుదునా.

[అభినయించును]

సుబ్బి—మాకొట్టులో నత్తరువన్నీ రులమాటయు బద్ధము, ఆముదము కావలసినంతయున్నది. కమ్మని యాపునేయివంటియాముదము.

సుంద—అగరుగంధముఁబూయుదునా

అత్తరుమేనికి రాయుదునా

స స స సా స స రీ మ మ పా,

తగునని చెంతపై వేయుదునా

సుబ్బి—(అనవారించి) వెంకటప్పయ్యా! దగ్గరగానున్నావుగదా? ఊఁ

వెంక—[అవధరించి] ఉన్నాను. ఎందుకు?

సుబ్బి—ఎందుకులేక! నీకు బాగుగాఁ గనఁబడుటకుఁగాను దగ్గఱగానుండుమంటిని లే.

సుంద—తగునని చెంపపై వేయుదువా—అభినయించును]

కృష్ణ—వేయవేమి? కానీ!

సుబ్బి—[వెంకటప్పయ్యవంకఁజూచుచు] అబ్బో! అబ్బో! వంతులూ. సానితో సరసాలాడుచున్నావా? నీవు కరివేపాన కనుచున్నావని సుందరి యెఱుఁగకపోలేదు లే! ఇంతకు గోమటివారికుఱ్ఱవాఁడు లోకువ గదా యని—

కృష్ణ—ఓరి నీకుఱ్ఱతనము కూలిపోను!

సుంద—అగరుగంధముఁ బూయుదువా

అత్తరు మేనికి రాయుదువా

తగునని చెంపపై వేయుదువా—వా

పా ద సా ని ధ పా ని ధ ధ ద

గా గ గ గా మా గ మ పా

దర్పంబెంతో చూపుదువా॥ కన్నా॥

[అభినయించును]

కృష్ణ—శబాసుసుందరీ! మిక్కిలి యొయ్యారముగా నభినయించితివి!

సుబ్బి—అబ్బో! దర్పము చూపెదవేమి? ఎంతదానవైతివి! పుష్పరథములాగున నెంతదానవైతివి! చిన్నతనములో గూడకట్టు కట్టుకొని పుణుకులదుకాణములోనికివచ్చి "బావా! నాకొక్క పుణుకు పెట్టవు?" అన్న నిన్న గాక మొన్నటిదానవు! నులకమంచపుఁగోడంత యుండెడిదానవు—ఇప్పుడు నూకాలమ్మంత యైనావు. (తనలో) దీని మీఁద సుబలాటము నాకుమిక్కిలి మొగ్గుగాఁ గనఁబడుచున్నది. (అవవా

రించి) ఔ.కటక్పుయ్యా! చిన్న బాబుగారి దివాణములోవున్న లంగావర కులు తమలపాకులకని చెక్కలకనియనదుకాణములోనికిఁ దఱుచువచ్చు వారుగదా=వారిలో నెవ్వరికినింత యొయ్యారము-ఇంతఠీవి-ఇంతడాబు ఇంతడౌలు లేద సుమా!

వెంక—[అపవారించి] భరతవిద్యనేర్చిన యాటకత్తెయిది!

సుంద—జుట్టునఁ బూవులు ముడిచెదనా—నీ
సొగసునుజూచి మురిసెదనా
కొట్టు తాళమును దీయుదునా—పెద్ద
పెట్టెఁ దీసికొనిపోవుదునా॥ కన్నా॥

[అభినయించును]

సుబ్బి—అబ్బో! అబ్బో! పెట్టెలో భాగ్యాలు కవిలికట్టలు నలుక పెంటలును. ఇంతేకాదా? ఏమోయున్న వసి పెద్దవాడుక—వచ్చినదంతయు వడ్డీకే సరిపోవును. అసలులోఁ బెద్దలొట్టయే. ఎవరెఱుఁగని సంబరాలు!

శివ—శెట్టిగారూ! ఎందులకీ సర్దుబాటు? లేని యెడల నొకరిచ్చెదరా? ఉన్న యెడల నొకరుతీసికొందురా? ఎవరికున్నంత వారికున్నది.

సుం—చేయిఁబట్టుకొనిలాగుదునా—
చెచ్చెఱగదిలోకీడ్చెదనా
చీఱచెఱఁగుచేఁ గట్టుదునా—మఱి
చేతికి జిక్కఁగొట్టుదునా॥ కన్నా॥

(అభినయించును.)

సుబ్బి—అబ్బో! అబ్బో! ఇది యేమిసరసాలు! కొత్తసరసాలు వచ్చిపోయినవి! పంతులూ! ఈజబర్దస్తీసరసాలేమి? ఈజబ్బపుష్టి పాకాలేమి? ఈపిడిగుద్దులముద్దులేమి? అబ్బో! అబ్బో! ఎంతదానవు?

చెచ్చెఱగదిలోకీడ్చెదవా? ఏదీ యీడ్చు! ఏది కదుపు! ఆ! నీకంటికంత గుల్లసరుకులాగుననున్నాను కాఁబోలు? ఏదీ! ఇప్పుడేగదా—నీకంటియెదుటనేకదా—కుర్చీలోనుండి పైకిలాగుటకు నలుగురు బ్రాహ్మణులకుఁ జావు తెంపులయిపోయినవి!

కృష్ణ—సుందరీ! మఱియొక్కసారి యభినయింపుము, శివయ్య శాస్త్రులుగారు! ఇప్పుడు పట్టినహస్తమేది?

శివ—ఒక్కటేమాట. ఇప్పుడుపట్టినను స్వహస్తముగాని మఱియొకటి కాదు.

సుంద—చేయిఁబట్టుకొని లాగుదునా— [అభినయించును]

కృష్ణ—లాగు! లాగు! చూచెద వేమి?

సుంద—[సెట్టిచేయిఁబట్టుకొనిలాగుచు]

చేయిపట్టుకొనిలాగుదునా—[అభినయించును]

సుబ్బి—[అడ్డవారించి] వెంకటప్పయ్యా! దగ్గఱనున్నావుగదా? మీఁదఁ జేయివైచి మాత్రముండుసుమా! (తనలో) ఇది చేయిపట్టుకొని లాగఁగానే యొడలు జలదరించినది. (అడ్డవారించి) సుందరీ! నేనొడలుపట్టలేకుండనున్నాను. మేజువాణి యైనతరువాత నీవు మా యింటికి రావలెను, వెంకటప్పయ్యను దొడ్డిగుమ్మములోనుంతును. ఊరకే గనుక నా; నోటితో లేదనునది చేతితో లేదనిపింతును. తప్పకరావలెనుసుమా?

సుంద—ఊఁ—చేయిఁపట్టుకొనిలాగుదునా

చెచ్చెఱగదిలోకీడ్చెదనా

చీఱచెఱఁగుచేఁ గట్టుదునా—మఱి

చేతికఱ్ఱతోఁ గొట్టుదునా! కన్నా!

(అభినయించును)

కృష్ణ—(తనలో) కోమటిముండకొడుకు చేయి యడ్డుపెట్టు

కాని సుందరచెవిలో నేమియో యూదినాఁడు ఇది "ఊఁ" యనినది. కాని యేమియూ నెఱుఁగనట్లుయుండవలయును. (పరికాశముగా) ఇది గో! రెండురూపాయలు.

మద్దె—బళి కృష్ణరావువంతులుగారే బళి! సుందరికి సభలో రెండురూపాయలు తాంబూలపు ఖర్చుక్రింద దయ చేయించినారు, శ్రీకృష్ణార్పణము! (ఎగురుచున్నాఁడు.)

వెంక—ఇదిగో! ఒకటి.

మద్దె—బళి వెంకటప్పయ్యగారే బళి సుందరి సభలో నొకరూపాయ తాంబూలపుఖర్చుక్రింద దయచేయించినారు. కృష్ణార్పణము! (ఎగురుచున్నాఁడు.)

సుబ్బి—ఇఁక నందఱకుఁ దాంబూలము లిప్పింపుము.

రామ—మాకు నూరుపు విత్వమున్నదండీ!

సుబ్బి—వెంకటప్పయ్యా! ఇవి యేమోయి! ఈగోడవ తెచ్చిపెట్టినా వేమోయీ! మనకింట నొంట నెప్పుడు గవిత్వంపు గాడిదగత్తర లేదోయి!

వెంక—ఇప్పటి సభలలో నిది యొక యాచారముగానున్నది.

రామ—గీ. సరసుబ్బిసెట్టి ! సంతోషముగ నిన్నుఁ
జూడగల్గినాము ! చోద్యమమర
ఆశుకవిత మేము ! అవలీలఁ జెప్పంగ
సిద్ధమైతిమయ్య ! చెలువుమీఱ.

లక్ష్మ—క. భువనంబులో నెఱదాతలు
అవలీలగనున్నవారు అందఱుమీఱుఁ
బ్రవిమలముగ నీడొత్తురె
అవనిఁ శ్రీసుబ్బిశ్రేష్ఠి! అనఘచరిత్రా

రామ—క. శ్రేష్ఠి శ్రేష్ఠి యనుచును
శ్రేష్ఠముగాఁ బల్కువాము చెలువుగ, లలిఁ గో
మేష్ఠరువగు నువు సెట్లకు
సుష్ఠుగ శ్రీసుబ్బిగుప్త! సుకవులతృప్తా!

లక్ష్మ—క. కుమ్మరపాత్రసంబులలో
కుమ్మపాత్రయంబుగాగ సొరిదిం గవిలో
నిమ్మకవల చెప్పువారము
నిమ్మకవటము లిప్పింపుడు నిపుడే సుమ్మన్నా.

సుబ్బి—ఉండుఁడు! ఉండుఁడు! అయ్యో! నేర్చుకొనిపోయినా రలేంటు! మంచి సరసముగానే యున్నది. బుడబుడక్కలవానిలాగున నొకటే ధోరణి—చాలుచాలు నిక్కమాలినగోల—

వెంక—కవులారా! కొండరవడక సెట్టిగారు చెప్పిన దేదియో వినుఁడు! వినుఁడు!

రామ—క. అయ్యా వెంకటపయ్యా
వెయ్యాకులవంటి వాఁడ వయ్యా వహవా
సయ్యాటలేల వినుమీ
వియ్యాలలో దేవపెయ్యా! వెంకటపయ్యా!

సుబ్బి—(సంగీతములో) ఓరి మీగొంతుకులు గోయ్యా,

లక్ష్మ—క. మంత్రిదఁడన్ సెట్టికివర
తంత్రిని నీవఖలకొట్టు తంత్రంబులకున్
కంత్రీబుద్ధులు లేవిఁక
జంత్రపుడా కీలుబొమ్మ! సద్గుణదిమ్మా!

సుబ్బి—వెంకటప్పయ్యా! నీయిల్లుమూసిపోను. నాకొంపఁదీయుట కిదియేమోయి!

రామ—క. శాస్త్రిపుఙ్గవ బ్రాహ్మణు
లిట్రికవి చెప్పఁగలరె? యిలలలిసరవిన్
భట్రాజు మాంసకవితకె
యొట్రివపుచారుకవిత యీడొచ్చిలలోన్

శివ—ఇట్రియనఁగ నేమి? ఇట్రికవి చెప్పఁగలరె యంటిరి గదా!

రామ—రలయోరభేదః,—ఇట్లాయున్న మాట.

శివ—కవి చెప్పఁగలరే యని యంటిరిగదా—కవియనఁగాఁ గవిత్వమను నర్థమున్నదా?

రామ—గంగదాసు మహాకవి ప్రయోగమున్నది.

బండిరా పొగబండిరా దొరలుండు రైలుబండిరా.

మండలంబున గంగదాసువుండి యీకవి చెప్పెరా

శాస్త్రిలుగారూ!

గీ. ఆశుకవిత యొకటి యాప్రపేదయొకటి
స్వాయముగాగశుద్ధ చయముభువిని
వానికిలను వేఱు పరిశోధనముకూడ
దవనిఁ జెలఁగ వెలయు నమర భువిని.

శివ—వాదే బుద్ధిలోపము. మన్నింపవలయును.

లక్ష్మ—క. శుద్ధముగాఁ బండితులము
అద్దారాకవితలోన అతిగట్టిరముగ్
సద్దనముగూర్ప గట్టిగ
శ్రద్ధింతుము సభలజనులు శాబాసనఁగన్.

సుబ్బి—శాబాసందురో ఛీయందురో నేనెఱుఁగను. కాని యామాత్రింపుఁబని నేనును జేయఁగలను. కవిత్వమునకు మీరే సృష్ట్యాదిగురువులా యేమి?

చింతపండుదెచ్చి రాచిప్పలో వేసి
నీళ్ళుపోసి పచ్చిపులుసుచేసి
కాలినపంకాయ ఆపులుసులో వేసి
ఉల్లిపాయకార మందు వేసి
బుట్టలోదికాస్త దానిలోపల చేర్చి
బజ్జిజేసితినఁగ గజ్జెమొలచు—

ఓహో హో—ఓహోహో—ఓహోహో—(అని సంగీతము పాడుచున్నాఁడు) హే హే హే! ఈకవిత్వమునకంటె మీకవిత్వ మేమి యెక్కువ?

రామ—క. ఒకటా రెండా గడియకు
నికరముగా రెండునూర్లు నెఱిపద్యంబుల్
చకచకను జెప్పఁగలమిల
ప్రకటితముగఁ జొప్పడంగ బచ్చాధీశా!

లక్ష్మ—క. బచ్చుండవు నెఱదాతల
మచ్చుండవు శత్రువులకు మహితజ్వాలా
చిచ్చుండవు కవివర్యుల
మెచ్చుండవు మేటిసుగుణ పుట్టీ! సెట్టీ!

సుబ్బి—ఆఁగు! ఆఁగు! అంతటితో నాఁగు! చిన్నతనమునుండియు నదేయలవాటుగా దేవులాడినవారు కావున నన్ని యేని జెప్పెదరు. అందులకు మీకు బహుమాన మెందులకు? ఏది? వాళ్ళ మీరు లెక్కలు కట్టుఁడు! మూఁడురూపాయలు మూఁడణాలకుఁ బదకొండు కుంచాల మూడుతవ్వల మూఁడుగిద్దలు కందులైనయెడలఁ బదునాలుగణాల ముక్కాని కెన్ని? తెలివితేటలున్నఁ జెప్పుఁడు! నేనవలీలఁగఁ జెప్పఁగలను. లెక్కలలో నింతగట్టివాఁడనైన నాకూరి వారేమిబహుమానమిచ్చుచున్నారు.

కృష్ణ—సెట్టీ! మేము వెళ్ళెదము.

సుబ్బి—ఈబొమ్మజెముదు కంబలను నాజుట్టునకుఁ గట్టిపో వుదురా? దండాలు దండాలు. సుందరీ! నీవుకూడ వెళ్లు! ఇదిగో! ఊః శాస్త్రిలుగారూ! నడువుఁడు! (వారు నిష్క్రమింతురు.)

సుబ్బి—వెంకటప్పయ్యా! వీరిద్దఱకుఁ జెతియొక్క బేడ కాను కిచ్చి పొమ్మని చెప్పు. అబ్బ! అబ్బ! (లేచుచు) త్రాడుగట్టినమొదల లేచుట కింత చిక్కు లేదుగదా?

రామ—క. ఏఁడాలివ లేవో? గుడి
ఘోడాపై నివ్వ లేవో? కోమరుగఁదలఁచక
వోఁడెమ్మ చాకలికివలె
బేడాయిచ్చెదవు గేదె వేడా! ధరలోన్.

సుబ్బి—కట్టితే! వెంకటప్పయ్యా! కట్టితే! పోదు! మూలి మీఁదఁబోదు!

లక్ష్మి—క. ఉగ్రము బూనదవేలా
పోగ్రం కాగితములోన పారి జేర్చితవా
కుగ్రామవాస! మమ్ముల
నిగ్రహములములోక మోటుగ నీసిగదరగా!

సుబ్బి—అబ్బో మాకో పాలకు, మాశాపాలకు బెదరిపోవువా రెవ్వరు నిక్కడ లేరు. కత్తికోఁతల ముండకొంపు దుకాణములోఁ గూర్చుండి రొండలు కోసికొని యెంతగడబిడ చేసినను మూడేండ్ల వఱకుఁ గొత్త కాను చేతఁబెట్టలేదు. ఈనడుమ నేదో వారు వీరుఁ బట్టుపట్టుటచేత నిదియంతయు మనము కట్టుకొని పోవుదుమా యని బేడ బరాతము చేసినాను. వానితో సమముగా మిమ్మాదరించినప్పటికిఁ గూడ నింకనుఁ జాలదనుచున్నారా? పోండు! పోండు! ఇదియేమి కొండ్లియా? వసుగా? బుచ్చిబాబుగారి యింటిలో కొన్న బంచ

కట్టుత్సవమునకు మీ రేమిచ్చినారో తెలియకపోలేదు! మేము వెలమ
వారికంటె నెక్కువవారమా? పొంసు! పొండు!

రామ—క. అందఱికి నొక్కటిచ్చిన
పొందుగ భట్రాజులకును బోరి రెండీయన్
గ్రొందైన వాడుకున్నది
సుందరముగ లలిని వెలయు సొరిదిగ భువిలోన్.

సుబ్బి—ఆలాగే మీకును రెండిచ్చినాము కాదా? పొంసు. పొంసు.

లక్ష్మ—క. రెండిచ్చితి రెండిచ్చితి
మెండిచ్చితి పొండటంచు మేలంబేలా
కండూయమానదేవః!
మండూకమువంటి కంఠ మఱిమఱిసుంతా.

రామ—

ఉ. కోమటిసెట్టి! నేనిపుడు కోమలవైఖరిఁ జెప్పుచుంటినో
రాముఁడ నేను లక్ష్మణవిరాజితుఁ డీతఁడు నాకుఁదమ్ముఁడున్
ప్రేమమునూర వచ్చితిమి వేఁడుకదీరఁగ రెండురూక్యముల్
సామముగాగ నిచ్చి మరి సంతసపెట్టుధరాస్థలంబునన్.

లక్ష్మ—

శా. అన్నా! రెండని తల్కితేల యిలలో నన్నా! కవిశ్రేయసు పె
ద్దన్నా! ధారుణిబుద్ధిజాతికిని హైద్రాబాదు అక్కన్న మా
దన్నా! సద్గుణగున్న కీర్తిభరచెన్నా అన్న! భట్రాజురా
మన్నా! మాటలమిన్న! కోపమునసున్నా! యన్న! యెన్నాళ్ళకున్

రామ—శబాస్ తమ్ముఁడా!

ఉ. తమ్ముఁడ, నామసొమ్ముఁడవు, తప్పక సద్గుణకీర్తికాంత భా
రమ్ముఁడవాడు, రాంకవశిరమ్ముఁడవాడు, కవీంద్రకోటికో

రమ్మఁడవాఁడు; మూర్ఖుల కరమ్మఁడవాఁడు, స్వదేశసత్కవి
బ్రహ్మఁడవాఁడు, రెండనుచుబల్కితిమన్ననఁ జేయుతమ్ముఁడా!

సుబ్బి—మీగురాశుకవిత్వము సంతకుఁ బోవ ! విశాఖపట్టణ
ములో వెట్టియానుపత్రిలో నుండక మీరిక్కడికేలవచ్చితిరి ? పొండు.
పొండు. దిక్కుమాలిన గందరగోళము వచ్చినది. సాయిలవాని వేష
ములతో సిద్ధమైతిరా? పొండు.

వెంక—రామన్నా! లక్ష్మన్నా! నేను జెప్పినమాటవిని మీ
రూరకుండుఁడు. సెట్టిగారికి నిద్రవేళయైనది.

సుబ్బి—నాకీరాత్రి మిక్కిలి తొందరపనియున్నది. మీరు
నన్ను బాధించిన కార్యము లేశమును లేదు. వెంకటప్పయ్యా! చెటి
గయొక పావులా యిచ్చివేయుము. పొండు. పొండు! నేను బోవల
యును. గ్రంథాలుచేసి యమ్మకొందక యీతెలివిసంధికేకలు-ఈది
క్కుమాలిన కుక్క మొఱుఁగు ధోరణి—ఎందులకు? (పోబోవును)

ఉత్సాహవృత్తము.

లక్ష్మ—అన్నపోవువాఁడు యితఁడుఅట్టులడ్డు రమ్మికన్.
రామ—చిన్నవాఁడ అడ్డువచ్చి చెల్వమీర నుంటిరా!
లక్ష్మ—అ ప్లన్న పోవుచున్న అతసిమొలనుబట్టుకో.
రామ—పిన్నవాఁడవైననీవు పెద్దవాఁడు బుద్ధికిన్.

సుబ్బి—మీయాగడము మండిపోను. నన్ను లోపలికి వెళ్ళ
నీయరాదేమి ? నాయింటిలో నన్నుఁ బండుకొననీయరాదేమి?
అదిగో. అడ్డువచ్చుచున్నారు. ఈచిన్న ముండకొడుకు నాకాళ్ళసం
దున దూరిపోవునట్లున్నాఁడు. వెంకటప్పయ్యా! కఱ్ఱతీసికొనికొట్టు!
మీఁదఁబడిన యెడల నలిగి చచ్చును. జాగ్రత్త,చూచెదవేమి? కొట్టు.

ఉత్సాహవృత్తము.

లక్ష్మ—నీకుకఱ్ఱయున్న మాకు నెమ్మిగంటముండదే.

రామ—పోకుపోకుసెట్టినీవు పోకు పోకు పోకుమీా.

లత్మి—నీకుకట్టియున్న మాకు నెమ్మిగంటమిుండదే.

రామ—పోకుపోకుసెట్టినీవు పోకు పోకు పోకుమీా.

వెంక—(అవధారించి) రామన్నా! లత్మన్నా! నేను మిమ్ము సంతోషపెట్టెదను. అతఁడెటుఁగకుండఁ గాగితములో మీాపేళ్ళు చేర్చితిని.

సుబ్బి—ఎలాగో యొకలాగున వారికిప్పింపుము?

వెంక—చిత్తమాయాటయే చెప్పుచున్నాను.

సుబ్బి—ఊఁ. త్వరగఁ బంపివేయుము?

వెంక—వీరన్నట్లు చెటియొక రూపాయ నిచ్చెదను.

లత్మి—భత్యముమాట?

క. అయ్యా! భత్యంబియరా
 కొయ్యా గోతంబ కడుపు కొరకొరలాడున్.

వెంక—ఉండుఁడు! ఉండుఁడు! ఇంకమాటాడకుఁడు, పైకిఁ బొండు (ఇద్దఱకుఁ జెటియొకరూపాయ యిచ్చివారిని బలాత్కారమునఁ బైకి దీసికొనిపోయి తిరిగి ప్రవేశించును.)

సుబ్బి—ఇదిగో! వెంకటప్పయ్యా! ఇదిగో! కవిగాని నెప్పుడుఁ గొంపకుఁ దీసికొని రానని యొట్టు బెట్టుకో! సిగ్గు వచ్చినదా? ఇదిగో! నీవు దొడ్డిగుమ్మమువద్ద నటునిటుఁ దిరుగుచుఁ గొంత సేపుండుము.

వెంక—ఎందుకు?

సుబ్బి—సుందరి వచ్చెదనని చెప్పినదిలే!

వెంక—ఇప్పుడెందులకు?

సుబ్బి—సంభావన నాయొద్దనుండి స్వయముగాఁ బుచ్చుకొనునఁట.

వెంక—అందులకుఁ దెల్లవాఱిన పిమ్మట రాఁగూడదా ?

సుబ్బి— వెంకటప్పయ్యా! నీయొద్ద రహస్యమేమున్నది. ఈ రాత్రి యొందుచేతనో దానిమీఁద బుద్ధిపోయినది. శక్తి లేదని యెఱుఁగుదును. వాంఛ ప్రబలముగా నున్నది. దానిని రమ్మని చెప్పితిని; ఊఁ అన్నది.

వెంక—ఆ వేపారివాఁ డసాధ్యుఁడు!

సుబ్బి—ఏమయినను సరియే; కానినాబుద్ధి వెనుకాడునట్లు లేదు.

వెంక—మీకంత పట్టుదలగా నున్న యెడల మీయిష్టము.

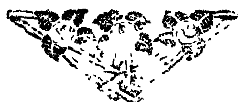
సుబ్బి—అదే, నీవాగుమ్మమువద్ద నటునిటు దిరుగుచుండుము! అది రాగానే నాకుఁ జెప్పి నీవింటికిఁ బొమ్ము. ఇంతలో నేను రవంత శ్రమ తీర్చుకొని వచ్చెదను.

వెంక—చిత్తము.

సుబ్బి—వేపారిని వదలి సుందరి వచ్చునో రాదోయని యాందోళనముతో నున్నాను.

[ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.]

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

కంఠాభరణము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—సెట్టియింటిసమీపమున వీధి

[ప్రవేశము— కృష్ణరావు, సుందరి]

కృష్ణ—అలాగునఁగాదు-మునుపు నీవింత సొగసుగా నటించియుంటలేదు. ఓ! ఏమి రాకడలు! ఏమికల్పనలు! కోమటివానిని కంఠపై నొక్కటి యీడ్చివేయలేకపోయినావా?

సుంద—అంతపని కావఁగలఁడా? చేయిపట్టుకొంటినా, దడదడలాడిపోయినాఁడు. ముచ్చెమటలు పట్టినవి.

కృష్ణ—అప్పుడు నీచెవిలో వాతఁడు చెప్పినదేమి?

సుంద—ఆఁ! నీకెట్లు తెలిసెను?

కృష్ణ—కోమటిరహస్యాలాఁగునా?

సుంద—నిజముగా నీకు వినఁబడినదేమో చెప్పు! అసత్యమాడిన యెడల నన్ను జంపుకొనినట్లే.

కృష్ణ—నాకు వినఁబడలేదులే,

సుంద—(తనలో) ఇతనిని గొంతసేపేడిపింతును (ప్రకాశముగా) నాకీరాత్రి కోమటయ్య బోణీ-లాభాలమీఁద లాభాలు.

కృష్ణ—నిన్నాతఁడు రమ్మనెనా? నీ వాతని యింటికిఁబోయెదవా?

సుంద—పోక మానుదునా?

కృష్ణ—ఆ! నిజముగానే?

సుంద—సంసారస్థితి నీవెఱుఁగని దేమున్నది? బట్టలిచ్చిన యాతఁడు సొమ్ముకొఱకుఁ జంపుచున్నాఁడు. నీమాను యవక తవక చేత నీకు ఋణమైనఁ బుట్టకుండ నున్నది. ఏమిచేయఁ గంటివి?

కృష్ణ—ఉల్లిపాయ నమ్ముకొనువారియొద్దకుఁ బోయెదవా?

సుంద—ఊళ్లేలినవాఁడు మాకెక్కువ లేదు; ఉల్లిపాయవాఁడు తక్కువ లేఁడు. పైన మొఁడెక్కువ యిచ్చిన వాఁడే మాకుఁ బ్రియుఁడు.

కృష్ణ—ఈదిక్కుమాలిన చదువులింకఁ గట్టిపెట్టి యొక్కటే మాట చెప్పుము? నీవు కోమటియింటికి వెళ్ళెదవా?

సుంద—(తనలో) ఈజన్మమునఁగాదు. (ప్రకాశముగా) వెళ్లకపోవుట యేల? నేను బోకపోయినను వాఁ డెవ్వరినైనఁ బంపి పిలిపించుకొనును.

కృష్ణ—అటులైన నేఁడ్డుకొందును.

[శ్రీనివాసరావు మహమ్మదీయ వేషమునఁ బ్రవేశించి వేపారిని గట్టిగఁ గొట్టును. అతఁడు క్రిందఁబడిపోవును. వేశ్యను బలాత్కారముగ నోటిపైఁ జేయివైచి తీసికొని పోవును.]

కృష్ణ—(లేచి) అమ్మ! అమ్మ! నడుము విఱిగినది, కాలు తెటికిలఁబడినది. అయ్యయ్యో; కోమటివాఁడెంత పనిజేసినాఁడు! ఆహాహా! తనతురక భటునిబంపి నన్నుఁ గొట్టించి సుందరిని దనయొద్దకుఁ దప్పించుకొనినాఁడా! వీనికెప్పుడిట్టి యోగాలములేదు. అయువది యేండ్ల ముసలిముండకొడుకు వీని మొగము మండ! వీనికెంత దుర్బుద్ధియో! కూరుచుండిన లేవలేఁడు, లేచినఁ గూరుచుండలేఁడు. అట్టి చచ్చునిర్భాగ్యునకు సాని యొందులకో! ఆహా! వానివసనేల ఉన్న మాన్యములన్నియు వ్రాసియిచ్చితినే? ఆకాగితమింక స్థిరపడలేదులే. కాని యేమగునో చూతము. దానికొఱకిల్లంతయు నొడలంతయు గుల్లచేసి కొంటినే! సదా దానిని సేవించి తిరుగుచుంటినే!

అట్టి నన్నే యిట్లు గొంతుకోసినది. ఛీ! దానిననవలసినపనియు లేదు. దానివృత్తి యది. నేనెందఱసానులకు మోసపుచ్చలేదు! ఇతరుల స్వాధీనతలోనున్న యెందఱ కామినులను జిత్రచిత్రకల్పనలచే రప్పింపలేదు. అటులే కోమటి తనకిష్టముండిన యెడల సుందరిని బిలిపించుకొనవలసినది గాని నన్నుఁ గొట్టింపనేల? అందులోఁ దురకవానిచేఁ గొట్టించునా? కావున నీకోమటికిఁదగిన ప్రాయశ్చిత్త మొనర్తును. చచ్చినట్లు తిరుగఁగొట్టుదును. ఈకోమటివ నియింటివీధిగుమ్మములోఁ దురకభటుఁడు కాపుండునేమో? ఉన్న నేమి! నేను దృఢశరీరుఁడను. ప్రమాదమున నుండఁగా వాతఁడు గుద్దిపోయినాఁ-కనులుచీకటులుగ్రమ్ముటచేఁ బడిపోయితిని. తురకవానితో నైనఁ గలియఁబడుదును. ఏమైననగును (నడువఁబోవుచు) అయ్యయ్యో! నిలువఁబడినప్పుడంత బాధగలేదుకాని నడచునప్పుడు నడుము కలుకుమనుచున్నది. అబ్బా! ఒకనిమున మచ్చట విశ్రమించి పోవుదును. ఆహా! మాధ్వమతస్థుఁడను మహామ్మదీయతాడితుఁడనైతినే! వానిననవలసినదేమి? ఓసిదుర్భాగ్యంపుముండా!

[నిష్క్రమించుఁగ వెనుక దెర నెత్తఁగ సుబ్బలక్ష్మిప్రవేశించును.]

సుబ్బ—(మేలుముసుఁగుతో) ఆహా! గ్రామమంతట నల్లలాడుచుంటిని. అక్కడ కనఁబడలేదు. కాళ్లు లాగుచున్నవి. నిద్దుర వచ్చుచున్నది. ఇఁక నడువఁ జాలకుండ నున్నాను. ఈ యిల్లెవరిదో సంపన్నులదివలె నున్నది. ప్రక్కతలుపుగూడఁ దీసియున్నవి. లోనికిఁ బోయి రవంత విశ్రమింతును, ఏడుకొండలభగవానుఁడా! వెంకటప్పయ్యా! రక్షింపు!

[వెంకటప్పయ్య-ప్రవేశించును]

వెంక—మేలుముసుఁగువైచుకొని లోనికెవ్వరో వచ్చినారు. తప్పక సుందరియే యగును. ఆప్రక్కనుండిపోయి సెట్టిగారితో నీశుభవార్త చెప్పి యింటికిఁ బోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

సుబ్బ—ఏమి యీవిచిత్రము! వదలక వదలక సర్కసుకొఱకి ల్లువదలుటయేమి! ఈమహావిచిత్రనాటకమేమి! అంతయు మాయగాఁ గానఁబడుచున్నది. కన్నులయెదుటి యక్కయిట్టే మాయమైనది. మా వికత్తున కాపిచ్చిముండకొడుకే కారణము. ఈబల్లపై నొక్క నిముసము కండుకొందును. కండుకొనిన మొదల నేమిప్రమాదమగునో! వీధులలోఁ దిరుగుచుస్థితికంటె నిది కొంత మెఱుగుగదా! కానిమ్ము, భగవంతుఁడా! ఏమిచేయఁదలఁచితివో!

[సుబ్బిసెట్టి ప్రవేశించును.)

సుబ్బి—(తనలో)ప్రక్కతలుపులోన గొండ్లెము లేను కాఁబోలు! వేసెదను. అబ్బో! అబ్బో! సాహులు వేంచేసినారు కాఁబోలు—! సుబ్బిసెట్టిగారితో సరసాలకు! బాపనయ్యల సరసాలెక్కువో, మటయ్య సరసాలెక్కువో యిప్పుడు బోధపడును. ఇప్పుడస్తినిబ్బట్టును. బఁగారముకోకతో రాలేనట్లున్నదేమి ? అబ్బా ! అబ్బా ! చలిచేతఁగాఁబోలు! పచ్చడము కప్పుకొనియున్నది. అబ్బో! అబ్బో! ముగమైనను గనఁబడకుండ నీసిగ్గెందులకు? సభలో నాట్యమాడి చేయిపట్టుకొని లాగి చెంపకాయకొట్టుటకు సిద్ధమై-తీర సరసాలకు వచ్చునప్పుడు బిడియాలు కాఁబోలు! వెంకటప్పయ్య మదనకామరాజుకథలలోఁ జదివిన ప్రియకలహాలఁటఁగానివే కాఁబోలు! పోనీ! నాకును బ్రణయకలహము వచ్చినది. నేనును మాటలాడను. నేను ముసుఁగు వేసికొందును. బిఱ్ఱబిగిసి యీలాగునఁ గూర్చుందును. ఎవరిపంతము నెగ్గునో చూతము! నామట్టునకు నేను-అఱువదియేండ్లవాఁడను-దండకడియము పెట్టుకొని భుజబంధముకట్టుకొని, మెడలో గంతమాల వేసికొని, చలిగా నున్నను గంధముఁ బూసికొని, చిన్నబుడ్డిలోనిది పూతికపుల్లతో రవంత బట్టకొంగునకు రాచికొని, తనకీయవలసిన ముడుపేదో చెంగునమూటగట్టుకొని, నడుములాగకుండ నల్లమందు పిసరు వేసికొని, తాంబూ

లము చేతఁబట్టుకొని సిద్ధమైతినిగదా ! తానుబసుచుది—లాభాలుగాక-అసలుఋవదివరాలవిలువచేయు బనారసుకోకను విడచి మునుక గుడ్డ కట్టుకొని ముదుకదుప్పటి ముసుఁగువేసికొని రానేల ? చీరను బట్టియే సింగారము, మఱియేమైనమున్నదా ? సీమాయినుపరేకు డబ్బిలోనిదైనయెడల నారతికర్పూరము-చిన్నగాజుబుడ్డిలోనిదైనయెడలఁ బచ్చకర్పూరము-జన్మానికొల్ల నొక్క శివరాత్రియున్నట్టు-ఆఱువదులు దాఁటిన తరువాతనొక్కసారి పైసరసపుఁ బసందేదో చూడవలయునని గంపంత యాశపెట్టుకొని గర్భాధానపుఁబెండ్లికొడుకువలె నేను ముసిముసులాడుచు, గమగమలాడుచుసిద్ధమైనప్పుడు—తాను ముసుగువైచుకొని పూర్వసువాసినిలాగు సిద్ధమై పట్టెమంచ మూలనొక్కనుండఁగా బల్లమీఁదఁగూలఁబడి పళ్లుబిగ్గబట్టుకొని కూరుచుండునా? నే నంతకంటె బిఱ్ఱబిగిసి యుందును.

సుబ్బ—(తనలో) ఈతఁడు కోమటియైనట్లు స్వరూపము చెప్పుచున్నది, (ప్రకాశముగా) సెట్టిగారూ !

సుబ్బి—(తనలో) రా! ఆలాగున దానిలోకి రా! వేశ్యబింకాలు వైశ్యునియొద్దనా? మీకు వీత్వమేగాని నూఱుక్రింద నైత్వము కూడ నున్నది. ఇంకొకసారి పిలిచినఁగాని మాటలాడను.

(బిగిసి కూరుచుండును.)

సుబ్బ—అయ్యా! సెట్టిగారూ!

సుబ్బి—ఆ! ఎందుకు

సుబ్బ—కొన్ని కారణములచేత నిచ్చటకు నేను రవంతసేపు శయనించుటకు వచ్చితిని నీవు యోగ్యుఁడవని, సంపన్నగృహస్థుఁడవని విశ్వసించి వచ్చితిని. ఇదివఱకెప్పు డిల్లు దాఁటినదానను గాను. నీకిష్టమైన యెడల నుందును, లేనియెడల నిప్పుడే పోవుదును.

సుబ్బి—నాకిష్టము కాకపోవుటయేమి ? రవంతసేపన్నమాట

యేమి? నీకిష్టమగు నెడలఁ దెల్లవాఱినదాఁక శయనింపవచ్చును. (తనలో) ఆలోఁతుమాట నేననుట యెందులకు? దాని నోటివెంట నే యనిపింతును. సెట్టిగారి యెదుటఁ దనకీ బెట్టుసరి యేమి? కొన్ని కారణములచేత సిచ్చుటకు వచ్చినదఁట! ఆ కారణములు నాయొద్ద దాఁచటికమా? నరసుఁడు సన్యాసియైనాఁడు—వేపారి వెఱ్ఱిముండకొడుకువలన సంసారము గడవదని వచ్చినది, మాకీ పంతులాయనందలీయవలయును. తెల్లవారకుండ భటునిచేఁ బంపింతునని చెప్పినాఁడు. అతని మొగము! అతఁడిచ్చిన దేమి—నేను పుచ్చుకొనున దేమి? నేనేమో దీనికి విశేషముగాఁ బెట్టుదునని యాశ యున్నది కాఁబోలు! నాయొద్ద మాత్రమేమున్నది! ఉన్నది. లేదు—అసంగతి తన కెందులకు? ఏదో తోఁచినంత మట్టుఁ జెప్పెదను. అయినను నేను మాత్రము లోనుగు లోనుగుపోయి నన్ను ముద్దు పెట్టుకోవే! నామీఁదఁ జేయి వేయవే! ముందునుండి కౌఁగిలించుకొనుటకుఁ గనుపడ్డమైన యెడల వెనుక నుండి కౌఁగిలించుకొనవే! బోదకాలు మాత్రము కొకకంటఁ గనిపెట్టవే, గాని సరసపుమాటలు మాత్రమే నేనను. మొదటి తొందర నను సరించి యనవలసిన దేకాని మాబనారసు కోక లేకపోవుటచేతనే బుద్ధి యటు యటు వెనుకకు లాఁగినది, ఏమున్నది! జాతిగాదేనివైన రాజనాలు—పేడగాదేనివైనఁ బెద్దవరి. దినుసంతయు నొకటి—ఫలమంతయు నొకటి—ఏదో బేరము కొంత కదలినదిగదా! అదిగాక—నేనే ముందు తొందరపడిన యెడల ముదు పెక్కువయగును. కావున వెఱ్ఱిముండ కొడుకువలె బిఱ్ఱబిగిసి కూరుచుండెదను. (అట్లుకూరుచుండును,)

[వెఱ్ఱిరామశాస్త్రి వీథిలోఁ బ్రవేశించును.]

రామ—జ్ఞానికి దేహమునందు మిథ్యాబుద్ధి కలిగినను దేహాపోషణార్థమై అనాదిసంపాదనమునందు వానికిఁ గేవల ప్రారబ్ధము వలనఁ

ప్రవృత్తి సంభవించును. తెలిసినదా లేదా? ఉ. వానరులే నరజాతికి మూలపురుషులగునప్పుడు జగత్తంతయు నొక్కసారి యుద్భూతమైన దను వాదము పూర్వోక్తమైనదా లేదా? పూర్వపుశాస్త్రములన్నియు నూటికొకటి—కోటికొకటి, వసిష్ఠుఁడు, సనత్సుజాతుఁడు, వాలఖిల్యుఁడు నను నీమూర్తిత్రయము మూలఁగూర్చుండి ప్రకృతిమాయలాడికిఁ దిరుగలోనై పదునెనిమిది యధ్యాయములుఁగల భగవద్గీతనిరువదియాఱ ధ్యాయములు గలదానిగా సొంతకవిత్వము కలిపి ధ్వస్తము చేసినారు. ఔచిత్యము విడిచి కవులు కవులు తిట్టులాడి దెబ్బలాడి, న్యాయసభల కెక్కుటకు సిద్ధపడినప్పుడు—సరస్వతి యేడ్చినదఁగా నాశ్చర్యమేమి యుద్ధసిద్ధికై కొంతసొమ్మాయువలసి సర్కారుపత్రము పట్టుకొని తిరుగుచున్నాను. ఇదే ప్రవృత్తిలో, నివృత్తి; వాటికిపుఁ వాకయొద్ద మూరలేదు—సెట్టీ! సెట్టీ!

సుబ్బి—(లోపలనుండి) ఎవరు వారు!

రామ—పంతులుగారు సొమ్ముకొఱకు నోటుపంపినారు.

సుబ్బి—వేపారియాయనే? ఆఱువందలరూపాయలనోటేనా? (తనలో) ఇప్పుడు పుచ్చుకొనకుండిన వీనియొద్దనుండి సొమ్ము తిరుగ రాదు (ప్రకాశముగా) ఉండు! తలుపుఁదీయుచున్నాను! (తలుపుసగముఁదీసి చేయిచాపును.)

రామ—ఇదిగో! (ఒకచీటినిచ్చును.) ముట్టినదికదా!

సుబ్బి—ఇది నోటుగాదు. పంతులుపేరున్న చీటి.

రామ—ఛీ! సొమ్మిచ్చినట్లు రసీదు తే!

సుబ్బి—(కోపముతోఁ దలుపుదీసికొని యీవలకు వచ్చి) సొమ్మియ్యనదే రసీదా?

రామ—దులుఁపు! చింతపండుబుట్ట దులుఁపు! (కోమటిని గొట్టి లోనికిఁబోయి తలుపు వైచికొనును.)

సుబ్బి—అయ్యల్లో! ఓరయ్యల్లో! కాళ్ళులటలటలాడెనయ్యల్లో! గుండె దడదడ లాడినది. కన్నులు చీఁకటులు పడినవి! అయ్యల్లో! (తలపుఁగొట్టుచు) అయ్యల్లో! (తనలో) ఇనుపపెట్టె పక్కయింటిలో నున్నది. భయమేమియు లేదు. లోపల నెవరురో! అయ్యల్లో! (పిమ్మట ముగా) ఓసీ! సుందరి! సుందరీ! లోపల నెవఁడో దూరినాడు. దొంగ ముండకొడుకేమో! జాగ్రత్త! సుందరీ! ముసుఁగు పైకి దీయుదువా? ముడిచిపెట్టుకొని పండుకొనుదువా? అయ్యో! దానికిఁ బెట్టవలయునట పెసరపుణుఁగులు. తాటితాండ్ర మూటగట్టుకొని వచ్చినాను. వెఱ్ఱిబిం కాలు పెట్టుకొని దానిముక్కుమధ్దెనఁ బెట్టుకొనలేకపోయినాను. నాయెండ్లు నట్టేటఁగలిసిపోను! అయ్యో! అయ్యో! బేరమై—సిసలై—సిద్ధమై—కొట్టునకుఁ జేరిన సరకు చేయిదాటిపోయినది. సరకన్నా సరకా! పొల్లు, దూళి, దూగరయున్న మాట లేదే! పట్టినిక్కరపుసరకు' నిక్షేపమువంటి దినుసు! అయ్యయ్యో! ఇల్లుదూరిన ముండకొడుకెవ్వఁడో బోధపడదు! ఆముండకొడుకెవఁడో నన్ను వీథిలోనికిఁ గెంటునరికి నడుము విరిగినది. బుద్ధిచెదరినది. కాళ్ళుచల్లఁబడినవి. కన్నులు పచ్చబడినవి. నాకొంపదీయుటకు వేపారిముండకొడుకే యిల్లుదూరినాఁడా యేమి?

కృష్ణ—(ప్రవేశించి) నీగొంతుఁగొయ్య! నీపొట్టబ్రద్దలుగాను! నన్ను సిభటుఁడగు తురక చేతిఁ గొట్టించి నాసానిని విడ్పించుకొనిపోవుదువా! దొంగముండకొడుకా! సానిని గనఁబఱచని యెడలఁ జంపుదును.

సుబ్బి—పంతులూ! చూడు! తొందరపడెద వెందులకు! నిమ్మళించు! శాంతించు! ఇదిగో! రవంత తాటితాండ్ర కావలెనా? సరి క్రొత్తసరకు చూడు పంతులూ! బాకిసగూర్చి నిన్నెప్పుడైనఁ దొందర సేసితినా? ఏదో మనకు మనకుఁ గాతాజరుగుచున్నది—వెళ్లనీ? ఈలాగే వెళ్ళనీ?

కృష్ణ—నాసాని యెచ్చటనున్నదో చెప్పెదవా? తన్ననా?

సుబ్బి—నీవు తన్నుదువుగాని లే. ఈకాలికి విశాఖపట్టణపు భాగ్యాలుగదా? ఈకాలిమీఁద నారికురుపుగదా! నీవు తన్నినప్పుడు నేనుకూడఁ తిరిగి తన్నినప్పుడే సొగసున్నదిగాని యూరకుండినందువలన విశేషమేమున్నది? నీయేడణాలు నాచేతిలోఁ బడినప్పుడు నాయెత్తైను బెల్లము నీచేతిలోఁ బసును. సరకు తిరుగుచున్నఁగాని వ్యాపారానికి సులువేది?

కృష్ణ—నేననుమాటలను నీవు పరిహాసముగా గణించుచున్నావు. జాగ్రత్త. నన్ను తురకవానిచేఁ గొట్టింతువా? నాసాని నపహరింతువా? గడ్డిబొద్దుముండకొడుక!

సుబ్బి—తురకవాఁడేమి! సానియేమి! గడ్డిబొగ్దేమి! సందర్భము లేకుండ మాటలాడుచున్నావేమి? గవలగంగమ్మగారిహాస్తోదకమేమైనఁ దగిలినదా యేమి?

కృష్ణ—ఓరీ! నీనాలుకఁగోయ! నేనే త్రాగితినఁటరా? చావు చావు! (గుద్దును)

సుబ్బి—ఉండు! ఉండవయ్యా! ఈతొందర యేమి! ఈగడబిడ యెందుకు! అయ్యో! ఒక్కటే గొడవ! ఈనడువీధిలో నీయల్లరియేమి! పంతులూ! నిమ్మళము; చూడు! కావలసియున్నయెడలఁ బదిరూపాయలు పట్టుకొనిపోరాదా? పదిగాకపోయినయెడలఁ బదునాలుగా యెను. నీయవసరానికి చేసీయకపోయినదెప్పుడు?

కృష్ణ—ఓరీ గాడిదా! నాసానిని నీపక్కలో వేసికొంటివా? నేనునోరుమూసికొనుటకై నాచేఁ బదిరూపాయలు పెట్టెదవా? నేనుదార్పుడు కాఁడననుకొంటివా? కొట్టు. కొట్టు. (గుద్దును)

సుబ్బి—అబ్బ! అబ్బ! గట్టిగాఁగొట్టకు పంతులూ! కోటునలిగిపోవును. ఇదినాముహూర్తమునకుఁ కుట్టించుకొంటిని. ఏదీ! నాఁటికి నేఁడు!

కృష్ణ—నీకుఁ దిరుగ నేఁడు ముహూర్తమా! సానిసరసానికేనా యీపట్టుకోటు సింగారించితివి! ఈకంఠమాల పెట్టితివి? నాసాని యెచ్చటనున్నదో చెప్పు. లేనియెడల డొక్కచీల్చెదను.

సుబ్బి—ఉండవయ్యా! ఉండవయ్యా! ఒక్కటేకొందర ఏదైనా దిరకాసు వచ్చినయెడల మనలోమనము వ్యవహారము సర్దుబాటుఁ జేసుకోవచ్చుననఁగా—ఒక్కటే గోల! అయ్యా! సానిసానియని యరిసి గొంతు చింపుకొందువు. సాని నేమి నమలివేయుదురా? మ్రింగివేయుదురా? దొడ్డసానిని సంపాదించినావు! అయ్యో; ఊరుదాటిపారిపోవుదునను కొన్నావేమి? ఎక్కడనో యొకచోట నుండక మాయమగునను కొంటివా యేమి?

కృష్ణ—అది యెచ్చటనున్నది? మీయింటిలో దాఁచితివా? చెప్పు. చెప్పు. (కొట్టును).

సుబ్బి—వీపుమీఁదఁ గొట్టకు మామ! యీతుంటిమీఁదఁ గొట్టినయెడల దామరకురదయు దీరును, నీసరదయుఁ దీరును.

కృష్ణ—పోఁకంతముండకొడుకవు గాన దెబ్బ నీకు బ్రహ్మరంధ్రమున కంటలేదు (రెండుచెవులు పట్టుకొనును) చెప్పు. చెప్పు. నా సాని నీయింటిలో నున్నదా?

సుబ్బి—అయ్యల్లో! ఓరయ్యల్లో! వదలు వదలు వదలుమనఁగాను! అయ్యో! అయ్యో! ఎక్కడనో మోటుసరసాలు, ముక్కుమొగమెఱుఁగని వానిలాగున!

కృష్ణ—చెప్పువఱకు వదలను. (గట్టిగలాగును)

సుబ్బి—అయ్యల్లో! అయ్యల్లో! ఉన్నది బాబు. ఉన్నది బాబు.

కృష్ణ—తురకయే దానిని దీసికొనివచ్చినాఁడా?

సుబ్బి—ఇఁక వదలుము. కావలసినముచ్చట యేదోయయినది కాదా? పూసగ్రుచ్చిన ట్లన్నియుఁ జెప్పెదనువదలు. నన్నుఁగొట్టగలిగితివి కాని—వెంకటప్పయ్యనుగాలు—సాగఁదీసి వదలిపెట్టును.

కృష్ణ—సరే వదలితిని చెప్పుము.

సుబ్బి—తురకమాట నేనెఱుఁగను. సానిని రమ్మని నేను గోరితిని. దానిని వెంకటప్పయ్య లోనికిఁ దెచ్చినాఁడు.

కృష్ణ—ఈసమయానికి నీవు సరసమేప్పుచుండవలసిన వాఁడవు కదా! కుక్కవలె వాకిటిలో మొఱుఁగుచున్నావేమి?

సుబ్బి—పెద్దమనుష్యుఁడవు. నేప్పుకొనిపోయినావు. నీకు వచ్చినయేండ్లెవనికి వచ్చినవి. నీపేరుగల చీటినుక్కపంపి సాటు పంపితి. నీ బొంకి యాయమసామ్మునకు గసీదు తెప్పొంచునా? ఇదిగో నీచీటి.

కృష్ణ—అయ్యయ్యో! ఇదియా చీటియే! డబ్బులతో బాటిది వెట్టిమండకొడుకు చేతిలో బెట్టితిని. తిరుగ జేబులో వేసికొనక దానితో నతఁడేమి చేసికొనునని యాతనిచేతిలో బడవైచితిని. అతను లోపలఁ దూఱినాఁడా యేమి?

సుబ్బి—ఆ—నన్ను వాకిటిలోనికి గెంటి---

కృష్ణ—ఇప్పుడు పిచ్చివాఁడు, సానియు లోపలనున్నారా?

సుబ్బి—ఊఁ.

కృష్ణ—ఓరి నిర్భాగ్యుఁడా! ఎంతపని సేసితివిరా! పిచ్చివాఁడు సుందరిని గొంచె మెఱుఁగును. దానినేమియుఁ జేయఁడనుకొందును. చేయునుగాక! కుక్కముట్టుకొనిపోయిన భక్ష్యము నాకేల? అయినను మాటవరుస కడుగుచున్నాను. నీవు సానిదాని నేమియుఁ జేయలేదుకద!

సుబ్బి—కాలిమీఁదఁ జేయివైచినయెడల గాయత్రీతోడు. కన్యకాపరమేశ్వరి పాదాలతోడు. అరువదిపరాల బనారసుకోక యిప్పుడువిడచి ముదుకగుడ్డ కట్టుకొని గళ్ళదుప్పటి ముసుఁగువైచుకొని వచ్చినదో యిప్పుడే నాకసహ్యత గలిగినది.

కృష్ణ—ఆ! ఆ! అది బనారసుచీరతోడనే పోయినది. దానికి

గళ్ళునువ్వటిలేదు. నీసాహేబు సాయంకాలమైన తరువాత నీయింటికి వచ్చినాఁడా?

సుబ్బి—ఈయుదయమే యతనిని గ్రామాంతర మంపితిని. ఎల్లుండికిఁగాని రాఁడు.

కృష్ణ—ఏకోమోసము జరిగినది. నిన్ను నమ్మవలసిన పని కూడ లేదు. నీవును దొంగలజట్టులోని వాఁడవని నా నమ్మకము. నా సాని యొడలిపై నాలుగువేలరూపాయల నగలున్నవి. వానిలో రెండు వేలరూపాయల యాభరణములు నేనిచ్చినవే. వానిని నేను దిరుగఁ దీసికొందును. నాసాని నాకుఁ గనఁబడువఱకు నీకంఠాభరణము నా చేతి కిమ్ము. మాఱుగా నుంచెదను.

సుబ్బి—ఒసీదిచ్చినయెడల నేదియైన నిచ్చెదను.

కృష్ణ—ఛీ ! మాటలాడకుము ! సాని కనఁబడినతరువాత నీవస్తువు నీకిచ్చెదను (తీసికొని) ఇదిగో! ఈయింటితలుపులు పగులఁగొట్టి లోనఁ బ్రవేశింపవలసియున్నది రా!

సుబ్బి—అక్కటా లేరు. ఓఅత్తయ్యో! ఓమామయ్యో! ఇంత దబ్బుఁ దిని యెవరును మాటలాడరేమల్లో! ఓరయ్యల్లో ! (అని కేకలు వేయును.)

కృష్ణ—అచ్చటినుండి పిలిచిన వినఁబడునేమోరా ! (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

రామ—మేము కోటలోఁ బ్రవేశించునప్పటికి మూఁడుఫిరంగులు వేయఁబడుచున్నది. ధామ్; రెండవదానికిఁదిరుగ మందు దట్టింపవలయును (చిలుముగొట్టములో గుడ్డపెట్టి నొక్కును.)

సుబ్బ—(లేచి) అమ్మయ్యో ! ఆచప్పుడేమి ! అయ్యయ్యో ! వెఱ్ఱిముండకొడుకు తిరుగ నిక్కడకు వచ్చినాఁడు. ఎవనిని దప్పించుకొని నేనిక్కడకు వచ్చితినో వాఁడే యిక్కడఁ బ్రత్యక్షమైనాఁడు. (క. ఇ

నన్ను వీఁడు వదలునని తోఁచదు. కోమటియాతఁడేఁడీ ! అయ్యయ్యో ! ఇది నాకు స్వప్నము కాదుగద !

రామ—పండితరాజేంద్రునకు ధామ్; తిరిగి ముందు కూరవలయును. (చిలుముగొట్టములోఁ గుడ్డఁ గ్రుక్కును.)

సుబ్బ—ఇఁక మానప్రాణములు దక్కవు. పాతిపోవుటకు లేచినమొదలుఁ బట్టుకొనును. హా ! భగవానుఁడా ! ఈచిక్కునుండి విముక్తిసాధనమేదైనఁ దోఁపింపవా ?

రామ—వెఱ్ఱిముండకొడుకునకు ధామ్; ఇఁక సంతే.

సుబ్బ—ఈతనివలెనే వెఱ్ఱితనమును నటించి యేదో యల్లరిచేసినఁగాని నన్నితఁడు విడుచునట్లు తోఁచదు. ఎట్లో మర్యాద దక్కించుకొని బ్రతికి బయటఁబడవలయును. ఈతఁడు ముద్దులాగున నున్నాఁడు. ఏమో! యెట్లీతనితోఁ దంటాలు పడవలసివచ్చునో ధైర్యమువలంబింపవలయును మొండితనమును బూనవలయును. మానప్రాణసంరక్షణార్థమయి యేమిచేసినను దప్పేమున్నది? అయినను నన్నిక్కడఁ జూచువారెవరున్నారు : ఇతఁడు పిచ్చివాఁడే కదా! వీధిలోనికిఁ బోయి కోమటిని మోసపుచ్చి యీతఁడు లోనఁ బ్రవేశించినాఁడు కాఁబోలు ! కానీ ! ఈదుప్పటియేల ? తీసిపైచి కూరుచుండెదను. అయ్యయ్యో ! తీర పిచ్చి నభినయింపఁగలనో లేదో ! ఈకర్మమెప్పుడైన నెఱుఁగుదునా యేద్తునా ?

రామ—ఓహో! వహ్వా ! సెబాస్! బళీ : ఏమిది ! యేమిది ! ఓహో! సజీవసాలగ్రామము ! కూర్మమూర్తి ! వహ్వా ! పార్థివలింగము మాశారదాపీఠములో నవతరించినది ! ఈమె మగళిసూత్రవిచ్ఛిత్తి కాలమందే మాయజ్ఞోపవీత విసర్జనమైనట్లు కనఁబడుచున్నది. ఎటులైన నేమి ? శుద్ధబ్రహ్మచారిణీతత్వము. ఇఁకఁ బూర్వపుణ్యప్రభావముచేత నది రామశాస్త్రికి గృహిణి కావలసియున్నది.

ఇట్టి దుశ్చటికట్టుట—ఇట్టి పెండ్లిమంత్రములు చదువుట—ఇట్టి సూత్రధారణము చేయుట — అంతే-అష్టమహిషీకల్యాణము. తాళ్ళ పాక చిన్నన్నగారిదటు—అనాథమహిషీకల్యాణము తర్కశిరోమణిరా మన్నగారిదిటు. వహా వ్వా ' పెండ్లికొడుకు వచ్చుచున్నాడు ! ఓహో హో : ఓహోహో ! ఓహో ! ఓహోహో ! ఓహోహో ! ఓహో ! (సవారిమూలుగు) కలికిబొంగు కందిటికి దగులుచున్నది దింపు బ్రహ్మరథముదింపు ! పెట్టు ! పెట్టిముండకొడుకా ! కుడికాలు ముందునకుఁబెట్టు ! హరిః ఓమ్ "శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణమ్ చతుర్భుజం ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే" మంత్రాలు మాని జేసి—ఆమశ్రాద్ధము చేయించినట్లు చేయింతును. అందులో సత్తిగారి శ్రాద్ధము కోడలుపెట్టినట్టుగాని కర్చుకాకుండఁ జే యింతును. పూర్వసౌభాగ్యవతి ! అచమనము చేయుము ! వ్యాసంక రాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనిధిం, ఆవ్యాసుఁడు వితంతువ్రికి యలో మాత్రము వీరపురుషావతారము ! పిభర్త పేరేది ? ఇదే గట్టి చిక్కైన ఘట్టము ! ఉన్నయెడల వితంతువ్యక్తి కసంగతత్వాక్షేపము వచ్చును. శశవిషాణన్యాయముచేత- లేనియెడల వివాహమునకుఁ బ్ర సక్తియే లేదు. ఉన్నదా లేదాయను మీమాంసలోనే కదా సాంఖ్యు లకు యోగులకు జుట్టుజుట్టు పట్టువలకు వచ్చినది ?

సుబ్బ—ఇప్పుడు మనకు నంతే! జాగ్రత్తగానుండుము.

రామ—నీకు జుట్టేది? హెహెహె! (నవ్వును)

సుబ్బ—నిమతియున్న స్థలమునను్నది. పోయిపాదకి తెచ్చుకొ నుము ! పో ! మాటలాడకు ! దూరగముగఁబో !

రామ—పనిలోఁబని నీజుట్టుకూడ దీసికొనిరమ్మందువా ? నవ రాలు సౌభాగ్యవతులకు శైలూషులకే చెప్పినాఁడు గాని యతులకు వితంతులకు మనుస్మృతిలోఁ జెప్పియుండలేదు. ప్రత్యక్షప్రాయశ్చిత్త

మేకాని పనికిరాదన్నచో బ్రహ్మతరమగునా! ప్రత్యామ్నాయ ప్రాయశ్చిత్త ముండితీఱవలెను.

సుబ్బ.—నిజమే! ఎల్లకాలము మామిడికాయలు తినవలయున నిన నీశ్వరుని తరమగునా? మాగాయ, మెంతికాయ, తోడమెంతి కాయ, ఆవకాయ, బెల్లపుటావకాయ దప్పళపుటూరగాయ యుం డితీఱవలయును. ఏది! తాండ్రకాక—

రామ—సెబాస్! నీవుకొంత శాస్త్రప్రవేశమున్నదానివలెఁ గనంబడుచున్నావు! మనము ముఖాముఖిని కూరుచుండి త్వంశుంఠ త్వం శుంఠి యనుకొనకుండఁ బనాముగఁ బూర్వపక్షసిద్ధాంతాలను వదిం చుచుఁ గ్రమముగాఁ జేయుచేయిఁ గలుపుకొన రప్పాంతసేపు శాస్త్రప్ర సంగముఁ గాలక్షేపము చేయుదమా? మధ్యస్థుఁడు లేనివాదము, పు రోహితుఁడు లేని పెండ్లివలె నసమంజసము గావున నదిగో! మధ్యస్థపీఠ మునఁ జెలువముగొల్ప నుంచుచున్నాను. ఇదిగో! నేను జుట్టుముడివైచు కొని, నడుముకట్టుకొని, యుపదేశముద్ర కట్టుకొని సిద్ధముగానున్నా ను. ఇఁక నీవు మాత్రము బెసకనియకుండ పైచుకొని యడ్డుకట్టు గట్టిగా బిగించుకొని బ్రహ్మాసనమునఁ గూరుచుండి కళకళఁ బూర్వపక్ష మెత్తుదువో సిద్ధాంతమెత్తుదువో కాని! లేనియెడల నేను సిద్ధముగాను న్నాను. ముముక్షుపురుషుఁ సాధనద్వయమున్నదని చెప్పినారుగదా— వానిలో నంతరంగసాధనమేది? బహిరంగసాధనమేది? దాని క్రమమే లాగు? దీనిక్రమమేలాగు? దీనికి దానికున్న భేదమేది?

సుబ్బ—పనసకాయకూర రెండుమార్గములుగా వండవచ్చును. పులుసుపెట్టి వండుట యొకటి—పెసరపప్పువేసి వండుటయొకటి. పు లుసుపెట్టినదాని కావఁదగిలించినయెడలఁ దమాషాగానుండును. పప్పు వేసినదానిలో గట్టి పడియములు వేసినయెడలఁ బసందుగానుండును. దానియందుఁ గారగుణము హెచ్చు. దీనియందుఁ దక్కువ. సంతర్ప

ణముల కది సొగసు-సంసారపక్షమున నిది సొగసు. పర్యవసానమే మనగా—అవ పెట్టిన దంతరంగసాధనము-పప్పు వేసినది బహిరంగ సాధనము.

రామ—సరే గురికి బారెడు హెచ్చుతగ్గుగా జెప్పినావు. చూడు! అహంబ్రహ్మజ్ఞాన మెవ్వరికి గలుగును?

సుబ్బ—మా బావగారికి గలుగును

రామ—మీ బావగారు గృహస్థుఁడా? సన్న్యాసుఁడా?

సుబ్బ—నా పాలిటి దాపగలిగినాఁడు.

రామ—నీవు కడు చమత్కారివైనవాఁడవు. చూడు! పూర్వ జన్మవాసనయొక్క పూర్వకు నిదర్శనమేది?

సుబ్బ—వాసన యనునది యనేకవిధములుగా నుండును. ఒకరికి ష్మముగ వాసన. మఱియొకరికి గిట్టని కొత్తిమీర కొందఱకు నచ్చి వాసన. వేపగుల కిరసనాయిలు దెబ్బ—నప్రీతి. అవి తిరుగ రెండువిధములు. పోగ్గుయనుపనయము, పోసినయనుపనయము; పోసి యనుపదానిలో వేసిన మొదట నల్లిపోయినవాసన—ఆయల్లి తిరుగ ద్వివిధము—కాకర కాయ పచ్చిపులుసులో నెరుల్లిపాయ వేయ నుండవలయును. తెలకపిండి కూరలో వెల్లుల్లియే యుండవలెను. ఉల్లిచేసిన మేలు తల్లియైనఁ జేయదని యందురుకదా అది యేయుల్లియో నీవుచెప్పు?

రామ—తిరుగఁబడి యీసారి కోటి సివెత్తినావా? నీకు శాకశాస్త్రపాండిత్యమేకాని భాషాధ్యయనమున్నట్లు కనఁబడదు. కాని నీపాకశాస్త్రపాండిత్యము నావద్దఁ బనికిరాదు. నీతివాక్యములలో మునిఁగి తేలిన మొండకొడుకను. జాగ్రత్త. ఇదిగో! మఱియొక ప్రశ్న పంచభేదములనఁగా నేమి?

సుబ్బ—రుద్రాక్షపంచము పంచె, తామిడంచు పంచె, గోవులపంచె ఒకటిరెండు కలిపియైదు.

రామ—నీలెక్క సరిగానే యున్నదిగాని నీకు శాస్త్రజ్ఞానమున్నట్లు మాత్రము కనఁబడదు. అయినను "సత్యేవాహంజాతు వాసం" అనుశ్లోకములో ద్వైతముగా కనఁబడుచున్నదిగదా-త్వమేవాహం" అను దానిలో నద్వైతము స్పష్టముగానున్నదిగదా-ద్వైతాద్వైతమతసంబంధసాంకర్యసన్నివేశమునకు హేతుభూతత్వమైన కారణమేమి?

సుబ్బ—ద్వైతులు నిలువుబొట్టువారు; అద్వైతు లడ్డుబొట్టువారు. ద్వైతులలో మగవారు తఱచుగాఁజుట్టకాల్తురు అద్వైతులలోఁ దఱచుగాఁబొంకుముపీల్తురు. వారిలో నాటువారు కచ్చపోసిబట్టకట్టుకొందురు! వీరిలో సద్దుకట్టాచారము. వారిలో వితంతువులు రాత్రియందుకులేకాని తినరు. వీరిలోమినుపరొట్టె మొదలైనవి తిందురు. వారు పచ్చడులు చేయుటలో సమర్థులు. వీరుకూరలలోగట్టివారు. వారి కేకాదశీనియమము, వీరికి శివరాత్రినియమము.

రామ—చూడు! నిన్న వెట్టియాసుపత్రిలోఁ జూచినట్లు జ్ఞప్తి యున్నది. అయినను శాస్త్రప్రసంగముగట్టిపెట్టి సముచితముగ లౌకికవ్యాపారప్రశంస కావలెఁ జేయవలయును. ఇంతదూరమునుండి నీకు నాకు నెగుడుదిగుడుగా నున్నదిగాన దగ్గఱకువచ్చి—మఱి—దగ్గఱకువచ్చి దగ్గఱఁ గూరుచుండును)

సుబ్బ—ఉండు. దూరముగానుండు. (వెనుకకుఁబోవును)

రామ—వ్యవహారసత్యత్వ మంగీకరించినప్పుడు సందేహామెంతమాత్రము నుండఁగూడదు. శుక్తిరజతభ్రాంతిలో దూరముగా నున్నంతసేపే రజతత్వము గాని దగ్గఱగాఁ బోయిన తరువాత=(దగ్గఱకుఁ బోవును) శుక్తిత్వము నిలిచెనందువా లేదా? ఇంకను దగ్గఱగాఁబోయి మఱియింకను దగ్గఱగాఁ బోవునప్పుడు=ఆశుక్తిత్వమును బోయి బ్రహ్మత్వమగునా కాదా? మతగురువులందఱు సన్యాసులేకదా? వహావ్వా

బేహాగ్—చతురశ్రచాపు.

సానిసనిధధ పధపమగ మరిగ సాపసా

బోడిఁ వేపూఁబోఁడివే నినుఁ జూడ వేఁడుక య్యెనే॥

మ-మపాగమపాసానసానిసరీ నినినిధపధప ధనీధపా

యేడనుండివచ్చినావో యెవతెవో తెలిఁగింప వే॥బోఁడి॥

పపపపపసానసా పపపపపపపసానస

తధిగిణత బోఁడివే తకదధిగిణత బోఁడి వే॥

(తాళము వేయుచు నాట్యముఁ జేయును)

డంపులపాట హిందూస్తాని కాఫి-త్రిశ్రచాపు.

సుబ్బ—

సాపాపాపాధాపా మమ పామగరిసా

నీనీని సామాసాగరిగారీ పనిసా ॥సాసా॥

నువ్వన్న నువ్వన్న సొగసులున్న

కలువలరేకుల కన్నులగున్న ॥నువ్వ॥ ఉ, ఉ.

చాయపవ్వుదంపినముడిపవ్వులయ్యెఁ

గందులు విసరిన సెనగ పప్పయ్యె॥ ఉ. ఉ. నువ్వ॥

కోడలికి వేవిళ్లు మొదలు పెట్టినవి

అల్లునికి గాజులు దొడిగించినాము॥ ఉ. ఉ. నువ్వ॥

నామగఁడు తామర మీఁదంతి బాత్రి

చెవులు గోసినఁ గాని మాసి పోదయ్యె[ఉ. ఉ. నువ్వ॥

రామ—

వహా! నువ్వన్నా నేనేను, నేనన్నా నువ్వే,

నువ్వు నేను గలసి గువ్వ లౌదాము. ఉ. ఉ. నువ్వ॥

వహావ్వా! ఈసంసారము నిది! ఈయిల్లు నిది! ఈవాకిలి

నీది-అను పూర్ణాభిమానము నీకుండఁబట్టి లక్ష్మీదేవి వరకలాగున విభూతిరుద్రాక్షులతో నాకాశమంత ముసుఁగుతో గల్లుగల్లుమంచువచ్చి సంసారపు టంగులన్నియుఁ జేసికొనుచున్నావు. ఇఁక నీకడుపున రెండు కాయలు గాచి—అందొక్కకాయ కోతకాయ, ఒకటిపిడిచి పుచ్చు కొనుకాయయగునెడల నేదో దానికది సరిపోవుచు-చేతదండుగ లేకుండఁ గాలక్షేపము జరుగునని యున్నది. పడకగది మనకు దక్షిణమున నున్నఁగాని వీలు లేదు గదా! అందును గూర్చి యేమి యోజించినావో చెప్పు!

సుబ్బ—గోవుపాటవచ్చును. గోవిందరామపాటవచ్చును. ఏది పాడుమనిన నదిపాడఁగలను. కుక్కుటేశ్వరములో స్నానముచేయుఁగా రొంపపట్టినదని గోదావరీస్నానమునకుఁ బోవఁగా మొసలి యీడ్చుకొని పోవలయునా? తుంటికిఁ బెట్టినఁ గంటికిఁ గంటికిఁ బెట్టినఁ దుంటికైనప్పుడు-అదిగో! దగ్గఱకు వచ్చెదవేల? దూరముగఁ బో! పో దూరముగఁ బో!

రామ—మరుమరీచికా న్యాయములో దగ్గఱకుఁ బోయినకొలఁదియు దూరముగాఁబోవుట సంప్రదాయమేకదా! నరకమునకు స్వర్గమునకు బెత్తెడేకదా యెడము! మనము తరువాతఁ గుంభీపాకములో నున్నప్పటికి- ఇప్పుడు నిన్నుముద్దుబెట్టుకొనుటమాత్ర మజాగళస్తనన్యాయము గాకుండ నవినాభావసంబంధముగాఁ దప్పదు.

కీర్తన

జంఝూటి—చతురశ్రచాపు!

గాగా మగరిస సాస సారి పామమా
ముద్దిడరావె మోహనాంగిరో! ముద్దిడరావే ॥

(ఆడుచున్నాఁడు)

మాపమపామ మాపమపు౦మ మాధపమాగరిసారి
ముద్దరాలా! నాపై నీకు మోడిగల్గ నెందుకే॥ ముద్ది॥
మాపమగమ పప్పాధాధధానిధపప్పాధాధ ధాథపమా
కందిపప్పువంటి గారెముక్కవంటి ముంజెకాయవంటి
గాగగ రిస సారి॥
పొంపముపట్టువంటి ॥ముద్దిదరావే! ॥ (నాట్యము జేయును)

సుబ్బ— గౌళ—త్రిశ్రచాపు.

సాసనస సారిసా సానీసారీరి, నిసనీసారిరిస సానీసా
అప్పడాల్వడియాలుగోవిందా రామ-అకులంనుంచిరి గోవిందా
పప్పులు పచ్చడులు గోవిందా రామ-పళ్లెములనుంచిరి గోవిందా
వివిధంపుశాకముల్ గోవిందా రామ-విస్తళ్లనుంచిరి గోవిందా
బజ్జులుపులుసులు గోవిందా రామ- వడ్డనలుచేసిరి గోవిందా
పాలుమీగడదెచ్చి గోవిందా రామ-పాత్రములనుంచిరి గోవిందా
అలభరద్వాజుడు గోవిందా రామ-ఆరామలక్ష్మణులు గోవిందా
కడమవారందఱు గోవిందా రామ-కలసిభుజించిరి గోవిందా
వత్తులయిపోయినవి గోవిందా రామ-పత్తి దొరకలేదు గోవిందా
పెండ్లిండ్లతొందరను గోవిందా రామ-మంగలేదొరకను గోవిందా

రామ—రావణుడురంభతో గోవిందా రామ-చేయిచేయికలిపె
గోవిందా (చెయిపట్టుకొనబోవును)
సుబ్బ—రంభరావణునంత గోవిందా రామ-కాలితోదన్నెను
గోవిందా (తన్నుచున్నది)
రామ—అనురేంద్రుడంతట గోవిందా రామ-పైట నొడిసి
లాగెగోవిందా (పట్టుకొనును)
సుబ్బ—పైటపట్టుకొనగ గోవిందా రామ-మొగమంతబరికినది
గోవిందా (బరకును)

రామ—మొండిరావణుఁడంతిగోవిందా రామ-ముద్దిడుకొనఁబో
మొగోవిందా (తలపట్టుకొని ముద్దిడుకొనఁబోవును)

సుబ్బ—మొండకొడకయంచు గోవిందా రామ-మూతిపైఁగొట్టె
నుగోవిందా (కొట్టును)

రామ—యాజ్ఞవల్కుప్రయజమానుని మూతిమీఁదఁదన్నుకుంకీన మొదల రామశాస్త్రి యాసరికి సోమపానముచేత రామపోమ గాఁడి కావలసిదే-కుండలాలు ధరించుటకు నిచెవులకుఁజిల్లులున్నవా. ఏదీదగ్గఱగావచ్చి చూడవలయును.

సుబ్బ—ఈమాఱు దగ్గఱకు రా! సిత్తారిను దెబ్బ వెదను.

రామ—హాహాహాహా! ఏమిసరసము! ఎంతయుచమము చిత్రమైన నాటకము! కవినాటకమంతకింటెఁ జిత్రమైనది! కాళిదాసాదులు తమ నాటకములలో బుద్ధిచాకచక్యసంపన్నుఁడైన నాయకుని సుందరియగు నాయికతోఁ జేరసింపఁజేసి శృంగారరసమును వర్ణించిరి. కాని యీమహావిచిత్ర నాటకములో మతిలేనివాఁడను నేను ప్రధాననాయకుఁడను. నాకంటె మతిలేనిది అపిచ—బోడిది—నాయిక—ఆహా హా! తన్నులశృంగారము! బడుకులసరసము! చెంపపెట్లసయ్యాటము! నాకు మతిలేకపోయినను మమ్మిట్లుకూర్చిన యీకవిబ్రహ్మకు మతి లేదా? హెహెహె! అపూర్వసౌభాగ్యవతీ! నీకు నాకు ఘటత్వాత్పటత్వాత్ వఱకు వచ్చుటయేకాక గభిత్వాత్ గుభిత్వాత్ వఱకుఁ గూడ వచ్చినది. ఇప్పటియుద్ధమేదో చల్లారినతరువాతఁ గ్రమముగాఁ బిల్లత్వాత్ జెల్లత్వాత్ లోనికి దిగఁగూడదా?

సుబ్బ—దిగకేమి? నేను దింపుదును. గాడిపొయ్యిమీఁదనుండి పులుసు కళాయినిఁ జెవులుపట్టుకొని దింపుదును.

(రెండు చెవులుపట్టుకొని యీడ్చును)

రామ—చెవులుబిగింపుచేత "క్రై" మనిశ్రుతితారకములోఁబడి

నది. అహహహహహహా! మా భారతమునకుఁ గర్ణపర్వమే యారంభము. అయినను శల్యపర్వములోనికిఁబోవుచున్నది. అబ్బ! అబ్బ! ఈ స్త్రీపర్వమే బెడిసికొట్టినయెడల మాకిక స్వర్గారోహణపర్వము తప్పదు. భారతముకంటెను మాకు రామాయణమునందే యెక్కువప్రీతి. (అని సుబ్బలక్ష్మిచెవులు పట్టుకొనును)

హిందూస్తానీకాఫీ — చతురశ్రచాపు.

సా సా పా పా పా పా పా ధ ప మా గ మ ప మగ మా

రా వెరా వెలంకిణీ! రా వే మొళంకి

పామాగారి సానిధాని! సామగారిససా

రా వెరా వెలంకిణీ! రా వే మొళంకిని

సుబ్బ—పోరపోరకోఁతిగాఁడ! పోర యూరిపోతుగాఁడ

పోరపోరకోతిగాఁడ! పోర యూరిపోతుగాఁడ (గెంటును)

రామ—గిఱ్ఱుగిఱ్ఱు త్రిప్పిత్రిప్పి క్రిందఁబడఁగఁ గొట్టెదను

రా వెరా వెలంకిణీ రా వే మొళంకిని (లాగును)

సుబ్బ—మూతిపండ్లు విరుగఁదన్ని ముక్కుఁ బట్టి కోసెదను

పోరపోరకోఁతిగాఁడ! పోర యూరి పోతుగాఁడ (గెంటును)

రామ—యిట్టియిట్టెసిన్నుఁ బైకి నెగురవైచి తన్నెదను

రా వెరా వెలంకిణీ రా వే మొళంకిని (లాగును)

సుబ్బ—చేతులను ముక్కలాగునిన్ను గోటికినమలి వైచెదను

పోరపోరకోఁతిగాఁడ పోర యూరిపోతుగాఁడ (గెంటును)

రామ—చిట్టినారకస్సులాగు చీల్చిచీల్చి వైచెదను

రా వెరా వెలంకిణీ రా వేమొళంకిని (లాగును)

సుబ్బ—(వదలివైచి) పోపో! దూరముగఁబో! పో!

రామ—తోఁక నడుమునకు గట్టిగఁ జుట్టఁబెట్టెదను.

(నడుముచుట్టు చేయిద్రిప్పి పట్టుకొనును)

సుబ్బ——(వదలుచుకొని) హాహ్హా! శరభశరభో! శరభశరభ శరభో! శరభ! నూటయెనమండ్రిక్కసెల్లెండ్రోయి! హ్హా! పొలిమేర కావు పొలిమేర కాపోయి! హ్హా! వార వార వారోయి! హ్హా! దున్నపోతునెత్తురు నెత్తురోయి! హ్హా! మీజాతర నాకు వద్దోయి! హ్హా! పేలాలు వేఁపినట్లు వేఁపుదునోయి! హ్హా! ఊరూరంత పురుగునాకిపోయినఁగాని వదలనోయి! హ్హా! ఇంతలోఁ జల్లఁబడఁదలఁచుకొనలేదోయి! హ్హా! (అనినోరు తెఱచి సివ లాడును.)

రామ.—గడగడ వణఁకుచు) కాశిలో నాగేశ్వరశాస్త్రిలు నాకుఁ జేతఁబడి చేసినప్పుడీగ్రామదేవతనే కంపినాఁడు. అదిగో! నోఱు తెఱచుకొని మీఁదికి వచ్చుచున్నది.

సుబ్బ——వేఁపమండతో వీఁపు వగులగొట్టుదును కస కస, కఱకఱ, కటకట నమలి గుటకుగుటకు మ్రింగెదను. పోకు. పారిపోకు. కాలిక్రింద నల్లిని నలిపినట్లు నలిపెదను. శల్లాలమ్మ నెఱుఁగుదువా? గొట్టాలమ్మకంటె పైది. చలిమిడి చలిమిడి! చిమ్మిలిచిమ్మిలి! వహావ్వా! మునగాకు కూరలో ముక్కుసెవులు నంజుకొందును. హాహాహాహాహా హంబహంబహంబో! శరభశరభశరభో! శరభ!

రాను——అమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో!

(సుబ్బలక్ష్మిగళ్ళచుప్పటి కప్పుకొని రామశాస్త్రియొక్క మూల ముడుచుకొని పండుకొనును.)

సుబ్బ——అమ్మయ్యా! బ్రతికితిని. మనకంటెఁ బిచ్చివానికెక్కువ భయముండునుగాఁబోలు! అందుచేతనే సన్నాతఁడు బలాత్కరింప లేకపోయినాఁ డనుకొందును. ఎట్లైననేమి? దైవకటాక్షమున బ్రతికితిని.

(నేపథ్యమున) కొట్టు. తలుపు వగులఁగొట్టు. లాగివేయుము,

సుబ్బ——అయ్యయ్యో! ఇదియేమి! మాగత్తరలో నిదివఱకిది వినఁబడియుండలేదు కాఁబోలు! అయ్యో! తలుపువగులగొట్టి మె

వ్వరో లోనఁ బ్రవేశించునట్లున్నారు. తిరుగనిది యేమి ప్రారబ్ధమో! ఇల్లువదలి యెట్లుపాఱిపోవుదును? తిరిగ నితంతుస్వరూపమునఁ బాఱి పోవుటవలన నేమి యుపాయమగునో? (అటునిటుఁ బరిక్రమించి) గోడలకుఁ గట్టినవవి యేమి? నటకుల గడ్డములు మీసములు కాఁబోలు! ఇవిధరించి పాఱిపోవుదును. తురకదుస్తుకూడ నిక్కడ లేకుండునా? ఈ పెట్టెయందేమున్నదో (చూచి) ఇదిగో ఈషరాయిచి, సీయంగరకును ధరించి పాఱిపోవుదును వీధిలోన నేకులున్నట్లున్నారు? వారింటిలోఁ జొరబడునమయములో వీధిలోనికిఁ బాఱిపోవుదును. (గోపులవంచెమీఁదనే యువిధరించి తురకవేషము వేసికొని) హా! భగవంతుఁడా! ఎంతగతి కల్పించితివి! పెద్దలు చెప్పినమాట వినక విధివిబడి యీమునాని కింతకంటె మంచిగతియుండునా? హా! మాయక్క యేమైనదోగదా! అదిగో లోనికెవరో వచ్చుచున్నట్లున్నారు! పారిపోవుదును.

కృష్ణ—(ప్రవేశించి) ఆఁగు! ఆఁగు! నన్నుఁగొట్టినతురకవు నీవేనా? (పట్టుకొనఁబోవును)

సుబ్బ—(పట్టుతప్పించుకొని) ఇప్పుడుఁగూడఁ గొట్టినది నేనే! (కొట్టి పారిపోవును)

కృష్ణ—సెట్టీ! సెట్టీ! నన్నుఁగొట్టిన తురకవెంట నేను బోవుచున్నాను. అతనిఁజావఁగొట్టి యిప్పుడేవచ్చెదను. లోపల సుందరి యేయుండునెడల నామెనుమాత్ర మిల్లు దాఁటిపోనియకుము జాగ్రత్త. జాగ్రత్త. (పరుగెత్తును)

సుబ్బి—(ప్రవేశించి) వేపారిముండకొడుకు నముపువిఱుగఁగొట్టినాఁడు. షష్ఠిపూర్తికి సంబరాలు సాగనుగ నేయున్నవి. సుందరి సరసాలంతకంటె సొగసుగా నున్నవి. లోకువయని కాఁబోలు. పంతులు నన్నుఁ గొట్టినాఁడు నన్నుఁ గొట్టినాఁడో తురకవానిచేత దెబ్బలుపడినాఁడో! ఇంతేకాదా! బాకీ వడ్డీతోఁదీరిపోయినది. ఇదిగో. సుందరి. నేఁజెప్పినట్లుగళ్ళదుప్పటి కప్పుకొని ముడుచుకొని పండుకొన్నది సుం

దరి సుందరీ! పిచ్చివాఁడు నీమొడలిమీఁదఁ జేయివేయలేఁడుగద! ఇదిగో విను వేపారయ్య వెళ్ళినాఁడు. వెఱ్ఱిముండకొడుకుకూడ సందడిలోఁ బోయియుండును. ఇదిగో నీవు నేను దప్ప నెవ్వరును లేరు. ఇదిగో ఒక్క ముద్దు (దగ్గఱఁగూరుచుండి) ఏదీ! ఏదీ! (పైఁబట్టిచూచును) ఇదేదో గట్టిగాఁ దరవాణికుండలాగున్నది. ఇది తలగాఁబోలు. నేనువంగి ముద్దుపెట్టుకొనుటకుఁ గడుకడ్డముగానున్నది కావున నీవు తలయెత్తి ముద్దుపెట్టుకో. ఊఁ. చెప్పినమాటవిను. వెఱ్ఱిముఁగమా ఇదిగో! తాటికాండ్రి. రవంతముక్క తిందువుగానిలే! ఈబింకాలతోఁ జెల్ల వారిపోనీయకు! వేపారయ్య తిరిగివచ్చునేమో! ఏదో! ఈవిరికక్కడికి కోమటయ్యచేయి చల్లనిచేయి, లాభాలచేయి, సెట్టిబిడ్డనిపెట్టుకొన్నవారెవ్వరు నిదివఱకుఁ జెడినవారు లేరు. ఇదిగో. ఊఁ (రామశాస్త్రి తల పట్టుకొని యెత్తును)

రామ—(లేచి) అమ్మవారిజాతరకు ఢామ్; పోతురాజువీపుఁపై ఢామ్. (సెట్టిసిగొట్టి పాఱిపోవును.)

సెట్టి—అయ్యల్లో అయ్యల్లో! వెఱ్ఱిముండకొడుకు కాఁగోలు! వీపుమీఁదఁగొట్టి పాఱిపోయినాఁడు అయ్యల్లో! ఓయత్తయ్యో! ఎవరునుమాటలాడకుండ నున్నారేమల్లోయి! ఏముహూర్తాన దిక్కుమాలి నసష్ఠిపూర్తియారంభించితినో కాని, తన్నులు, దెబ్బలే లాభాలు! పోయినదబ్బుపోయినది. దెబ్బలుగామిగులు. ఇదిగాక కంఠాభరణము వేపారివానిచేతిలోఁ జిక్కుకొన్నది! వేశ్యయేమైనదో కనఁబడదు. అంతయు మహామాయగానున్నది! పిచ్చివానియల్లరి యెక్కువగానున్నది. వేపారికిఁ దగినబుద్ధి చెప్పించినఁగాని నిలువఁదరమా? ఇప్పుడు వండుకొన నేల? ఇప్పుడేపోయి ఠాణాలో ఫిర్యాదుచేసి వేపారిని గారాగృహమునఁ బెట్టించితీరుదును. పిచ్చివానినిగూడ బాదిలోఁ బెట్టింతును. వెంకటప్పయ్యను బిలిపించి యిప్పుడే పోవుదును. సుందరియేమైనట్లో! దాని నెత్తికొనిపోయిన సాహెబెవ్వఁడో. (నిష్క్రమించును)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ

కంఠాభరణము

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—మఱియొకవీధిలోనియిల్లు.

ప్రవేశము—రుక్మిణి, సుబ్బలక్ష్మి తురకవేసములతో.

రుక్మి—నాయనా! నాయనా! అంతతొట్రుపాటేల?

సుబ్బ—మీరు తురకలా?

రుక్మి—(అదరిపడి) కాము. నీవుతురకవా? ఇచ్చటికేలవచ్చితివి?

సుబ్బ—అమ్మా! నేనాఁడుదానను. నాపేరుసుబ్బలక్ష్మి. నన్నొక వేపారివాఁడు—కృష్ణరావు పేరిటివాఁడు తఱుముకొనివచ్చుచున్నాఁడు.

రుక్మి—అతనిపేరు నీకెట్లు తెలిసెను?

సుబ్బ—"వేపారి కృష్ణరావునే కొట్టితివా" యనియు, "నను మొఱికినది కావున నిన్నుఁబట్టుకొనలేకుంటినిగాని" యనియుఁ గేకలువైచుచు నన్ను వెంబడించినాఁడు.

రుక్మి—సరే; నీవు లోపలికిఁబొమ్ము! నేనాతని మందలింతునులే.

కృష్ణ—(తొందరతోఁబ్రవేశించి) ఈయింటియొద్దనే యొకతురక మాయమైనాఁడు ఆతఁడీయింటిలోకివచ్చెనా?

రుక్మి—తురకలు మాయింటికేలవత్తురు? అయిన నాతఁడు నీకేమిచేసినాఁడు?

కృష్ణ—నన్నుఁగొట్టిన సుందరియను నొకవేశ్య నాతఁడెత్తుకొనిపోయినాఁడు అయినను—ఆమెకు నాకు సంబంధము—లేదు—

రుక్మి—నిన్నుఁగొట్టిన తురకయేనా మాయింటిసమీపమున మాయమైనతురక?

కృష్ణ—నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలను. మనసనేక కారణములచే బెదరియున్నది. కాని యీతురకయు నన్నుఁగొట్టినాఁడు.

రుక్మిణి—మొగమువాఁడి యంగావము నడతలుఁ జూడ వేపారిచిన్నవాఁడవైనట్లు తెలియుచున్నది. నీపేరు?

కృష్ణ—కృష్ణరావు.

రుక్మి—ఇద్దఱు తురకలచే దెబ్బలుతిని ద్వైతమతమును నిలుపఁ బెట్టుకొంటివా! అదృష్టవంతుఁడవు!

కృష్ణ—(తనలో) ఈమె నన్నుఁ బరిహసించుచున్నది. ఈమెనా మహాదృష్టమున వేశ్యాకాంతయే యగునేమో! ఇదియే నాకు స్వాధీనమైనచో నాజన్మమింకఁ దరించినదని చెప్పవచ్చును. ఇంత రాత్రివేళ నీమె యెవరికొఱకో నిరీక్షించుచుఁ దలుపుఁ దీసికొనియుండునా? ఈమె నాతోఁ బరిహసించునా? ఈమెయింటిసమీపమున నెవ్వఁడో తురక మాయమగునా? కావున నీమె వేశ్యయనియే నానమ్మకము—అది కాక—

గీ. కటికచీఁకటినైనను । విటవరేణ్యుఁ
డిద్ది వెలయాలఁటంచు గు । తెఱంపనేర్చు
నితఁడు విటుఁడంచు వేశ్యయు । ల్లెగ్రహించు
నహహా! శృంగారరసము ది । వ్యాంజనంబు॥

గీ. బ్రహ్మకును బ్రహ్మయైన నా । రాయణుండు
మొదలుగా సర్వజీవస । మూహమునకుఁ
ప్రధానంబు శృంగార । రసముగాదె
సర్వలోకంబులకు నుప్పు । చందమునను.

(ప్రకాశముగా) ఇద్దఱుతురకలచే దెబ్బలందిని ద్వైతమును నిలుపఁ

బెట్టుకొనరాలేదు. ఒక్కచక్కనిచుక్కతో సహవాస మొనర్చి యద్వ
యానందానుసంధానము నపేక్షించి యిక్కడకు వచ్చితిని. వారు తుర
కలు గారు. దేవదూతలు! వారివి దెబ్బలుఁ గావు. దీవనలు! అహా! మాకుఁ
బాణిదేవుఁడగు ముఖ్యప్రాణమూర్తి నన్ను నీతో సంధానపఱు
చుటకు వారిచేనట్లు చేయించినాఁడు. లేనియెడల నింతదివ్యమంగళవిగ్ర
హదర్శన మింత యాకస్మికముగ నిట్టి కారణమున సిద్ధించునా?

రుక్మి—మహావటుశిఖామణియు, మహావీరపాదారవిందమ
కరందపానవిస్మృతుఁడును. భవిష్యద్బ్రహ్మయు నగు మారుతి నీకుబం
టై, బానిసయై, కన్యావనితాసంధానకర్తయయ్యెనా?

కృష్ణ—ఇష్టదైవసహాయ్యము లేకుండ నేకార్యమైననగునా ?

గీ. బుద్ధిపూర్వకముగ నీదు । మూర్తి నేను
నాదుజన్మములోనఁగా । నంగఁగలనె ?
దేవసాహాయ్యమునకంటె । దీనియందు
నితరమేమున్నదో చెప్పు । మేమృగాక్షి!

గీ. కఱచినట్టి కుక్కను గొట్టఁ । బరుగులెత్తి
తాయిఁ దీయఁగ బ్రహ్మహీ । రము గ్రహించు
పేదమానిసితనబుద్ధి । పేర్మి దానిఁ
గనియెనే? దైవసాహాయ్య । మునను గాక?

రుక్మి—నీమాటలనుబట్టి నీవుదైవభగతంతుఁడవు వలెఁగనుప
ట్టుచున్నావు. అట్టినీకీవేశ్యాలంపటత యేల?

కృష్ణ—నామనస్సున నన్నిరసము లున్నవి. సదాచారమున్నది;
వ్యభిచారమున్నది; భక్తియున్నది; రక్తియున్నది; వైరాగ్యమున్నది.
పామరత్వమున్నది. నామనస్సృష్టివైఖరియట్టిది!

సీ. తులసి సాలగ్రాము । ములమీఁద నుంతును
పూవులు వేశ్యకొ । ప్పున ముడుతు

వాయుస్తుతిని గపి ప్రభునభిషేకింతుఁ
బన్నీటి జడి వార భామకిడుదుఁ
చందనాగరుచర్చ స్వామికి నర్పింతుఁ,
చందనాగరు చర్చ సానికిడుదుఁ
కర్పూరహారతి కంసారి కొసఁగుదు
మణిదీపములు వెల మగువ కిడుదు
బట్టమొదఁ జుట్టుకొనుచు శ్రీ వల్లభునకు
భక్తి సాష్టాంగ మొనరింతుఁ పాపహృతికిఁ
బైఁటచేఁబట్టి జారిణీ పదములంటు
వ్రాలుచుందును బ్రియుణకో పంబుదీల.

రుక్మి—నీవనినమాటలు వారనారీహారమునకు గౌరవదాయకము లైనందులకు సంతసించితిని. కాని నీయుద్భుతచర్యకర్థమేకనఁబడదేమి? ఒకసారి మొదట గోపీచందన ములందుకొని మఱియొకసారి గోమయము రాచికొననేల? ఒకసారి పవిత్రస్నాన మొనరించి మఱియొకసారి పందిగుంటలోఁ బడనేల? ఒకసారి పద్మాసనముపై బ్రహ్మనిష్ఠనుండి వేఱొకసారి పట్టెమంచముపైఁ బణ్యావనితాగోష్ఠినుండనేల? నీకీసంకరచర్యయెందులకు? ఏయనుభవమును బూర్తిగాలేక, రెంటికిఁ జెడి నడుమ నీకీత్రిశంకుస్వర్గదుర్గతియేల! చేతనైనయెడల సంసారబంధమును నడఁచ్బుకొని తారకమంత్రజపపరాయణుఁడవై ముక్తినొందుము. కాదందువా? యజ్ఞోపవీతమును బోగముదానిగాగరాబొంచునకుము డివైచుకొని "తధిగిణతోం" అని కలసి నృత్తాయింపుము.

కృష్ణ—నాచరిత్ర నిగూఢమైనది! నీకు భావప్రకటనమైనట్లు తోఁపదు. ఇది విచిత్రమైన జాతీయసమస్య—

గీ. అధిశతసహస్రవారనా ర్యధరమధుర
మధురసాస్వాదనోద్భవ మహితపాప

మంతయును బటాపంచలై యంతరించుఁ
దులసికాతీర్థలవపాన కలనవలన.

రుక్మి—హరిహరీ! పుణ్యపాపసమార్జనము జమాకర్చులెక్క గాభావించి యీవర్తకమారంభించితివా? ఇప్పటికి నిలువ పాపమా? పుణ్యమా?

కృష్ణ—ఎవరుచూచినారు? నీవనినట్టులేకా వ్యాపారము జరుగుచున్నది. వారకాంతాసాహచర్యమందెక్కువ ప్రీతియున్నమాట సత్యము. అది వారుఁ దప్పదు. నిత్యవిధి వింటివా? కాని,

గీ. పౌఁడుముచిటుకంత మిరియాల పౌఁడుముచేతఁ
బానకపు ముత్తుఁబావిన పసిడిగాన
వారకామినిపదములఁ బట్టిపట్టి
స్వామికొకసారిచేఁద్రిప్పి సంతసింతు.

గీ. కులుకులవెలయాలి కొలనూలిఁ దులకరించు
గంటలరవంబు రేయుంబ గప్పివినుచు
దేవతాహ్వానలాంఛన దీప్తిఁగాంచు
గంటనొకసారివాయింతు గట్టిగాను.

కాని, సుందరియనువేశ్య వారు లభించిన కొన్నిమాసములనుండి మాత్రము సదా దాని యింటనే కాలక్షేపముఁ జేయుచుఁ బెట్టెడి నైవేద్యమొనఁ బెట్టుట మానితిని.

రుక్మి—సుందరికి నీకు నేమియు సంబంధము లేదని యిప్పుడు పచించితివిగదా?

కృష్ణ—ఇప్పుడు సంబంధమేమున్నది! దానిని బూర్ణముగా వదలుకొంటినిగాదా?

రుక్మి—ఎప్పుడు?

కృష్ణ—ఒకగంటక్రింద.

రుక్మి—ఏమికారణమున వదలుకొంటివి?

కృష్ణ—సీ. మల్లెయత్తరు వరీ మళమనవాల్గఁబయి
నీరుల్లిపాయపైఁ గోరికయ్యెఁ
గోరమీసంబుల కులుకులుచులకనై
బోదకాళులపైని బుద్ధిపాఱె
దోసిళ్ళకొలఁదులా కానులు రోఁతయై
పిచ్చికుంచపుమీఁదఁ బ్రీతిగలిగ
లలితపల్లావక లాంఛముల్ వెగటయి
బేరంపుబెకబెకల్ ప్రియములయ్యె
సానికట్టిపోఁగాలంబు సంభవించె
భండనమునకు ఖరమును బంపనెంచి
యన్నివిధములఁ జెడమేటి యట్టివదల
నఱచుచును జాకిరేప్రైకి పరుగులిడదె?

రుక్మి—నీసానిని గోమటి హరించివాఁడా? ఇదివఱకు మహామ్మదీయుఁడత్తికొనిపోయెనంటివి కాదా!

కృష్ణ—ఆమహామ్మదీయుఁడా కోమటిభటుఁడని నా యభిప్రాయము.

రుక్మి—అతఁడు నిశ్చయముగా సెట్టిభటుఁడేయని నీకేమినమ్మకము? ఈమహామ్మదీయసంస్థానములోఁ దురకభటులకు లోపమేమి? అతఁడే యీతఁడని నీవెట్లుచెప్పఁగలవు?

కృష్ణ—కొంతనిజమే.

గీ. శిరములను బోడి; గడ్డాల చివర దాడి;
యత్తులను వేఁడి; పెదవుల యంచుబీడి;
మాటలను వాఁడి; గలమహా మ్మదియులందు
స్థూలదృష్టిని భేదంబు జూడశేము?

కానియీరాత్రి నాకింతవఱకుఁ గలయో తిక్కగానున్నట్లున్నది. ఏదియె ట్లుజరిగినదో చెప్పలేకుండ నున్నాను. ఎట్లుజరిగి యుండినను నాకిఁక విచారమెందులకు?

సీ. అబ్ధినిఁ దుపానుచే నల్ల । లాడియాడి
యొక్క కెరటంబుచే నొడ్డు । నొందినాఁడఁ
బ్రీతితోఁ బొమ్మ తెర దిగెఁ । బరమపావన్య
భవ్యసాలభంజిక తెర । పైకినెక్కె.

రుక్మి—ప్రీతదైననుఁ గోత్రదైననుఁ దోలుబొమ్మయే కాని దానికంటె నెక్కువది కాదు. అయినను నేను నీకు స్వాధీన నగుదునని నీకీ వెఱ్ఱినమ్మక మేల?

కృష్ణ—ఏలయో నాకుఁ దెలియదు. ఇదివఱకు నేనెందఱ గాంతలనో చెప్పఁజాలను—మట్టిముద్ద మొదలు తట్టిపురుగువఱకు—అంటకుండ మొదలపరంజి కొండవఱకు—కట్టెసిమ్మె మొదలు బుట్టబొమ్మవఱకు—పొట్టిపిచ్చుక మొదలుఁ జిట్టతాడివఱకు—అన్నిరూపములవారి, నన్నిగుణములవారి, నన్నిరంగులవారి, నెఱుఁగుదును. కాని నిన్నుఁ జూచునట్టి యానందము మాత్రము నాకు సంభవింపలేదు.

గీ. జాఱుపైఁట లేదు । సరుకొనుట లేదు
కోరచూపు లేదు । కులుకు లేదు
తెరసిగ్గు లేదు । తెగనీలుగును లేదు
బెళుకు లేదు మాయ । తళుకు లేదు.

గీ. స్వచ్ఛమగు పాలరాతి పాం । చాలిఁబోలి
సరసపరిశుద్ధశృంగార । సరసివరస
స్వర్గనిర్గత దేవతా । వనితగతిని
నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివో । నలిననేత్రి!

గీ. కశ్మలాంగుఁడు గంగావ । గాహనంబు
నాచరించిపవిత్రుఁడై । యలరినట్లు
భవ్యభవదక్షిసంభూత । వైద్యుతాచ్ఛ
కిరణపరిణతిఁ బరిశుద్ధిఁ । బొరసినాఁడ.

గీ. ప్రియనవమాలిక నిష్టదే । వతకుభక్తిఁ
దర్పణముఁ జేసి సాష్టాంగ । మాచరించి
నట్టులీకంఠమాల నీ । యుఁనపీఠి
నుంచి యిదిగో! చేతులను జో । డించుకొందు

(కంఠాభరణ మామె మెడలో నుంచఁబోవును)

రుక్మి—ఆఁగు! ఆఁగు! అది నాకక్కఱలేదు.

కృష్ణ—అయ్యయ్యో! అటులంటివేల?

రుక్మి—నాకు ధనమందంతయాశ లేదు.

కృష్ణ—గీ. కాంచనాశాసహితవార । కాంతలందుఁ
కలిగితివి వెఱ్ఱిదానవా । కక్క తెవ్వునీవు
సారధీధారులైన వే । వారులందు
బుద్ధిహీనుఁడనగునేను । బుట్టినట్లు.

రుక్మి—నీవు బుద్ధిహీనుఁడవని నిశ్చయముగా నీకు నెప్పుడు దోఁచినదో యప్పుడు బాగుపడెదవనుటకు సందియమున్నదా?

కృష్ణ—బాగుపడుటకేకాదా నీపాదసాన్నిధ్యము నాకు లభించినది. ఎట్లు నన్నుఁ జేపట్టి యాదరించి ప్రేమించి కాపాడుదువో! ఒక్కఁడను; 'నా' యనఁదగినవాఁడు లేఁడు. "మా" యన్నమాట యంతకంటె లేదు.

రుక్మి—దూరబంధుఁడు కూడ నెవఁడైన లేఁడా?

కృష్ణ—దూరమేమి దగ్గఱయేమి! వారికి నాయందభిమానము లేనప్పుడు వారు నాకు లేనట్లు కాదా?

రుక్మి—వారెవరు?

కృష్ణ—మామగారు.

రుక్మి—మేనమామగారా?

కృష్ణ—కాదు; బిడ్డనంటఁగట్టిన మామగారే; ఆయనయిప్పుడు నాపైఁ బ్రళయకాలరుద్రుఁడువలె నున్నాఁడఁట; ఆయనకంటఁబడకుండ దూరమునఁ గాలక్షేపము చేయుచుంటిని గాని కర్మము జాలక కంటఁబడియుండిన యెడలఁ గసిదీఱఁగొట్టియేయుండును. అందులకు సందేహము లేదు.

రుక్మి—నీకుఁ బెండ్లికూడనైనదా? నీభార్య జీవించియున్నదా?

కృష్ణ—జీవించియుండిన యెడల మామగారి నీడ్చి నేనే కొట్టియుందును.

రుక్మి—అటులైన మామగారిని గొట్టుటయో మామగారిచే దెబ్బలఁబడుటయో మనువునకు ఫలమని నీయభిప్రాయమా? కాని నీభార్య యెచ్చటనున్నది?

కృష్ణ—ఎచ్చటనో యన్నమాటయేమి? ఇచ్చటనే యున్నది. నాకదృష్టముండిన యెడల నీవు నాభార్యవు కాఁగూడదా?

రుక్మి—నాభార్యాత్వముమాట తరువాతఁ జూడవచ్చును గాని నీవు నీభార్యను నేల కాఁపురము చేయుటలేదు?

కృష్ణ—నాకామెయం దనిష్టత.

రుక్మి—ఎందుచేత?

కృష్ణ—ఇష్టతకు ననిష్టతకుఁ గారణమేమి?

గీ. ఉల్లిపూవాసనకు నొక్కఁ డుత్సహించు
మల్లెపూఁజేరనొక్కఁడు తల్లడించు
పట్టిచింతకాయకొకఁడు లొట్టవేయుఁ
బంచదారకునొక్కఁడు ప్రాణమిచ్చు.

గీ. దేవగాంధారికొక్కఁడు తెయ్యమనును
జక్రివాకంబున కొకండు సరిఁగొనును
సుదతిగుండ్రియో యొకనికిఁ జుట్టుకొందురు
చెలువకోలయో యొకనికిఁ జెప్పటట్టు.

గీ. ఒకనిభోగము మఱియు వే ఱొకనిరోగ
మొకనియిష్టము మఱియు వే ఱొకనికష్ట
మొకనిదాపుష్టి మఱియు వే ఱొకనినష్టి
యొకనిభృతియగాను మఱియు వే ఱొకనిమృతిగ.

గీ. మంచిచెడ్డలెపుడు మనములోనుండును
గానివస్తుచయము లోన లేవు
ప్రకృతిభేదములను బట్టి యీభేదంబు
లన్ని సంభవించు సజ్జనయున!

రుక్మి—పెండ్లామును విడుచుట ధర్మమని యెంతపెద్దయుప
న్యాస మొనర్చితివి; సరే, కాఁకరకాయచేఁదు నీకిష్టము కాదు. చింత
కాయపులుసు నాకిష్టము కాదు. అది యనిష్టమని నీవనుటకుఁగాని
యది యనిష్టమని నేననుటకుఁ గాని దాని నొకసారియైనను మనము నో
టఁ బెట్టియుండవలెనా లేదా? చెట్టుమీఁదఁ జింతకాయ యుండగానే
పులుసు నాజిహ్వకుఁదగులునా? పాదుమీఁదఁగాఁకరకాయ యుండ
గానే చేఁదు నీనోటికంటునా? అట్లే నీయిల్లాలిని నీవెంతకాల మనుభ
వించి రోవపడితివి?

కృష్ణ—నాకుఁ గలిగిన పెద్దయాక్షేప మదియే; తల్లి తొందర
చేత దానికి నాలుగవయేఁట వివాహమైనది. పెండ్లికాలమందు నేనుచిన్న
గ దానిని జూడనే లేదు. తరువాత దాఁదాపుగాఁ బండ్రెండు సంవత్సర
ములైనది. ఇప్పటివఱకుఁ జూచియుండలేదు. భవిష్యద్వృత్తాంతమును

భగవంతుఁ డెఱుఁగును. అది పెద్దదియై నాలుగైదు సంవత్సరములై యుండును.

రుక్మి—పునస్సంధానమునకు నిన్ను మామగారు పిలుచుకొని పోలేదా ?

కృష్ణ—రాలేదు! వచ్చినాఁడు. అప్పటికి నేను మఱియొక గ్రామములోనుంటిని. నాస్థితియప్పుడు నిత్యకల్యాణము—పచ్చ తోరణముగ నుండెను. నావ్యాపారమున కప్పుడు గురుఁ డేకాదశమునం దుండెను. నాలుగంతరువుల మేడలో నివాసము. పన్నీటితొట్టెలలో స్నానము. బంగరుపళ్ళెరములో భోజనము. తూఁగుటుయ్యాలలో గాలిపఱుపులపైఁ గాంతాపరిరంభము. తమలపాకులు చుట్టియిచ్చుట కొకదాసి, విసరుట కొకదాసి, కాళ్ళుపట్టుట కొకదాసి. చేయూఁతనిచ్చుట కొకదాసి—ఆదినములలో విటమహాచక్రవర్తినై వెలిఁగిపోయితిని. వేశ్యాలోకమంతయు నేకచ్ఛత్రముగఁ బరిపాలించితిని. నామనుమరాలికిఁ గన్నెచెఱ వాపవలసినదని యొకతెయు, గర్భవతియైన నామేనగోడలికి మీచేతిమీఁదుగా గాజులు దొడిగింపవలెనని యొకతెయు, నామనుమనికి మీపేరు పెట్టుకొనుట కనుజ్ఞయిమ్మని యొకతెయు, వారాంగనామహాజనసభ కగ్రాసనాధిపతిగానుండుమని యందఱును, నిటులే నాకు దరఖాస్తులను బంపుకొనుచుండెడివారు. వానిమీఁదనాముద్రవైచి యుత్తరువు లిచ్చుచుండువాఁడను. నీవు నవ్వుచున్నావు నేనింకఁ జెప్పను.

రుక్మి—చెప్పుము. ముద్ర—ఏపేరితోఁ జెక్కించితివి ?

కృష్ణ—గోపికాకృష్ణుఁడని వెనుకనున్నట్లు, వేశ్యా కృష్ణుఁడని చెక్కించితిని.

రుక్మి—సరే. చెప్పవలసినదానిని మఱచినావు. నీమామ నిన్నచ్చట గలిసికొనెనా?

కృష్ణ—అతఁడు వచ్చి మాయింటి వీధియరుఁగుపై మూఁడు దినములు కూరుచుండినాఁడు. లోని కెన్నివార్తలో దాసీజనముచేఁ బంపినాఁడు. దర్శనమిచ్చుటకు వీలులేదని వార్తనంపితిని. ప్రాణము విసిఁగి యాతఁడు పోయినాఁడు. అతని పెద్దపట్టమనఁగా—ఎదిగినపిల్ల నటులే యుంచఁగూడదు; తరువాత దానికిఁ గారము చేయకున్నను శుభకార్యమైనఁ జేసికొని పొమ్మని యనేకులచే వార్తనంపినాఁడు కాఁపుర మేలాగు నైనను లేదుగదా, గర్భాధానము మాత్ర మెందులకని నిరాకరించినాను.

రుక్మి—మంచిదే! ఆవశ్యకము కానప్పుడు మానివేయ వచ్చును. కాని నీభార్య చక్కనిదో కాదో యెఱుఁగుదువా ?

కృష్ణ—నేనాఁడి యేడ్చితినా ? కాని మామామ రాయబారులు వచ్చి యతిసౌందర్యవతి యని నేనడుగకుండఁగనే చెప్పుచుండెడివారు. అత్తవారింటికి నన్నాకర్షణ మొనరించుటకిదియతిశయోక్తి కదా యని గ్రహించితిని. పెండ్లా మొప్పులకుప్పయైనను పేడకుప్పయే. సాని కొంకినక్కయైనను జక్కనిచుక్కయే. ఇది శృంగార రహస్యము.

రుక్మి—సంసారిణికి సద్గుణమే చక్కఁదనము. నీభార్య గుణవతియో కాదో నీవు తెలిసికొంటివా ?

కృష్ణ—కేశములకుఁ దైలసంస్కారము లేక, యొడలికిఁ జందనాదిచర్చలు లేక, కడుపునిండ నన్నమైనఁ దినక, మాసినగుడ్డకట్టుకొని యథశ్శయన బ్రహ్మచర్యవ్రతములు చేయుచుఁ "గృష్ణా" యని స్మరించుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండునని యత్తవారి యూరినుండి వచ్చువారు పదేపదిగ పాజ్జీధోరణిగఁ జెప్పుచుందురు.

రుక్మి—అయ్యో! పదునాఱేండ్ల పడుచు. చక్కనిది. గుణవతి. నీనామమే దైవనామముగ స్మరించుకొనుచు, నీవె గతిగా నమ్మి సుఖపడవలసిన దినములలో నీకొఱకే యింతదుఃఖమందుచుఁ—గాల

ఘాతకము సేయు నిల్లాలిని నీవు పరిత్యజించితివే? నీకు దయాదాక్షిణ్య
ము లున్నవా? హృదయమున్నదా? నీవు మనుజుఁడవేనా?
కొందలకడనే చెప్పితివి వేగ మఱియొకచోటికిఁ బొమ్మని కట్టుకొన్నవారి
యెడలనే నీవింత కటికవాఁడవై యుండ నింక నుంచుకొన్నవారి యెడ
లనా? ఈదూఁకుడేదో యడఁగిన తరువాత సానిలోకమంతయు
నొక్కసారి చావవలయునని నీవు కోరుకొనుట కేమైన సందేహము
న్నదా? వెనుక నెవ్వరో సర్పయాగ మొనర్చిరి. కాని నీవు ముందు
సానియాగ మొనర్చు మహానుభావుఁడ వగుదువు. చాలు చాలు నను
నడు.

కృష్ణ—నారీమణీ! నావలన లోపము లేదు. కమలగంధను
వరించిన మూర్ఖుఁడెన్నటికిఁ గఠినహృదయుఁడు గాఁడు. నాభార్య
దురవస్థవిని నే ననేక కార్యములు లత్త నాగింటికిఁబోవ నెంచితిని గాని
గయ్యాళిముండ లెప్పటికప్పు డేదో వంకఁ గల్పించి నన్నుఁ గదలనీయ
లేదు. అందఱు నీవంటి యుత్తమవేశ్యలు గారా? అందుచేతనే నిన్నుఁ
జూచుటతోడనే నాకు బ్రహ్మానందమైనది.

రుక్మి—ఆహాహా! ఎంతమాటాడితివి, వేశ్యలబ్రతుకెంతనీ
చపుబ్రదుకో చూచితివా? ఎంతనిందాపాత్రమైన బ్రదుకో చూచి
తివా? నీకు బుద్ధిలేక నీభార్యను వదలుకొనుటయేమి? వేశ్యలు నిన్ను
వెడలనిచ్చిరి కారని వారి కీనిందయేమి? వారాఁపిన నిల్వాగుదువా?
బుద్ధిలేక భార్యనువదలి యొడలిమదమునఁ దెగిబడి సానివీధిఁబడిన
నిన్ను, ధనాశచేనైనను వారలాదరించి నీయవసరముఁ గడపినందులకిప్పు
డు వారికి గయ్యాలిముండలని తిట్టులా? నేను నీబారిఁబడక మిగిలితిని
గాని నన్నుఁగూడ నీవిట్లే తిట్టుట కేమైన సందేహమున్నదా?

కృష్ణ—అయ్యయ్యో! నిన్నుఁ దిట్టుదునా? నీవంద జీవంటిదా
నవే యగునెడల నాకిట్లు నీతిబోధన మేల చేయుదువు? నీదారినే

వేళ—నీమొగము చూచుటతోడనే గ్రహించినాను. దైవవశమున నీ బారింబడితిని—నన్నట్లు దిద్దుకొని యాదరింతువో? అయిన నిట్టి వేశ్య యిదివఱకు లభింపక పోవుటచే నన్ని పాటులైపం బడితిని—ఇప్పటికా లోకము తీఱినది. నీవు నాకు కొన్ని సంవత్సరములకు బూర్వమే దర్శనమిచ్చి యుండినయెడల నేనింతగాం జెడిపోయియుండను.

రుక్మి—ఇంత చెడినవాండవు—నీవు నన్నట్లు పోషింపంగలవు?

కృష్ణ—ఆసందేహము నీకెంతమాత్రి మక్కఱలేదు. ఎంత చచ్చు వేపారివాండైనను వేశ్యను బోషింపక పోలేడు. సాని సంరక్షణమున నతండు సహజపండితుండు.

రుక్మి—నీసహజపాండిత్యము చట్టుబండలుగాను! ఏదైనవృత్తి జేసికొనినం గాని ధనము రాదుగదా? చదువుమాని సానికొంపలంబడి యల్లాడినట్టి నీవిప్పుడే వృత్తి జేసికొనంగలవు?

కృష్ణ—విద్యలేకపోలేదు. శ్రోత్రియశిఖవలెం బరిమితముగా నున్నది. ఆ సాహిత్యముతోడనే యాట్టియట్టియల్లి కొంతరసపుష్టిగాం గవిత్వముం జెప్పంగలను? ఇప్పటి కవులకంటె నేనేరవ్వంత మెఱుంగ నిపింపం గలను. పూర్వకృతులు, జావళీలు, స్వరజతులు ముఖస్థములైయున్నవి. కావున వానికిం బాఠాంతరములను వ్రాసి పసందుగా నంకితముంగూర్చి పాటల నాటకముల వ్రాసి ప్రచురించినయెడలం బైసంవత్సరములో పాలతాతి మేడలోం బవడంపుంగోళుల పట్టెమంచముపైం బట్టుపఱుపులపైనిన్నుం బరుండంబెట్టంగలను. ఆ ఆధైర్యము నాకున్నది.

రుక్మి—పై సంవత్సరమువఱకు బ్రతుకుట యెట్లు? ఇప్పుడు నీకేపనియైనం జేతనగునా?

కృష్ణ—చిరకాలవేశ్యాంగనా సాంగత్యమువలన మద్దెల దివ్యముగా వాయించంగలను.

రుక్మి—అయ్యయ్యో! మద్దెలవాద్యమా?

కృష్ణ—చర్మపుఁగట్టు వాద్యములలో నంతటిచ లేదు.

రుక్మి—మేజవాణిలో వాయింతువా?

కృష్ణ—వాయింతునని చెప్పలేదు. దానిలోఁ బ్రావీణ్యముగల దని చెప్పితిని. ఆ, మఱియొకటి—నాజట్టులో నన్ను మించినవారు, నాకంటె నొకటిరెండాకు లెక్కువఁజదివినవారున్నారు. వారినందఱను జేర్చి నాటకసంఘ మొకటి స్థాపించినయెడల నా మెడలోఁ గాజుపూసలు—నీయొడిలో గుజ్జపుఁగానులు. నాకుఁ గాకబంగారపు గద్దె—నీకుఁ గడవఱాలమిద్దె.

రుక్మి—పాలఱాతి మేడ తెప్పపాటులోఁ గడవఱాల మిద్దెక్రింద జంకినదా? ఎందుల కీయనావశ్యక వాక్యాడంబరము!

కృష్ణ—నీదయమాత్ర ముండవలయును. అదియొక్కటి కలిగినయెడల లాలించినట్లే లాలించి కోపించి నన్ను దిబ్బమీఁద గూరుచుండఁబెట్టి పాఱిపోయిన యదృష్టదేవతను జైఁటచెఱఁగుపట్టి వఱవఱ నీడ్చుకొనివచ్చి నీ పాదాక్రాంతురాలినిగఁ జేయనా?

రుక్మి—మహానురాగమున నాదరించి, ప్రేమించి, నిన్ను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని సర్వదా విడువకుండ నుండవలసిన సుందరస్వరూపయు, గుణవతియునగు నిల్లాలిని దెచ్చుకొనుటకే—చేతఁగానివాఁడవే? అట్టిచో మాయలాడియు, టక్కులాడియు, రూపశూన్యయునగు భాగ్యదేవతను—నిన్ను గిఱగిఱఁద్రిప్పి నేలఁగొట్టి పాఱిపోయిన భాగ్యదేవతను—దిరుగఁ దెచ్చెదనని చెప్పుచుంటివా?

కృష్ణ—నా భార్యను నేను దెచ్చుకొని పోషించుట చేతఁగాక యూరకుండ లేదు.

రుక్మి—కట్టుకొనినదానిని బుట్టినయింటనే యుంచుట గౌరవమని యూరకుంటివా?

కృష్ణ—గౌరవమాన్న దని నేనంటినా యేమి?

రుక్మి—భార్యనేడ్పించుట పరలోకసాధనమని యూరకుంటివి కాఁబోలు!

కృష్ణ—కాంతామణీ! నన్నిట్లు హృదయభేదకములగు మాటలాడనేల? నేను నీసేవకుఁడను. నీ యిష్టము వచ్చినట్లు నను దిద్దుకొనుము.

రుక్మి—అట్లైన నీభార్యను దెచ్చుకొనుము?

కృష్ణ—నీకిష్టమైనయెడల, నీసెలవగునెడలఁ దెచ్చుకొందును. కాని—ఆపని నీకు మంచిదికాదు; నాకు మంచిది కాదు; దానికిని మంచిదికాదు. ఈసంగతి వెనుక నాలోచించివిడిచిపెట్టినదే!

రుక్మి—ఏ మంత బాధ యున్నది?

కృష్ణ—బాధయని నిమ్మళముగా ననుచున్నావా? వ్రణబాధ—యమబాధ—

రుక్మి—అంతయో యింతయో బాధను సహింపవచ్చునుగాని యప్రతిష్ఠను సహింపఁదగదు.

కృష్ణ—అప్రతిష్ఠ యుండు నెడల నాకుఁగాని నీకేమి?

రుక్మి—నీయప్రతిష్ఠ నాది కాదా? నాయప్రతిష్ఠ నీది కాదా?

కృష్ణ—ఆహా! ఇందఱునానులను జూచితినేగాని ఈ గాత్రపు గలుపుఁగోరుమాట యొక్కతైనైన నన్నాడలేదు సుమా?

రుక్మి—బంగరుబొమ్మవంటి భార్యనుబాసి దృష్టిబొమ్మలను సేవించు నీయప్రతిష్ఠమాట యటుంచుము! ఇఁక నాయప్రతిష్ఠ యేదో విను; "తానాడుది కాదా? తనవంటిదే యాలినిభార్యకూడఁ గదా? తన కత్తెఁడు గాకపోయిన మఱి పలువురున్నారు గదా? దాని గతి యేమికావలసినది? మగఁడో మగఁడో యని యేడ్చు పిల్లాలిప రవంత భర్తతోఁ గలుపఁ గూడదా? ఇదియంతయుఁ దానే నెత్తిఁ

గట్టుకొని పోవలయునా? నిర్భాగ్యపుముండ! అలుమగలకు విడాకులి
ప్పించి, తానేమాత్రి ముట్టెగట్టుకొని యూరఁగులాడునను"? అని సంసారి
ణులు, సానులుఁగూడ నన్ను దుమ్మెత్తి తిట్టుదురు.

కృష్ణ—నిన్నుఁ బల్లెత్తుమాట యనువారికన్నులు చిల్లులు పడు
ను. నీకా సందేహ మక్కఱలేదు. నీసంతోషము కొఱకు నాభార్య
తో నుందును. కాని, యప్పుడైనను నాయప్రతిష్ఠ పోవునుగదా!
ఏమిలాభము?

రుక్మి—పోవును. పోయితీరును. భార్యచాటున నెన్ని వైయా
ట్లైనఁ గప్పఁబడిపోవును; నీవు కూడ నీభార్యతో నున్నయెడల సం
దఱదారికంటిదే నీదారియు నగును.

కృష్ణ—ఏమో!

రుక్మి—ఆ. ఏమో యనుచున్నావేమి?

కృష్ణ—నీవన్యథా యెంచకుము. నీకు సర్వదా విధేయుఁడ
ను. నాబ్రతుకంతయు నీచేతిలో నున్నది. నీసెలవైనది. కావున నా
భార్యను నేను దీసికొని వచ్చెదను. కాని నీవే నాకుఁ బ్రప్రథమురాల
వు. అది నాకేదో యుండియుండనట్టుగ—నప్రతిష్ఠానివారణము కొఱ
కు మాత్రమే—నీకోపశాంతికొఱకు మాత్రమే—ఇంటిలో నాఁడు
ది లేదన్నలోటు లేకుండుటకు మాత్రమే యుంచుఁగాక?

రుక్మి—ఎంతమాట నాడితివి. దానితో సహవాసము నీ వధ
మపక్షముగ భావించుచున్నావా? అదియే నీకు ముఖ్యము. అదియే
నీకగ్రగణ్యము. తనువు తరించుటకై కదా ధర్మపత్నిని దెచ్చుకొంటి
వి. ఉత్తమగతికై నీకుఁ దొత్తులగుదురను కొంటివా? అదియే మొద
టిది. నేనే ద్వితీయను. తెలిసినదా?

కృష్ణ—రెండుసంసారములు సంభాళించుట కష్టము.

రుక్మి—అటులైన నన్ను వదలుకో.

కృష్ణ—నాప్రాణములతో నిన్ను వదలుకొనను. యాదృచ్ఛికముగా నాభాగ్యదేవతవలెఁ బ్రత్యక్షమై నాకు మహానందమొసఁగుచున్న నిన్ను నాముక్కున నూపిరియుండఁగా వదలి పరు లనుభవింపుచుండఁగాఁ జూడఁగలనా? ఎంతమాట!

రుక్మి—వెఱ్ఱివాఁడా! నేను పరాధీననై పోదునేమో యని దేవులాడుచుంటివా? మా కెప్పుడుఁ బరాధీనతయే; నీభార్య నీకొఱకేడ్చియేడ్చి, ప్రాణమువిసిఁగి, భర్తృపితృచేఁ బైగ్రామములలోఁ దిరువీధులు వేంచేయునేమో యని నీకాందోళనము లేదా?

కృష్ణ—అది యట్టిది కాదు. గుణవతియని నాకు విశ్వాసము.

రుక్మి—అట్టియాలికేనా యిట్టియాదరణము. అది యన్యథా వర్తించు నాటకత్తెయే యైయుండినయెడల నోరుమూసికొని, చేతులు కట్టుకొని, దానిసీడవై దాని పాదముల నాశ్రయించియే యుందువు. కాని—ఏమో యెల్లకాలము బుద్ధినిశ్చలముగా నుండునని యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? అనిలభక్షణమొనర్చు మహర్షులకే యసాధ్యము కాదా? అట్టిచో నాఁడువారిమాట చెప్పవలసినదేమి? ఏనిముసమున కేబుద్ధిపుట్టునో? చేయి దాఁటిపోయినతరువాత వంశములోనివంక దిద్దుకొనుట నీతరమగునా? నిన్నుఁ బుట్టించిన బ్రహ్మతరమగునా?

కష్ణ—నీమాటవలన నాకొడలుజలదరించుచున్నది. నేను దెల్లవాఱినతోడనే పోయి ముందుగా నాభార్యను దెచ్చుకొందును. నిన్నుమాత్రము వదలను సుమా! నీకాసందేహ మక్కఱలేదు; అక్కఱలేదు.

రుక్మి—నీభార్యతో నీవు సుఖముగా నున్న నాతో నుండినయట్లే సంతోషింతును.

కృష్ణ—కాని, నేనిచ్చిన యీకంఠమాలను దీసికొంటివి కావు. అనుగ్రహించి కైకొనుము.

రుక్మి—నాకక్కఱలేదు. అది నీభార్యకిమ్ము.

కృష్ణ—అట్లుకాదు! భార్యకింక నగలే లేకపోవునా? నీవు నాకు నీతిని బోధించితివి. గుర్వీదక్షిణగ దీనిని గ్రహింపవలెను.

రుక్మి—సరే. ఇమ్ము. దీనిని నీవు నీభార్య కిచ్చువఱకు నాయొద్ద నుంతును.

కృష్ణ—(కంఠాభరణమును రుక్మిణిమెడలో నుంపఁబోవును.)

రుక్మి—ఆఁగు—! నీవు వేయకుము! ప్రమాదమున నీచేయి నాకుఁ దగులునేమో? నీభార్యను నీవు స్పృశించువఱకు నీవు నన్ను స్పృశింపఁదగదు.

కృష్ణ—(కంఠాభరణము నామెచేతులలో నెత్తిపడవేయును)

రుక్మి—(అది ధరించును.)

కృష్ణ—ఆహా! కంఠమాలనడుమ నీ మోమెంత ప్రకాశించు చున్నది!

గీ. రవలనడుమను నీమోము ♦ ప్రభనుగాంచు
చుక్కలందునఁ జంద్రుని ♦ సొగసుమీఱి
యున్న యంకంబులందు సి ♦ యంకమొకటె
స్వచ్ఛమై నాటక ♦ మందుఁ జెలఁగు!

గీ. తురకచే దెబ్బలనుదిని ♦ తొత్తుచేతఁ
"బందు" లనిపించుకొనిన వే ♦ పారిపంతు
లద్భుతాద్భుతభోగిని ♦ వ్యక్తిచేత
నద్వితీయద్వితీయుఁడై ♦ యలరినాఁడు.

నా రీమణి! నీపేరేది! ఇదివఱకడుగ మఱచితిని?

రుక్మి—భారతి—నీభార్యపేరేది?

కృష్ణ—భార్యపే రట్లు చెప్పవచ్చునా?

రుక్మి—పెదవిరైన దాఁటకుండ దానిపేరట్లు కాపాడుకొనుట యే పురుషలక్షణము.

కృష్ణ—ఇఁక నెందులకు? నాకు నచ్చినది కాదా; నిద్దుర వచ్చుచున్నది! ఆప్రక్కనున్న మంచపాళిలోఁ గొంచెము విశ్రమింతును. సెలవా?

రుక్మి—పెట్టుకొనుటకుఁ గంఠాభరణ మిచ్చిన పరమునకు బందుకొనుటకుఁ బాచపాళియైనఁ జూపింపలేకుందునా?

కృష్ణ—దయయుంచుము! (నిష్క్రమించును)

రుక్మి—నేను నాగదిని బందుకొందును. అతఁ డింక నెందులకు రాలేదో! అయినఁ గొంత శుభవార్త వింటినిగదా? అతఁడు వచ్చువఱకు నేను స్వతంత్రింపఁగూడదు. ఈతఁడు తెల్లవాఱువఱకు నిక్కడనే యుండునుగాదా? ఇంతలోఁ దొందర యేల? కాని, యీ యాఁడుసాహేబు సంగతి యేదో కనుఁగొనవలయును. సుబ్బలక్ష్మి! ఇటురమ్మి?

సుబ్బ—(ప్రవేశించి) అమ్మా! నన్ను రక్షించితివి;

రుక్మి—నీవింకను దురకవేసముతో నుండనేల?

సుబ్బ—ఏమో! ఈయింటనుండి కూడ బాఱిపోవలసి వచ్చునేమో? ఏతంతు స్వరూపముకంటె నీస్వరూపముకొంత మెఱుఁగుకాదా యని యిటులే యుంటిని.

రుక్మి—నీ కెట్టిచిక్కు వచ్చినది?

సుబ్బ—సర్కసులోనికిఁ బోఁదలఁచి నేనును మాఅక్కయు బయలుదేఱి యీగ్రామమునఁ దప్పిపోయితిమి. నేనన్నియోచిక్కులఁ బడితిని. ఆమె యెచ్చటికిఁ బోయెనో యెఱుఁగను.

రుక్మి—సరే; కాని నాపేరు సుబ్బలక్ష్మియనియుఁ దప్పిపోయితి ననియు మఱెవ్వరితోడను జెప్పకుమా? తప్పిపోయినవారినిఁ బట్టుకొని

నుండుఁ గారాగృహమున నుందురు. నీకేమియు భయములేదు, నీవు నాయొద్ద నుండుము. ఇంతలో మీరాయక్కయుఁ గనఁబడవచ్చును.

సుబ్బ—అమ్మా! అలాగే! నీవెట్లు చెప్పిన నట్లు చేయుదును. నా పేరు పార్వతమ్మ యని చెప్పెదను.

రుక్మి—కవిత్రిస్వరూపవగు నీకీసాహేబు వేసమువచ్చినదిపాపము!

[సాహేబు వేసమునన్ను శ్రీనివాసరావును సుందరిని
కలిపి చేతులకుబిగించి సేవకులు కత్తులతో
వీధిని బడివేసింతురు.]

మొదటిసేవకుఁడు—సాహెబూ! ఈవీధిని నిన్నుఁ దీసికొని పోమ్మను ఉందులకు?

శ్రీని—ఈవీధిని నే నెఱిఁగినవాఁ డొకఁడున్నాఁడు.

రెండవసేవకుఁడు—అతనితో నిన్ను మాటాడనీయను.

శ్రీని.—ఎందు చేత?

మొద—కారణమేల? నోరు మూసికో!

శ్రీని—నన్ను నోరు మూసికొనుమందువా? (అతనిదాడపైఁ గొట్టుచున్నాఁడు.)

మొద—తమ్ముడా! కొట్టు! చావఁగొట్టు!(అని కేకలు వేయును)

కృష్ణ—(వెలుపలికివచ్చి) ఎవ రా కేకలు వేయువారు? ఏమి యాయల్లరి?

రెండ—నీకెందులకు? పో ?-

కృష్ణ—కొట్టు? తన్ను? ఈడ్చికొట్టు?! నన్నుఁగొట్టి వాసానిని హరించిన సాహేబవు నీవేనా? ఇదిగో! సుందరి! కోమటిసుందరి! తురకసుందరి! నీవు నాకక్కఱలేదు. నీకు నేనిచ్చిన రెండు వేలరూపాయ లనగలు నాకిమ్ము? ఇచ్చెదవా? లేదా? (సుందరినిదన్నును.)

సుంద—భటులారా! కన్నెతికములరాయఁడైనకృష్ణరావె క్కడనున్నాఁడని సుతికొందఱు భటులు వెదకుచుమనకు దారిలోఁ గ నఁబడిరే! అతఁడితఁడే.

మొద—అలాగా! పట్టుకో?

రెండ—తగిలించు చేతి కరదండములు! తగిలించు! (తగి లించును)

కృష్ణ—నాకు బాధ యెందులకు?

రెండ—కోమటివాని కంఠమాల హరించితివి కాదా?

కృష్ణ—చెప్పియే తీసికొంటిని.

సుంద—ఇక్కడ నొకసానిని దిరుగ సంపాదించితివా దొంగ ముండకొడుక?

కృష్ణ—ఏమంటివి? (సుందరిని దన్నును)

సుంద—అయ్యో! నీకాలు విఱిగిపోను! ఎంతతన్ను దన్నితివి. అయ్యో! (ఏడ్చును)

రుక్మి—(వెలపలకువచ్చి) ఆ కేక లేమి? అయ్యయ్యో! అది యేమి? ఆరక్షకభటు లేమి? ఆబద్ధు లేమి?

కృష్ణ—భారతీ! నీవు లోనికిఁ బొమ్ము. పొమ్ము.

సుంద—అదిగో! ఆసానిమెడలోఁ గంఠమాల! భటుఁడా! పట్టుకో?

మొద—పట్టుకో? పట్టుకో?

రెండ—(రుక్మిణిని బట్టుకొని కృష్ణరావుచేతికి లంకె వేయును)

కృష్ణ—ఈలంకెయన్ని లంకెలకంటె సొగసుగా నున్నది? భా రతీ! ఇదిగో! నన్నుఁ గొట్టిన సాహేబు! తిరుగ నీడ్చి కొట్టినాను సుమా? (శ్రీనివాసరావును జూపును.)

రుక్మి—(అదరిపడి) ఆ! ఆ!

శ్రీని—(పెదవులమీఁదఁ జేయివైచుకొని మాటలాడవలదని సంజ్ఞ జేయును.)

కృష్ణ—భారతీ! చూచితివా? వెనుకటిసాని యదిగో? దానికి నీకు నెంతభేదమున్నదో? భార్యను దెచ్చుకొనుటకుఁ బోఁదలఁచిన నాకిట్లింతరాయము గలిగనది. చూచితివా నాకర్మము?

మొద—నడువుఁడు? నడువుఁడు?

రుక్మి—పార్వతమ్మా! ఇంటిలో భద్రముగానుందుము?

సుబ్బ—(సాహేబు వేషముతోఁ బ్రవేశించును)

కృష్ణ—ఈసాహెబే నన్ను రెండవసారి కొట్టినవాఁడు. భటుఁడా! ఆతనిఁగూడఁ బట్టుకో?

సుబ్బ—నేను సాహేబనుగాను. ఆఁడుదానను. నన్నుఁ బట్టుకొననేల? అయ్యో ఈగడ్డ మూడిరాదేమి? మీటబిగిసికొని పోయినది కాఁబోలు? అయిననేమి? మరాయిని నంగరఖాను విప్పివైతును. (అట్లుచేసి గోవులకంచెలో గడ్డముతో నిలువఁబడును) ఇదిగో! చూచితిరా బోఁడిదానను! గడ్డ మూడిరాకపోవుటచే వికృతరూపముగా నుంటినేమో?

మొద—ఇదియేమి! ముండాసాహేబు! హెహెహెహె! బీబీమియా! సలామలేక్.

రెండ—ఇదికూడఁ గేవలము దొంగవలెనున్నది. దీనినిఁగూడఁ బట్టుకొందము,

(మొదటివాఁడు పట్టుకొనును)

మొద—నీవు గడ్డముతో నుండవలెను. ఊడఁదీసిన యెడలఁ బండ్లూడఁ గొట్టెదను. నీమరాయి, నంగరఖానుగూడ తీసికో. ఏవస్త్రలతో నేరూపములతోఁ బట్టుకొంటిమో యావస్త్రులతో నారూపము

లఁబోదనే నబాబుగారియెదుటఁ బెట్టవలెను. మీయందఱతోఁ గూడ నీమాట చెప్పుచున్నాను ఖబర్ దార్,

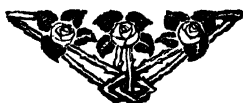
సుబ్బ—అహా! వారిఁ గాగాబంధము కూడనా?

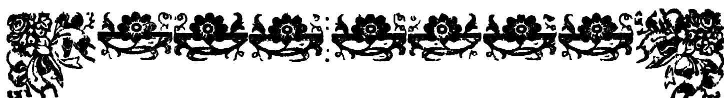
కృష్ణ—(తనలో) నీవు బోడిదానవా? సాహేబుచే దెబ్బలు తినినను గొంతగౌరవము గాని వితంతువుచే దెబ్బలు దినుట వేపారిఖం తులకు మఱింత యగౌరవము గాదా?

రెండ—నడువుఁడు, నడువుఁడు తెల్లవాఱు చున్నది. ఇఁకఁ బిచ్చివాఁడొక్కఁడు దొరకవలయును.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

కంఠాభరణము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—వీధి.

[ప్రవేశము: రామశాస్త్రి]

రామ—వెఱ్ఱి రామశాస్త్రిని పట్టుకొనవలయునని రెండుదినములనుండి యల్లాడుచున్నారఁట. ఏదీ, బోఁడిది పట్టిన పట్టుకంటె నీగాడిదె లెక్కువగట్టిగఁ బట్టఁగలరా? పట్టుకొని బంధింతురా యేమి? హాఁ మాయాబంధముకంటె మాకు గారాబంధ మెక్కువది కాదే—ఓ! ఎవఁడువచ్చిన రావచ్చును—ఎక్కడఁ బరీక్షఁ జేసికొన్నఁ జేసికోవచ్చును-పత్రికావాదమే ప్రధానమైనయెడల నందునకుఁగూడ సిద్ధముగనే యున్నాము.

"అసినాతత్త్వమసినా పరజీవప్రభేదినా
విద్యారణ్యమహారణ్యే మక్షోభ్యమునిరచ్ఛినత్"।

అనిచెప్పిన వేదాంత దేశికులనప్పుడు వెఱ్ఱరాముఁడే యుండునెడలఁ దోఁపఁతోఁ బక్రిందఁ గొట్టియుండకపోవునా? జీడిపప్పుకంటెఁ బోఁడిదాని ముద్దెక్కువ రుచివంతమని రామశాస్త్రిగాఁడు కళాశాస్త్రమున కద్వైత భాష్యములో సిద్ధాంతముగా వ్రాసినాఁడు. శాఁకరపత్రిస్వాములవారికి గారెలన్నఁ బ్రాణము. గజచర్మమందు శివుని కెంతప్రీతియో బోఁడిది యిచ్చిన గళ్ళదుప్పటియందు మాకంత ప్రీతి-మాకు మదపుఁబిచ్చియని కొందఱువైద్యు లిప్పుడు ప్రతిపాదించుచున్నారఁట.

[ఆయుర్వేదభిషక్చక్రవర్తియగు శంకరశాస్త్రి ప్రవేశము.]

శంక—(తనలో) విద్వాంసుఁడగు పిచ్చివాఁడెవఁడో గ్రామము లోనికిఁ గ్రొత్తగా వచ్చినాఁడని విని యాతనిఁ జూచుటకై తిరుగుచున్నాను—అతఁడే కాఁబోలు-ఏమనునో విందును (ప్రకాశముగా) విద్వచ్ఛిఖామణీ! నమస్కారము.

రామ—మాతత్త్వము మీరు బాగుగాఁ గనిపెట్టినారు. పాదభక్తులై వచ్చినయెడల హస్తోదకమిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీ రే శాస్త్రమునఁ బండితులు?

శంక—నేను—వైద్యుఁడను. ఆయుర్వేదభిషక్చక్రవర్తియని నాకు బిరుదున్నది.

రామ—విధవకు ముసుఁగెట్టిదో వైద్యులకు బిరుదట్టిది. నీతో నొకచేయి చూడవలయును. ముందొకసారి మా చేయిఁ జూఁడు?

శంక—(చేయిఁ జూచుచున్నాఁడు.)

రామ—"తర్జన్యాంపిత్తనాడీచ కఫనాడీచ మధ్యమే । అనామిక్యాం వాతనాడీ ఏవంతీర్థంత్రిధావిధమ్.

శంక—ఆహా! నాడి యేమి తీవ్రముగనున్నది? శాస్త్రీ! నీకుజ్వరము వచ్చినదా? (ఒడలుముట్టుకొనఁబోవును.)

రామ—ముట్టుకొనకు? ముట్టుకొనకు? మా భార్యముండమోసినందులకింక మేము స్నానమేచేయలేదు. నేను బిచ్చియాసుపత్రిలో నున్నప్పుడక్కడి వైద్యుఁడొక చిన్న పాదరసపు గొట్టమును బొషము పీల్చినతరువాతఁ జేయిదులిపినట్లు దులిపి చంకలోఁ బెట్టుకొనుమని చేతికిచ్చినాఁడు. ఒక్కనిమిషమైనతరువాతఁ దెమ్మనఁగ నిచ్చితిని. పాదరసము పైకెక్కలేదు కావున నితనిని గ్రిందికి దింపుఁడని కేకవైచినాఁడు. ఓరి గుడ్డిముండకొడుకా! పాదరసపువైపు మేము చంకలోఁ బెట్టుకొనలేదు. పై వైపు బెట్టుకొంటిమి. వెఱ్ఱిముండకొడుకవు నీవా? నేనా?

అని సాగఁదీసి ఒక్కలెంపకాయ యిటులేకొట్టినాను. (శంకరశాస్త్రిని కొట్టును.)

శం—హరహరా! ఎంతదెబ్బఁ గొట్టితివయ్యా ?

రామ—భిషక్సార్వభౌముఁడను బిరుదూడినదా? కోటిఫలిలో ధ్వజము విఱిగినప్పుడే దుంతివిఘ్నేశ్వరుని తుండము వంకఁ బోయినది. ఆదెబ్బదెబ్బ అహోబిలమువఱకు నొక్కటే భూకంపము! ధామ్మని స్తంభము పగిలినది. ఇదిగో! ఉగ్రనారసింహస్వరూపము; ఈదినము రాక్షసవధయయి తీఱవలెను. (మీఁదికిఁ బోవును)

శంక—ఆఁగు! ఆఁగు!

రామ—ఆఁగుమన్న వాఁడవు నాబోఁడివానిని జూపించి మఱి కదలుము? మాకుమాత్రమమ్మ వారెందులకుఁ బూనదు? ఒక్కపల్లాలమ్మ తప్ప-శరభ శరభ శరభో! శరభ! నేను మరిడమ్మను, హా! నాచెల్లెలు నూకాలమ్మ హా! మాకిద్దఱకుఁ బచ్చగడ్డివేయ భగ్గుమనుచున్నది. హా! మొదట నేను, నాతరువాత నూకాలమ్మ, ఇద్దఱుగ్రామదేవతలింత చిన్నయూరనుండఁ గూడదని పెద్దలు చెప్పనే చెప్పినారు. మాయిద్దఱ నడుమను తాయిడిఁ బడలేక మునసబు కరణములు చచ్చుచున్నారు. పంబ పంబ పంబో.

శంక—ఇతనికి విద్యున్నిద్రఁ గల్పించి మాయింటికిఁ దీసికొని పోవుదును. విద్యుచ్ఛక్తి ప్రయోగమువలన రెండు మూఁడు దినములలో నీతని పిచ్చి కుదిర్చెదను. (రెండుచేతు లతని మోముపై నూఁపుచున్నాఁడు.)

రామ—ఊఁగలను దోలుదువా? కన్నులూడలాగుదువా? (కన్నులుమూసికొని జోఁగుచున్నాఁడు.)

శంక—(ఆతనినిఁ బట్టుకొనును.)

(నేపథ్యమున)

భటులారా! పిచ్చివాఁడును మఱియొక్కఁడు నావీధిలోఁ గానుగుచెట్టుక్రింద నున్నారు.

శంక—శాస్త్రీ! రావయ్యా! పోదము. (కూడ నడిపించుకొని నిష్క్రమింపఁగ సోమావధానులు, వెంకటశాస్త్రి ప్రవేశింతురు)

సోమా—రెండవదినముననే దర్శయగుటచేత సర్వకర్మము పూర్తియైనది. ఇఁక నవబృథస్నానమే తరువాయి.

వేంక—అవబృథస్నానమని సెలవీయవలయును.

సోమా—ఆ! చూచు! నాభార్యకు ఘటశ్రాద్ధము యథావిధిగాఁ జేసికొంటిని గదా? దేహమునకిప్పుడు శుచిగా నున్నది. మనస్సునకిప్పుడు నిండుగానున్నది, ఆత్మకు మహానందముగ నున్నది.

వేంక—మీరు బహుఘోరకృత్యమొనరించితిరని విచారించుచున్నాను.

సోమా—విచారమున కిక్కడ నవకాశమేమున్నది? ఏకర్మలోపము జరిగినదని విచారింపవలసియున్నది? ఎటువచ్చినను-దానికొఱకు--స్వయముగా దాని పేరి మీఁదుగాఁ గట్టించిన ఘటశ్రాద్ధపుఁ బాకలోనే యీకర్మము జరిగియుండినయెడల నెక్కువ వైభవముతోను నెక్కువ వేడుకగాను జరిగియుండును.

వేంక—ఈదిక్కుమాలిన యపరకర్మములకే మీరింత ముచ్చటపడుచుంటిరే! శుభకార్యములనఁగ మీరెంత యామోదింతురో?

సోమా—శుభమన్నమాట నాచెవిని వేయకేమి! మామిడితోరణము కట్టిన కొంపలో నట్టికాలు పెట్టనే! ఇదియంతయు నెందులకు! కుక్కమూతివంగపిందిలాగిప్పటివఱకు నిలిచియున్న కుఱ్ఱబ్బిగాఁడున్నాఁడే! వీని వివాహములో నైదుదినములుఁ గూడ నేనునట్టింటఁ బ్రాణాహుతులు పుచ్చుకొనలేదు, ఇంటికి దూరముగానున్న దొడ్డి

లోఁ జిన్నమోరపాక వేయించి యక్కడ సత్తెనరు వేయించుకొని సత్యవిధిఁ జేసికొంటిని. మావియ్యంకులు దిగ్గంతులవంటి పండితులు.

వేంక — దిగ్దంతులని సెలవీయుమయ్యా?

సోమా — వారు పాకలోనికివచ్చి మహాదాశీర్వచనములైన రండని ప్రార్థించిరి. కుండలోఁ బిడుక నివ్వంచుకొని కూడబట్టుకొని వత్తును. మీకిష్టమా? యని యంటిని. హా! హా! అంతపండితులుగదా — ఆలిచిప్పంత మొగములుచేసికొని కర్మయోగింలోఁ దిరిగి యుక్తి చెప్ప లేక చల్లచల్లఁగ జారిపోయినారు. కర్మశాస్త్రము ముందుఁదర్క వేదాంతము లాఁగునా?

వేంక — తర్కమనయ్యా! మీకు మతిలేదేమోయని నాకొక్క కష్టమును తోఁచుచున్నది.

సోమా — నాకుత్పాతమని యే? యెంతమాట?

వేంక — ఉత్పాతమనునది తప్పుమాటయే; ఉన్మాదమని చెప్ప వలయును.

(నేపథ్యమున)

నీవెవరురా? నేనిటువత్తును.

వేంక — అదేమి! అదేమి! రక్షకభటులిటకువచ్చుచున్నారు?

(ఇద్దరుభటులు ప్రవేశింతురు)

మొద — పట్టుకో! పిచ్చివానిఁ బట్టుకో?

రెండ — ఇదిగో! ఇదిగో! (సోమావధానినిఁ బట్టుకొనఁబోవును)

సోమా — దగ్గఱకు రాకు. అదిగో! ముట్టుకొనకు. మీరు మ్లేచ్ఛులు. నేను స్వచ్ఛమైన బ్రాహ్మణుఁడను. మీరునన్నెక్కడఁ దాఁకుదురో యక్కడఁ గోసికోవలయునుగాని గత్యంతరము లేదు.

వేంక — గత్యాంతరమని సెలవీయవలయును.

సోమా — ఉండుఁడు! దగ్గఱకు రాకుఁడు? నేను దర్భలుముట్టు

కొన్నవాఁడనే గాని తురకగడ్డములఁ దాఁకినవాఁడనుగాను. విభూతి పండ్లను బట్టుకొన్నవాఁడనే గాని, తురకబుఱ్ఱల నంటినవాఁడనుగాను. మడికొల్లాయులను ముట్టుకొన్నవాఁడనేగాని మైలవస్త్రములను దృశించిన వాఁడనుగాను.

వేంక—దృశించి కాదయ్యా నీయిల్లు బంగారముగాను; స్పృశించి—

మొద—పట్టుకొనేమి ?

సోమా—ఉండు! ఉండు! జందెము మెడకుఁ జుట్టుకొని ప్రాణ భరణము చేయుదును, జాగ్రత్త.

వేంక—ప్రాణహరణమని సెలవీయవలయును. భటులారా ! మీరీబ్రాహ్మణు నేలపట్టుకొందురు ?

రెండ—పిచ్చిశాస్త్రిలను బట్టుకొనుమని మాప్రభువువారి సెలవైనది. ఇదిగో యీగానుగుచెట్టుక్రింద వాఁడున్నాఁడని మాయధికారి యిప్పుడే సెలవిచ్చినాఁడు.

సోమా—పిచ్చివాఁడైనవాని బట్టుకొ? గోష్పాదమంత జుట్టున్నవాఁడు పిచ్చివాఁడా? ఇటుచూడు ! పిల్లకచ్చపోసికొన్నవాఁడు పిచ్చివాఁడా ? స్వచ్ఛమైన కర్మయోగి పిచ్చివాఁడా ? లేచిపోయినభార్యకు ఘటశ్రాద్ధము చేసికొన్నవాఁడు పిచ్చివాఁడా ? ఇదిగో ! కడుపుపై "బ్రహ్మోహమ్మ"ని పచ్చబొట్టుభార్యచేతఁ బొడిపించుకొన్నవాఁడు పిచ్చివాఁడా?

వేంక—బ్రహ్మోహమ్మను నవశబ్దము శాశ్వతముగా నచ్చు బొడిపించితి వేమయ్యా?

సోమా—(అపవారించి) శాస్త్రీ! ఈమహాపాతకము దాఁటి మనము పైఁబడుమార్గ మాలోచింపవలయునయ్యా ?

వేంక—ఛటులారా ! నామాటవిని మీరీబ్రాహ్మణుని మా
త్రము ముట్టుకొనకుఁడు?

రెండ—మానబాబుగారి సెలవైనప్పుడు మాకెట్లుతప్పును ?

సోమా—ఇది యొక్కడి యమంగళపుటూరై పోయెను ! ఆచా
రము లేదు. వ్యవహారము లేదు. మడిలేదు. మైలలేదు. పిన్న లేదు. పెద్ద
లేదు. మీనబాబైనమాత్ర మూడిపడినాఁడా ? అతఁడు సింహాసనము
మీఁదఁ గూర్చుండినయెడల నేను బ్రహ్మాసనముమీఁద గూర్చుండును.
అతనిచేతిలో నధికారమున్న యెడల నాచేతిలో నగ్నికార్యమున్నది.
ఆయనకోటలో మహాలక్ష్మి తాండవమాడుచున్న యెడల మాయింటిలో
సుబ్బలక్ష్మి యిదివఱకు వంటచేయుచుండెను. తాను ప్రభువైనం గుల
కు—కర్మయోగులను భ్రష్టయోగులను జేయునా? ఛటులుగానుండు
టకు మ్లేచ్ఛులే కాని మనిషి గారా? రవ్వంత నాటకాలం గాక సాహిత్య
ముండి శ్రోత్రియకుటుంబములలోఁ జేరినవారిని ఛటులుగా నిరుమించఁ
గూడదా? మావంటి కర్మవిధానులను బట్టుకొనవలసివచ్చినప్పుడు మడి
చెడకుండ దర్భలతోఁ జేతులుగట్టి తీసికొనిపోవచ్చునే?

వేంక—ఛటులారా ! ఈతఁడు శుద్ధఛాందసుఁడు. పిచ్చివాఁడు
కాఁడు. వదలిపెట్టిపోఁడు.

మొద—వదలిపెట్టినయెడల మాబుఱ్ఱ లెగిరిపోవును?

వేంక—అట్లైన నేను బట్టుకొని తీసికొనివత్తును. మతేమియు
భయము లేదు. మీరు నడువుఁడు.

సోమా—నన్నెక్కడకు వారు తీసికొనిపోవుదురు?

వేంక—కారాగృహములోనికి—

సోమా—అక్కడ నగ్నిశాల—దేవతార్చనపుగది—యుం
డునా?

వేంక — తురకల మసీదులోఁ దులసిబృందావనముండునా ?

సోమా — అటులైన నీదినఁపు నిత్యవిధిమాట యేమి ? ఇంకను స్నానము చేయ లేదుగదా ?—

వేంక — ఏమి చేయవచ్చును ? ప్రభువునాజ్ఞ ?

సోమా — ఈదినమున జరుగు కర్మలోపమునకు బాధ్యులెవరు ? సాహేబులా ? నీవా ? ప్రభువా ?

వేంక — ఎవఁడునుగాఁడు. మీ ప్రారబ్ధము.

రెండ — ఆలస్యమగుచున్నది రండు ?

వేంక — అవధానులుగారూ ! ఆలోచించినఁ గార్యము లేదు. నడువుఁడు.

సోమా — ఈదినమున జరుగవలసిన యగ్నిహోత్రముమాట యేమిరో యది ముందు జెప్పు ?

వేంక — మీరు భార్యావిహీనులై యున్నారుగదా ? అగ్ని కార్యాధికార మపత్నీకునకు లేదుగదా ?

సోమా — ఈయధిక్షేపము వచ్చునని యే — నారదమహర్షి కళత్రవియోగమైన తరువాత బంగారుద్రౌపదిని జేసి భార్యగా నుంచుకొని రాజసూయము చేసినట్లు నేను పేడ బంగారిని జేసి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేసినాను.

వేంక — హరి హరీ! మహాపతివ్రతయైన ద్రౌపదీదేవికిని, బరమ పవిత్రుఁడైన మహర్షికిని లంకెపెట్టినావేమయ్యా? ఎంత ప్రారబ్ధము!

రెండ — త్వరగా నడువుఁడు?

వేంక — భటులారా ! ఈశాస్త్రులుగారు మిగుల గౌరవ్యులు, మీరు వీరిని బాగుగా నాదరింపవలయును?

మొద — అలాగే.

(వెనుక తెరయెత్తఁగాఁ గారాగృహము)

రెండ — ఇదియే ఖైద్ ఖానా! అరే! శాస్త్రీ — లోపలికి నడు!

సోమా — అయ్యో! అయ్యో! తప్పదా? (లోనికిఁబోవును)

వేంక — ఆహితాగ్నులకు గూడ నెంతగతి పట్టినది! అయ్యయ్యో!

సోమా — చూడు! భార్య బంగారి బండలైనది — నిత్యదేవతార్చన కడ్డులేకుండ జరుపుచున్న మఱఁదలు సుబ్బలక్ష్మి మాయమైనది. ఒక్కఁడను విదేశమున నున్నాఁడను — నాకు భార్యయైన మఱఁదలైన నీవే కాని మఱియొకరు కారు. ఈదినమున నగ్ని కార్యము లేనియెడల నేనెట్లు నిలువఁగలను?

వేంక — ఇఁక నొక చేయి యగ్ని కార్యమావలెఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను మీ విపదలకు నేనొక యుపాయ మాలోచించెదను. నేను జెప్పినట్లు చేయుదురా?

సోమా — (ఆలోచించి) అభ్యంతరమేమి?

వేంక — నేను బోవుదును. భటులారా! ఈయనకు భోజనము నేను దెచ్చి పెట్టెదను. అప్పుడు తలుపుదీయుఁడు. ప్రార్థించుచున్నాను.

భటులు — సరే పో: (వేంకటశాస్త్రి పోవును. భటుఁడు ప్రక్కకుఁబోవును)

సోమా — అన్ని విధములైన కర్మములకుఁ దగిన యంగములతో నున్న యిల్లువదలి వేంకటశాస్త్రి యింటఁ బ్రవేశించినందులకే విచారించుచుండఁగా — నదియు వదలి కారాగృహమున నుండవలసివచ్చెను. ఇక్కడ దర్భలా? తండులములా? తిలలా? గోమయమా? ఏమున్నది? ఓకర్మదేవతా! ఓశ్రాద్ధపురుషా! నన్నెట్లుద్ధరింతువో? —

(ప్రక్క కొట్టులోనున్న సుబ్బలక్ష్మి యదరిపడి కిటికెసందునుండి చూచును.)

సుబ్బ — (తనలో) అయ్యయ్యో! మా బావ! అతనికిఁ గూడ నిక్కడకు రావలసిన గతి యేల సిద్ధించెనో? అయ్యయ్యో! మహా

మాయగానున్నది. అక్క యేమయ్యెనో తెలియదు. నాబ్రతుకిట్లయి
నది. పైని ముసుఁగేమి! క్రింద గడ్డమేమి? గడ్డమూడఁదీసికొనిన యెడల
మూతిమీఁద గొట్టెదనని యాఁతడెవఁడో బెదిరించినాఁడు! ఒక్కసారి
మా బావను బిలుతునా? ఇట్టిస్థితిలో నన్నానవాలు పట్టఁగలఁడా? అది
గాక—గడ్డము బిగిసి కట్టుటచేత గొంతునకు మామూలుధ్వని లే
కుండనున్నది. అయినను మనస్సుండఁబట్టలేదు. పిలుతును (నిమ్మళము
గా) బావా! బావా!—

సోమ—ఎవరు నన్ను బావా యని పిలుచువారు? (ప్రక్క
కుఁదిరుగును.)

సుబ్బ—నేనే బావా! నన్నెఱుఁగవా ?

సోమ—ఓరితురకముండవాఁడా! బావా బావా యని నన్ను
బిలుచుచున్నావా ? నేను బిచ్చిముండకొడుకునని యేనా నీనమ్మకము!
"కోఁతీ నా ముక్కు మరద" యని పిల్లవాఁడు కోఁతినాడించినట్లు నీవు
నన్నేడ్పించెదవా?

సుబ్బ—అనుఁగుఁగడ్డముచూచి మోసపోకుము. పైముసుఁగు
బరిశీలింపుము. నేను సుబ్బలక్ష్మిని—మాయక్క బంగారమ్మ కనఁబ
డినదా?

సోమ—(తనలో) నాభార్యబంగారమ్మ ఖండలైనది—మఱఁ
దలు సుబ్బలక్ష్మి మాయమైనదని యిప్పుడే కాదా యిచ్చటిభటులు
వినుచుండఁగా వేంకటశాస్త్రితోఁ జెప్పితిని? ఆమాటలనుబట్టి యాభ
టులలో నొక్కఁడీ వేషమున నన్నుఁ గిటికిలోనుండి తొంగిచూచుచుఁ
బరిహాసించుచున్నాఁడు! ఏమున్నది! నలుగురుఁ గలసి పిచ్చి పిచ్చియని
నయెడల వానిఁ బిచ్చియెత్తుట కేమైన సందేహమా? ఇచ్చటనుండి
త్వరగఁబోయినఁగాని మతిపోవుచున్నట్లున్నది.

సుబ్బ—బావా! మాటలాడవా ? బంగారమ్మ యేమైనది?

సోమా—బంగారమ్మ చచ్చిపోయినది. ఘటశ్రాద్ధమైపోయి నది. నాకు మతిపోయినది. సుబ్బలక్ష్మి చచ్చిపోయినది. పో! ముండకొ డుక! నీకెందులకు ?

(నేపథ్యమున)

బద్ధులగువారొకరితో నొకరు మాటలాడుకొనుచున్నారు. జాగ్రత్త. ఈకొట్టులోని సాహేబుముండను మఱియొక కొట్టులో నుంచుము ?

భటు—(ప్రవేశించి) రండాసాహేబ్! నీవు రెండవకొట్టులో నికిఁబో. నీమాటవినఁబడిన యెడల వీఁపు చిటులఁగొట్టెదను. (సుబ్బమ్మ లోనుండియే నిష్క్రమించును)

సోమా—(తనలో) ఇంకను వేంకటశాస్త్రి రాలేదు. ఎందు చేతనో తెలియదు. కర్మమున కాలస్యమగుచున్నది. ఏతంటాలుపడి యైన వెలుపలఁ బడినఁగాని కర్మప్రారంభములు దక్కవు.

వేంక—(కర్పూరము చేతఁబట్టుకొని చెంబుతోఁగూడఁ బ్రవే శించి) (అపవారించి) అవధానులుగారూ! నేను చెప్పినట్లు వినినఁగాని మీరు వెలుపలఁబడలేరు.

సోమా—(అపవారించి) నాయనా! నీయిష్టమెట్లో యట్లు లేచేసెదను.

వేంక—భటుఁడా!

భటు—ఎందులకు ?

వేంక—ఈబ్రాహ్మణుఁడు భుజియించును. తాళము తీసెదవా?

భటు—(తాళము తీయును.)

వేంక—ఈయన గొప్పవాఁడు. ఆహితాగ్ని— కొట్టులోనే భుజియించుట కిష్టపడఁడు! కొట్టునకీవలనున్న యీబయట భుజియించును. ఆయన భుజియించుచుండఁగా నీవు చూడఁగూడదు. కావునఁ గొంచెము చాటునఁ గూరుచుండుము?

భటు— బావన్ పచ్చ్యములు మన మూతికి థోడా తగిలించుచే.

వేంక— నీకు దీనిలోని దివ్వాడియఁగూడదు. వెడలి పోవునప్పుడు మిగిలినది నీకేయిచ్చెదను.

భటు— బస్! (నిష్క్రమించును.)

సోమా— అబ్బ! అబ్బ! ఎంతగతిపట్టినది! (వెలుపలకువచ్చి) వేంకటశాస్త్రీ! నీకుమతిలేదా? నాకివ్విడాహారమేల తెచ్చితివి?

వేంక— విను! (పళ్ళెరము పైమూఁతఁదీసి) ఇదిగో గోవులపంచె. మామేనత్తది— చాటునకుఁబోయి కట్టుకొని పాటిపోవలయును. ఏమి నియభిప్రాయము?

సోమా— నాకిక్కడనున్న మొసలమతిపోవుట తప్పను. ఇక్కడ తురకలందఱుఁ జేరి నేనుబిచ్చివాఁడనని రెచ్చఁగొట్టుచున్నారు. మతిపోయినను నిత్యకర్మము జరుపుకొందునుగాని మతిపోయినతరువాతజరుపుకొనలేను.

వేంక— సరే అటులయినఁగట్టుకో. సందేహించుచున్నావేమి? అడ్డుకట్టు చేతఁగాదాయేమి?

సోమా— ఇంటి పదిమందియు గంగాభాగీరథీసమానులైనప్పుడు— అడ్డుకట్టుచేఁతఁగాకేమి? ఈబిళ్ళకచ్చమీఁదఁగట్టుకొనా? ఇదితీసి వైచి కట్టుదునా? అని చూచుచున్నాను.

వేంక— తీసివైచియే కట్టుకొనుము. ఆలస్యముచేసిన లాభము లేదు. ఆచాటునకుఁబోయి చప్పునఁ గట్టుకొనిరమ్ము. అయ్యో! తిరుగఁగొట్టులోనికే పోవుచున్నావేమయ్యా? ఇది నీకుఁ దప్పదాయేమి కర్మము ఆప్రిక్కకుఁ బొమ్ము?

సోమా— (చాటునకుఁ బోవును)

వేంక— ఎలాగునైనను నీ బ్రాహ్మణుఁడు వెలుపలఁబడినయెడల నేనదృష్టవంతుఁడను. ఏగోదావరిజిల్లావాఁడో యాత్రామూలముగా నిక్కడకు వచ్చుటయేమి— మాకొంపలోఁ బ్రవేశించుటయేమి— ఇది

వఱకిద్దఱు మాయమగుటయేమి—ఈతని యవస్థ యిటులుండుటయే మి—కర్మము లేని యెడల నీ ముండకొడుకు నాలుకలాగికొని చచ్చునే మో? ఈ బ్రహ్మహత్య నానెత్తిని బడునేమో కర్మము! అవధానులు గారు! అయినదా?

సోమా—(చాలునుండి) ఆ. ముసుఁగు వేసికొనుచున్నాను. (వెలుపలికి వచ్చును.)

వేంక—వహవ్వా! బ్రహ్మభేద్యముగ నున్నావు. నీవు తల కుఁ జుట్టుకొన్నప్పుడు సీతారామాభ్యాన్నమ యనిచుట్టుకొంటివిగ దా—ముసుఁగు వేసికొన్నప్పుడు—ఏమని వేసికొంటివి? నీవు కట్టుకొ న్నబట్ట—అంగవస్త్రము—ఆకంబళిచుట్టుమీఁద గప్పి చప్పునఁ బాత్ పోమ్ము. గడ్డిపఱపుమీఁది నవధానులుగారు పండుకొనినట్లే కనఁబడును. తెలిసినదా?

సోమా—నాకీయింటికిఁ దూర్పుదిక్కు తెలియకుండనున్నదివడి?

వేంక—సాయంసమయార్ఘ్యప్రదానమునకా యేమి? ఇప్పుడు తూర్పు దిక్కెందులకు?

సోమా—తలవైపు తూర్పుగా నుండినయెడల యథావిధిగా నుండునుగదా?

వేంక—అవధానులుగా రనాథలగుట యథావిధిగా నున్నదా యేమి? చప్పున గానిచ్చి రావయ్యా?

సోమా—(కంబళిచుట్టపై వస్త్రమునుగప్పి) ఇదిగో; వచ్చితిని.

వేంక—సరే! చూడు. తిరుగ నాంజనేయునికోవెలయొద్ద—తె లిసినదా—పెద్దచెఱువుగట్టుమీఁది యాంజనేయుని కోవెలయొద్ద— నన్నుఁగలిసికో? (సోమావధాని నిష్క్రమించును.)

వేంక—భటుఁడా! కొట్టునకుఁ దాళము వేయుము?

భటు—(ప్రవేశించి) శాస్త్రిజీయిప్పుడే బిఛానా వేసినాఁడా?

వేంక—అతనికిఁ జేయి కడుగుకొనుటకైనను నిదురపోవుట యలవాటు, ఇదిగో! భక్ష్యములపొట్లము. మీరందరును సంతసించితిరి. ఇదిగో! ఈనాణెముగూడఁ బరిగ్రహింపుము (ఇచ్చును.)

భటు—సలాం. సలాం (తాళము వేసికొని యచ్చటఁగూరుచుండును.)

వేంక—నేను బోవుదును. (నిష్క్రమించును)

[వెనుకఁ దిగఁబడినట్లుగ సోమావధాని పరుగెత్తుచుఁ బ్రవేశించును.]

సోమా—రాకు. నావెంట రాకు ?

[ఒక భటుఁడు ప్రవేశించును]

భటు—నీవెవ్వరవు ?

సోమా—ఎవరని యెన్నిసారు లడుగుదువు ? ఇదివఱకుఁ జెప్పలేదా? విధవను. మఱియొకసారి విధవను. చచ్చువిధవను, తెలిసినదా? నడు. నడు. నీకెందులకు ?

భటు—నీపేరేది?

సోమా—నాపేరెందులకు? నాయూరెందులకు ? అల్లరిచిల్లరిదాననను కొంటివా ? (పోఁబోవును)

భటు—(కూడఁ బరుగెత్తును) నీపేరు చెప్పినఁగాని నేను నిన్న వదలను,

సోమా—అటులైన నాపేరు సుబ్బలక్ష్మి.

భటు—అదే—నాకుఁ గావలసినది— అందుకొఱకే నీవెంట వచ్చుచుంటిని. వేంకటశాస్త్రియను నాతఁడు సుబ్బలక్ష్మి బంగారమ్మ యను పేళ్లుగల యిద్దఱు స్త్రీలుగనఁబడలేదనియు, వారినిపట్టుకొని మా రక్షకభటాలయములో భద్రముగా నుంపుఁడనియు మూఁడుదినముల క్రింద మాకొక్క ప్రార్థనాపత్రము పంపియున్నాఁడు.

సోమా—నాకుఁ జెప్పకుండ నతఁడేల పంపినాఁడు ?

భటు—నీవు పారిపోయిన సుబ్బలక్ష్మివైనట్టు నెన్నట్లు డుగుదు ?

సోమా—(తెల్లబోయి) సరిసరి ఆసుబ్బలక్ష్మి వేఱయ్యా; అది యొక దిక్కుమాలిన సుబ్బలక్ష్మి, నేనొక చచ్చుముండ సుబ్బలక్ష్మిని—

భటు—గోవులకంటె కళ్ళుకొన్నదని దీనిలో వ్రాసినాడు; ఇదిగో! గోవులకంటెల చామనచాయిగలదని వ్రాసినాడు నీది చామనచాయ. పొడుగుగాదు పొట్టిగాదని వ్రాసినాడు. నీవు నట్లే యుంటివి.

సోమా—అది పడుచు సుబ్బలక్ష్మయయ్యా ! నేను ముసలిముండ సుబ్బలక్ష్మిని.

భటు—దీనిలో నడిమివయసని వ్రాసినాడు. నీవు మూలిమేమంత ముసలిదానవు !

సోమా—బ్రహ్మచర్యవ్రతమున నీలాగున గుండు చుంటినే గాని నేను ముసలిదాననే నయ్యా ?

భటు—నాకిన్ని తెలియవు రమ్ము. (పట్టుకొనును)

సోమా—సరే—సరే—భటుడా ! మీ కారాగృహములో రండాసాహేబు లేడుగద ?

భటు—అక్కడ సాహేబు లెవ్వరును లేరు.

సోమా—సరే—కొంతవఱకైన శ్రోత్రియపు గొట్టేకద ? (తనలో) హరహరా! వేంకటశాస్త్రిగారు నాకు జెప్పకుండ నీపత్రము వ్రాయనేల ? పోనీ; వ్రాసినతరువాతనైన నాకు నేడువ కూడదా? మఱియొకపేరైనఁ జెప్పి యేడ్తునే, (భటుడు, సోమావధానియు నిష్క్రమింతురు)

వేంక—(ప్రవేశించి) ఆంజనేయులగుడిలో లేదు.—అమ్మ యింటిగుడి లేదు. ఏమిగతి మఱెక్కడనైనఁ బోయి వెదకుదును. ఇంతయుఁ జేసిన తరువాత మఱెక్కడనైన దిరుగఁజిక్కునేమో ? (నిష్క్రమించును.)

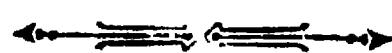
ఇతి పంచమాంకము.

౮

కంఠాభరణము

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము — వీధి

[ప్రవేశము — సూరయ్య, కామయ్య]

సూర — పీర్ల పండుగలోవలె నూరంతయు డప్పులధ్వనియే వినఁబడుచున్నది!

కామ — పిచ్చివాఁడెవఁడో గ్రామములోనికి వచ్చినాఁడఁట! ఆతఁడేమో మహావిద్వాంసుఁడఁట! ఈదినమున నిక్కడఁగనఁబడి రైలెక్క పోకుండ తేపు రెండువందలమైళ్ళ దూరమున నున్న మఱియొక యూరఁగనఁబడునఁట! చిదానందపురుషుఁడఁట! ఆతఁడు కారాగృహము నుండి తప్పించుకొని పాఱిపోయినాఁడఁట!

సూర — ఆసంగతి నేనుఁ గూడఁ గొంచెము వింటిని. కాని యింకొక యాఁడుది తప్పిపోయినట్లును నామెను వెదకి పట్టుకొనవలసినదనియు మఱియొక చాటింపైనది నీవువిన్నావా?

కామ — నేను వినలేదు కాని నాభార్య విని చెప్పినది. బంగారమ్మయను పేరుగల యొకపుణ్యస్త్రీ తప్పిపోయినదఁట.

[గోవుల డప్పులధ్వని]

ఈదినమున రెండుగడియల రాత్రియగునరికిఁ బిచ్చిశాస్త్రిలను బంగారమ్మను నబాబుగారి కచ్చేరికి హాజరుపెట్టనియెడల రక్షకభటాధి

కారుల తలలు నిలుపవని యూథిగానమ్మవలసినది. పిచ్చిశాస్త్రులకు తమ యింటిలో దాఁచినవారి యానామములు నిండ్లు నబాబుగారు జప్తి చేయుదురనియిందుమూలముగఁ దెలిసికోవలసినదో హోయి ! (దక్షాధ్వని)

సూర—నబాబుగారు రాత్రికచ్చేరి చేయుదురు కాఁబోలు ! నేనుబోయి యేమిచిత్రములుజరుగునోచూతును. నీవుగూడవచ్చెదవా?

కామ—ఇంటియొద్దఁ జేయువనిమాత్ర మేమున్నది; అలాగే.

సూర—అటులైనఁ ద్వరగ భోజనముఁజేసి వేగరా ! వేగఁబోయినఁ గాని మనకుఁ దావు దొరకదేమో ?

కామ—అటులే! (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము

ప్రదేశము—నవాబుగారి కచ్చేరి.

ప్రవేశము—రంగాచార్యులు—సుబ్బిసెట్టి.

రంగా—ఈరోజున విచారింపఁబడు కంఠమాలమొకద్దమాలో సాక్షులను వకీలును జాగ్రత్త పఱచుకొంటివా ?

సుబ్బి—(మూటవిప్పుచు) మాజాగ్రత్త లేమి బాబూ! కోమటి వారము! ఎప్పుడైనను గచ్చేరి మొగము చూచినవారమా? సాక్షులేమో—సారాంశమేమో—వకీళ్ళేమో—వల్లకాళ్ళేమో—యెప్పుడైన బుద్ధి పుట్టి యెఱిఁగిన తరువాత విని యేడ్చితిమా? కోమటయ్యలా గాలన్నీ కుంచము పట్టులో నున్నట్లు, కచ్చేరి కీలకమంతయు మీ? లోనున్నది.

రంగా—ఇంత సేపటినుండియు విప్పుచున్న యీమూట యేమి?

సుబ్బి—బాబూ! తమకు దాఖలుచేసికొనుటకు రవంతముద్ద కజ్జూరము దెచ్చినాను. మాకేముున్నది బాబూ! కొట్టునిండే—కడుపునిండు! యుద్ధాలువచ్చినప్పటినుండి యొంటిపూటభోజనమేకద! కొట్టులో సరకు లేకపోయినను—దమ కరువు సరుకులో నెప్పుడైనఁ దేదామాటఁ జెప్పినవాఁడనుగానుగద! ప్రాతచింతపండుబుట్టయే దాఖలు చేసికొందురో, కొత్త ధాన్యము బస్తాయే దాఖలు చేసికొందురో చేతులుగట్టుకొని సిద్ధముగానున్న వాఁడనుగదా! మీయిష్టమేయిష్టము; మీదయయే దయ!

రంగా—సెట్టీ! నీవే యట్టి బీదయఱపు లఱచిన నిఁక నితరుల మాటఁ జెప్పవలసినదేమి! నవాబుగారిచ్చుచున్న నాల్గువరాలతో మాకు మాత్రము సంసారము జరగునా? కజ్జూరపు ముద్దతోడనే మొకద్దమా తీరుమానమగునని యెంచితివా? దర్బారుద్యోగుల నెంత తేలికగాఁ జూచుచున్నావు?

సుబ్బి—ఎంతమాట సెలవిచ్చినారు బాబూ! మీరు మా నెత్తి మీఁదివారు. మీరు బ్రాహ్మణులు. ఉద్యోగులు. ఉల్లిపాయలమ్ముకొను కోమటివారము మేము. మీ రెక్కడ మే మెక్కడ— —మిమ్ము దేలికగాఁ జూచుటకు గుండెలున్నవా? తేలికవెంటనే అరువుగాఁ జూచి పైవారియొడిలోఁ బాఱఁబోయు భయస్వభావముగలవారి నింతమాటయనుట న్యాయమేనా? బాబూ! ఊరిలోనుండుమన్న నుండెదను. పొమ్మన్నఁబోయెదను. మాకెంతబత్తెమున కేమైన నిచ్చి కొట్టుకొట్టు మీరే దాఖలు చేసికొనుఁడు? అందులో సౌభాగ్యాలు, సంబరాలు నేమియు లేవు.

రంగా—వెఱ్ఱిచదువు చదువకు. ఏఁబదిరూపాయలిచ్చినమొదల నీకంతాధరణము నీకిప్పింతును?

సుబ్బి—రవంతముక్క నామీఁదఁ బాఱవైచి యేఁబది కాదు నూఱు తీసికొనుఁడు. వద్దన్నవా రెవ్వరు?

రంగా—నోటు వ్రాయుమందువా? తనఖాదస్తావేజక్కఱలే దుకదా?

సుబ్బి—బాబూ! రంగాచార్యులుగారూ! మనకు మన కెన్నఁడైన భేదాలున్నవా? ఈమునుపు దాఖలు చేసికొనుఁడు? (చేతిలోఁ బెట్టును.)

రంగా—అయిదురూపాయలా యిచ్చెదవు? ఫోఫో!

సుబ్బి—వ్యవహారము పైసలయిన తరువాత నొకమాణుగు పిల్లపుముక్క తీసికొనరాదఁటయ్యా? నేను మిమ్ము నంతోష పెట్టెదను? వచ్చినబేరము వదలుకొనకుఁడు బాబూ! మాలాగున మీకేమి వడ్డిదండుగులు—పెట్టుబడులు—కొట్టుతఱుఁగులు—సంచితఱుఁగులు లేవుకదా? మీకేమి మహారాజులు! ఎంతవచ్చిన సంతోషము! అంతయు మీదే. మేము మీవారము కామా? మీయింటిలోఁ బెండ్లికి దా

రకీన తిరువెంగడమ్మగారిచేతి ప్రసాద మిప్పటికి మఱపురాదుగద? వె లగకాయవచ్చడి యాయమ్మయే చేయవలయును?

రంగా—ఎన్నిపనికిమాలిన మాటలైన విడిచెదవు గాని పైనవి డుచుటకుఁ బ్రాణమొప్పదుగదా? నాలుగైదు దినములక్రిందట షష్ఠి పూర్తి చేసికొంటివఁట—నన్ను తాంబూలమునకుఁ బిలువ నక్క ఱలేదా?

సుబ్బి—నేనేమి యెఱుఁగుదును? ఏదో కార్యకర్మమని—మే జువాణియని—వేపారివాఁడు నాకొంపయన్నివిధములఁ దీసినాఁడు. వానికి స్థిరమైన చుఱుకయొకటి వేయించు బాబూ! పదిరూపాయలసొ మ్మైన బదులైనఁ దెచ్చి మీచిన్నకొమరుని పెండ్లికిఁ గట్నమైనఁ జది వించెదను?

రంగా—గొప్పసాహసమైనపని చేయఁదలఁచుకొన్నావు! నడు. నడు. నవాబుగారు వచ్చుచున్నట్లున్నారు. అదేమి! ఖర్జూరపుఁ బండుపొట్లము తీసికొనిపోవుచున్నావేమి?

సుబ్బి—మీకక్కఱలేదని సెలవిచ్చుతిరి కాదా? మీకుఁ గావల సినయెడల సాయంకాల మంపింతును.

(నేపథ్యమున)

నవాబ్ సర్కార్ సయ్యద్షా మహమ్మదుహామీదుద్దీన్
ఖాదర్నాయబే రసూలిల్లాఖాన్ బహద్దర్ గండేనవా
యీకే సాహెబ్ సలామతీ!

రంగా—(లేచి) సుబ్బిసెట్టి! లే?

(నవాబుగారు పరివారముతోఁ బ్రవేశింతురు)

రంగా—ఆదాబ్! బాదుషాహి సర్కార్!

సుబ్బి—అబ్బో! అబ్బో! సలాములు సలాములు, నవాబుగా రికినాలుగువందల సలాములు బాబూ!

నబా—హూ కౌన్‌లా రే ?

భటు—(గొట్టము నందించును)

నబా—(పిల్చుచు) రంగాచారి! యోః కోన్ రే! బఖాల్ సా దిస్తాహై!

రంగా—జీ సర్కార్ కోమటి యే! సుబ్బిసెట్టి. ఈగ్రామము లోఁ బెద్దవర్తకుఁడు. అతని కంఠాభరణ మొక వేసారి హరించినాఁడని మాచారులో మొకద్దమా దాఖలుఁ చేసికొన్నాఁడు. అది యీరోజున విచారణ. అందుచేత వచ్చినాఁడు.

సుబ్బి—అంతేకాదు నబాబయ్యగారూ! నడుమువిఱుగునట్లు కొట్టినాఁడు.

రంగా—(అనువదించి) దెబ్బలస్థలమేదో చూపించుసెట్టీ!

సుబ్బి—(వెనుకకుఁ దిరిగి) ఇదిగో! సాదుసాగారు చిత్తగించవలెను. (పృష్ఠభాగముఁ జూపును)

నబా—అరే! గులామ్! యోః బఖాల్‌కు మార్. బేహాయా గధా నబాబుసర్కార్ కే మొగందిరాఁదా తేరా పిఠ్ఠాదిఖాయించి—హైవాన్—(భటుఁడు కొట్టును)

సుబ్బి—అయ్యల్లో! అయ్యల్లో!

నబా—పిఠ్ఠాఫర్ లగావ్ ? జాన్‌వరకూ. (భటుఁడు కొట్టును)

సుబ్బి—అయ్యల్లో! (అనువదించి) రంగన్నగారూ! చూపింపుమని చెప్పితివేమయ్యా ? మీామూలమున దెబ్బలుఁగూడనా?

రంగా—(అనువదించి) పిసిఁడిముండకొడుకా! అయిదురూపాయలు చేతఁ బెట్టదవా ?

సుబ్బి—(అనువదించి) ఇంక నొక పాపులా కాను తీసికొనరాదయ్యా—వద్దన్నవారెవరు ?

నబా—రంగాచారి! భోగందానికి బులారే ?

రంగా—ఈరోజున, పెద్దమొకద్దమా యున్నది.

నబా—బఖాల్ దేవా ?

రంగా—ఈతని మొకద్దమాతో సంబంధించి రెండుమూడున్నవి, అంతయుఁ జిక్కువ్యవహారములాగునఁ గనఁబడుచున్నది. అందుచేతఁ గంచనీని బిలిపింపలేదు—

నబా—బులారే! కంచనిలేని కచ్చేరీ క్యామజారే ? మేజవాకిగడ్‌బడ్ జరూర్ లేదులే? దగ్గరా బైఠాయించి థోడీఖుష్‌ఖబరీ—

రంగా—జీ సర్కార్ ! ఎవరిని బిలుపింపుమని హుకుమ్?

నబా—సుందరికి బులావ్ ?

రంగా—సుందరి యీవ్యవహారములో నొకముద్దాయిగా నున్నది.

నబా—బస్. మఱింతమంచిది. అందఱికి హాజర్ పెట్టు?

[సాహేబువేసమున నున్న శ్రీనివాసరావు, సుందరి, యొకరి
చేతికొకరుకట్టఁబడి, కృష్ణారావు, రుక్మిణి, సుబ్బలక్ష్మి,
యొకరిచేతికొకరు కట్టఁబడి, యుద్దఱు రక్షక
భటులతోఁ బ్రవేశింతురు]

రక్ష—ఆదాబ్ నబాబ్ సర్కార్ !

నబా—వహవ్వా! క్యారే రంగాచారీ: ఎద్దులకు యెద్దులకూ లాగు జోడీజోడీ టకాయించివుందీ! బలే! వహీ లేజోడీ యో సాహేబు ఔర్ యోసుందరికీ ముందుకూ లాగుజీ ?

రక్ష—(వారిని ముందునకు లాగి నిలువఁ బెట్టును)

రంగా—ముందు సెట్టి కంఠమాల మొకద్దమా విచారించిన మొదల మిగిలినవన్నియు దాని వెనుక సందర్భముగా వచ్చును.

నబా—సందర్భమూ గిందర్భమూ హంకూజరూర్ నహీ. సానీయెక్కడ హాజర్ అక్కడే మాకు సందర్భం—ఆ రి మొకద్దమా షురూకరో ।

రంగా—సాహేబూ ! నీపేరేది ?

నబా—రంగాచారి ! బుద్ధిలేదూ ! మొదట సానికి దరియాప్తు కరో ?

రంగా—అమ్మా ! నీపేరేది ?

నబా—హాహాహాహా ! అమ్మా!— అమ్మా క్యారే ? సానీ నీకూ తల్లీ జే? ధూ ! ధూ ! బాపనవానికి సిగ్గూలేదు. దానిపేరూ నీవెఱుఁగుదువుగాదూ; తరువాత ఖమాయిష్ పూఛో ?

రంగా—సుందరీ ! నీవెఱిఁగిన సంగతు లేవియో ప్రమాణము మీఁద సర్కారువారికో మనవిఁ చేసికో ?

సుంద—నాకొక్క వకీ లున్నాఁడు.

[వకీలు ప్రవేశించును.]

వకీ—సలామ్ నబాబ్ సర్కార్ ! సుందరి తరపుఁ నేను వకీలను.

నబా—వకీల్ గికీల్ బేజరూర్ ! తూ జా.

వకీ—ఇతఁడు బలాత్కారముగా సుందరియొద్దనుండి విడుదల దస్తావేజు వ్రాయించుకొన్నాఁడు గొప్ప నేరము. వకీలుఁగాని స ర్కారువారికి యథార్థము విశదముకాదు.

నబా—జారే! వకీల్కా జరూర్ నహీ ! జారే ! ఖబర్దార్ ! షట్టా ఉఖాడుంగా? (వకీలుపోవును.)

రంగా—సుందరీ! నీవెఱిఁగిన సంగతులేవో మనవిఁ జేసికో?

సుంద—నబాబుగారూ ! నేను వేశ్యను. నన్నుఁ గొన్నిమాస ములనుండి కృష్ణరావను వేపారిపంతులుగారు పోషించుచున్నారు.

నబా—కృష్ణరావు కహా ?

కృష్ణ—జీ సర్కార్ ! ఇచ్చట నున్నాను.

నబా—బలేవాఁడవు నీవు! సుందరికి నీకుజోడి బనాయించినది.

సర్కార్కి ఖుషీగానున్నది. వేశ్యకు వేపారివండల్‌కు మాంసానికీ మసాలాకున్న దోస్తు.

సుంద—నాల్గు దినములక్రిందట నొకరాత్రి సుబ్బిసెట్టిగారి యింటిలో మేజువాణి కానిచ్చుకొని—

నబా—సెట్టికి సానికి ములాఖాత్ క్యా? ఇంగువ యెక్కడ హీనాకీఅత్తర్ యెక్కడ?

సుంద—సుబ్బిసెట్టి షష్ఠిపూర్తిమహోత్సవసందర్భమున మేజువాణి చేసితిని.

నబా—షష్ఠిపూర్తీ క్యారే?

రంగా—అఱువదియవ సంవత్సరము మనుజునకు మహాగండము. అది దాఁటుటకుఁగాను వైదికముగు ప్రాయశ్చిత్తము కొందఱు చేసికొందురు,

నబా—థూథూ! జానేదేవ్! తరువాత?

సుంద—వీధిలోనుండి యింటికిఁబోవుచుండఁగా నీ సాహేబు కృష్ణరావును జావగొట్టి నన్ను బలాత్కారమున నొకయింటికి లాగుకొనిపోయి యచ్చట నిదివఱకు వేపారివంతులు నాపేరఁ జిత్తుకాగితముమీఁద వ్రాసియిచ్చిన మాన్యములను రుక్మిణమ్మయను నొకయామె పేర వ్రాయించినాఁడు. చంపునేమోయను భయముచే నామె పేర ముద్రకాగితముమీఁద వ్రాసియిచ్చితిని. నా వ్రేలిముద్రను వేయించుకొనినాఁడు. మునుపు వేపారివంతులు వ్రాసియిచ్చిన చిత్తుకాగితమెచ్చటనున్నదో తెమ్మని నన్నడిగినాఁడు. అది యింటియొద్దనున్నదని చెప్పితిని. నన్ను దిరుగ నింటికీడ్చుకొనిపోవుచుండఁగా గస్తితిరుగు నిరతుకభటుఁడు నాకుఁ గనఁబడెను. అతనితో నీసంగతి చెప్పుకొని యేడ్చితిని. అంతట వాఁడు మమ్ముద్దఱను గట్టకట్టి కారాగృహమున నుంచినాఁడు.

నబా—సుందరికి చేటుచేసి దగ్గఱకు లాగించు?

రఘు—జీ సర్కార్ ! (తీసికొని వచ్చును.)

నబా—వహవ్వా! నబాబ్ సర్కార్‌కే యిప్పుడు ఖుషి ! రం
గాచారీ! పై మొక్కద్దమా కానీ ?

రంగా—సాహేబూ' నీపేరేది ?

నబా—ఖోదారహావా! సుందరీ ! ఏక్‌టుమ్రీ-ఏక్‌టప్పా-గా
నాబజావ్, తురకలే తమామ్ జహాఁకు నబాబులు. ఎన్నిజాగీర్లెందరి
కిచ్చినారు! దుస్తులు పెట్టినవారే—ఖానతిన్నా నారే! ఖానా-జనా
నా—అప్రగానా—ఈమూఁడూ వారికి హమేషారహానా? ఇవి కొం
తజాస్తిగానున్న—అంఖాన్లదాని—మాబాప్ జీ రోజీనా మూఁడువం
దల కూరల్‌తో భోజనంజేసి భర్‌పూర్ అయ్యేవారు. ఇప్పుడూ
మేమూమూఁడువందల కూరలు లగాయించీ బాబాజీకా నామ్ యిక్క
డ ఖడాయింపు చేసిపున్నామ్. రెండుకోళ్ళ పలావ్-ఏక్‌సుట కామేష్టై
సలాం! ఇప్పటికైనా సరే; మూఁడువందల కూరలు యెవఁడు ఖానాకర్నేకు
తాఖత్‌దార్ అగునో వాఁడూ మఱునాటికీ నబాబ్ కావలసినదే;
గోలకొండ నబాబుగారు హమేదా దాజీకి దాదాజీకియాజాగీర్ కూర
లకోసరంయిచ్చినాయతు ఫరమాయించినారు. గుబిస్తా బాతూం కాహేకు.
బస్‌బస్: సుందరీ! ఏక్‌టుమ్రీ.

సుంద—హిందుస్తాని పాటలు నాకు రావు.

నబా—తెలంగీ పట్టెగడ్డిబాస. ఉస్ మేరస్‌నహీ. ఔర్ జీవ్‌నహీ.
జానేదేవ్ ! గావ్ ?

సుంద—సుతిలేదు-మద్దెలలేదు-ఎట్లుపాడఁగలను ?

నబా—జరూర్‌లేదు. ఖాలీపాటకే మజాజాస్తి-అల్లాయి
చ్చిన గల్లా బేషక్ ఉండవలెను. అది యొక్కసాసీకీ తేరట్టుమొవాఫిక్
ఉండును. ఒక్కదానికీ తెలికపిండిలాగుండును. గావ్‌గావ్ ?

సుంద—కీర్తన నాటకురంజి-మిశ్రచాపు.

సారిగా మాగామమగరిరిగారిసా నీనిసారీగా రిగరిసా ధానిసా ససనీధా నిసారిగ మాగామమగరిగామాసామరీపా దానిసా సనినీదా

ఎన్నఁడునీసేవ దొరకుననియున్నాను—ఇపుడుదొరకి
నందు, కానందింపుచున్నాను॥ ఎన్నఁడు॥
ఏదారినామీఁద నీదయయూద ఝుంను నీదర్శనంబయ్యె
ఘనసామహారాజా॥ ఎన్న॥

నబా—సెబాసు సుందరీ! వహవ్వా! హాహాహావా! (నవ్వును)

సుంద—వేఁడుకలమీఁద వేఁడుకలగుచుమీ
దాడీచల్లగనుండఁ దగును మహాప్రభూ॥ ఎన్న॥

నబా—ఇద్వాను మామీఁద కవిత్వం కట్టించినావు! అచ్ఛా! మాదాడీచల్లగా నుండవలెనా? ఏక్ ముద్దు! ఏదీ! ఏక్ ముద్దు! మాదాడిపై తగిలించు?

సుంద—(దాడిని స్పృశించి చేతిఁ ముద్దిడుకొనును.)

నబా—అదికాదు—ఇది(సుందరిని ముద్దుపెట్టుకొనఁ బోవును)

(సుందరి దూరముగాఁ బోవును)

నబా—బస్ రంగాచారీ! మొకద్దమా కానీ?

రంగా—సాహెబూ! నీపేరేది?

శ్రీని—నా పేరు శ్రీనివాసరావు.

నబా—నీవు కాఫరువా? కాఫరుకి గడ్డమెందుకు?

శ్రీని—ప్రచ్ఛన్నతకొఱకు నేనిదిధరింపవలసివచ్చినది. (తీయుచు

కృష్ణ—(తనలో) అయ్యో! నామామగారు?

శ్రీని—ఈకృష్ణరావు నాయల్లుఁడు ఈతఁడు భార్యమొగము పండ్రెండేండ్లక్రిందఁ బెండ్లికాలమందుఁ జూచినాఁడు. అదిపెద్దదై నాలుగేండ్లు దాటినది. ఎందఱిచేతఁ జెప్పించినను వినక వేశ్యాప్రియుఁడై

సొమ్ముంతయుఁ దగులఁ బెట్టినాఁడు. కొన్ని మాసములనుండి యీసుం
దరి నుంచుకొని యీనాములు దానికి వ్రాసి యిచ్చినాఁడు. నేనెన్నిసా
రులాతనిఁ జూడఁ బ్రయత్నించినను నన్నుఁ జూచుట కంగీకరింపలేదు.
ఇట్టి దారుణచర్యను జూడలేక యీ వేషమును ధరించి, యాతనిఁ గొట్టి
సుందరి నొక్కపాడు దేవాలయములోని కీడ్చుకొనిపోయి, యామాన్య
ములు నాకూఁతురుపేర వ్రాయించికొంటిని. ఈపనిలోఁ దప్పున్న యెడల
నన్ను శిక్షింపఁ గర్తలు. కూఁతురట్టి యస్థితిలోనున్న యేతండ్రి యిట్లు
చేయకుండునో సర్కారువారు ఫర్మాయింతురుగాక?

సబా—శ్రీనివాసరావూ! బలేపని చేసినావు. ఆదస్తావేజు మేము
ఖాయపఱచినాము. సర్కారుముద్ర దానిపై రంగాచారీ! తగిలిం
చు. కృష్ణరావూ! సిగ్గులేదా? పందమ విసానులనుంచుకో-మాఖుకీ
షి. శోకానికి మంచిది. కాని కట్టుకొన్న పెండ్లామును ఛోడ్నా నా
మర్దా. ఇది యదికూడ సంబాలించుకోవలెను. మేము నీలాగే చేయు
చున్నామా?

కృష్ణ—సర్కార్! నాకు సిగ్గువచ్చినది. బుద్ధివచ్చినది. నాభా
ర్యను నేనుదెచ్చుకొనుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మామగారూ! క్ష
మింపుఁడు. నమస్కారము.

సుబ్బ—(అప) అమ్మా! రుక్మిణీ! నేను నీయింటిలోఁ దురక
వేషమున రాత్రి ప్రవేశించినప్పుడు నన్నుఁ జూచి నాయనా! ఈతొ
ట్రిపాటేల యని యంటివి. నన్ను నీతండ్రిగా రనుకొంటివా?

రుక్మి—(అప) అవును. ఆయనకొఱకే తలుపు తీసికొని నిరీక్షిం
చి యుంటిని.

సుంద—సర్కార్-ఈకృష్ణరావు దొంగ—భార్యను దెచ్చు
కొందునని మీతోఁ జెప్పినాఁడు కదా? అప్పుడే యదిగో అమ్మవారం
గసానిని సిద్ధపఱచి యున్నాఁడు. దానికే సెట్టిగారి కంఠమాల నిచ్చినాఁడు.

నబా—కృష్ణారావూ! ఆసానిని నీవుంచుకొంటివా?

కృష్ణ—ఉంచుకొంటిని. కాని నాభార్యను నేను దెచ్చుకొనుట కామె యభ్యంతర మింతమాత్రము లేదు సరికదా, ఆమె ప్రోత్సాహముచేతనే నేను దెచ్చుకొనుట కంగీకరించినాను. ఆమె నాకు నీతిని బోధించి సన్మార్గమునకుఁ ద్రిప్పినది.

నబా—ఏదీ! మామొగముమీఁద దానినడుగు?

కృష్ణ—భారతీ! నాభార్యను నేనుదెచ్చుకొనుట నీకిష్టమేనా?

రుక్మి—నేను వేశ్యనని మీకనుమాన మక్కఱలేదు—త్రికరణశుద్ధిగా మీధర్మపత్నిని మీరు పరిగ్రహింపవచ్చును.

నబా—బస్—కృష్ణారావూ! నీవిప్పుడేపోయి నీభార్యను దెచ్చుకొనిరా?

కృష్ణ—చిత్తము. ఇచ్చటకు దూరముననున్న గ్రామములోనున్నది. నాల్గుదినములు వాయిదా దయచేయవలయును?

నబా—దియా. దియా, జా—రంగాచారీ! మిగిలిన మొకద్దమావిచారణ కయిదుదినములు వాయిదా ఫర్మాయించినాము. కచ్చేరీ బర్ఖాస్త్.

శ్రీని—సర్కార్—ఒక్కమనవి. కృష్ణరావెక్కడికి పోనక్కఱలేదు. ఆమెయే నాకూఁతురు. కృష్ణరావుభార్య—ఆమెను నాతోఁగూడ నీగ్రామమునకుఁ దీసికొనివచ్చినాను. ఏదోయొకమార్గముగా భార్యాభర్తలను గలుపుటకు దానినక్కడకుఁ దేవలసివచ్చినది. నాప్రయత్న మావశ్యము లేకుండ భగవంతుఁడే వారిని దారసింపఁ జేసినాఁడు.

కృష్ణ—హాహాహా! ఏమి నాయదృష్టము—నాయిల్లాలే—నా ధర్మపత్నియే! మామగారూ! ఇదివఱ కెంత వేశ్యాదాసుఁడనో యిప్పుడంతకంటె భార్యాదాసుఁడను. క్షమింపవలయును. (మ్రొక్కును)

నబా—అంధా క్యారేతూ. మంకూహాకి, అంగులాడికి తేడా తీయలేని నీవు వేషారియింటకైనా పైదాహువారే. నామ్స్—అహమక్—సాహేబ్—ఉన్కా బజా?

భటు—బుద్ధిలేదు? సానియొకో భార్యయేనో యెఱుగవా? (కొట్టును)

సుబ్బి—(అవ-కృష్ణారావుతో) అంతే కావలెను. అంతే కావలెను. నన్నుఁ గొట్టితివో, వడ్డికో సాహేబుచేఁ దింటివో; ఇంతే కాదా సంబరాలు. ఈమాంతిపు భాగ్యాలకీ తెగసీలు గంగులకు?

నబా—అవ్వర్ బజావ్?

భటు—(తిరుగఁ గొట్టును)

కృష్ణ—సర్కార్—మీరు నన్నుఁ గొట్టించిన సరే; వధింకించిన సరే; కాని యీమహానంద పారవశ్యమున నాకీదెబ్బ లేమియు నాటవు.

నబా—సాహెబ్—ఈజోడికి కేటాయించు. (భటు డట్లు చేయును) అరే రే రే. యెః క్యారే రంగాచారీ! యెః క్యారే లబ్ లేతక్ హాంనేఫ్ నహీ. ఇది మగదా. ఆఁడువాఁడా? అరరే! దగ్గఱకు లాగించు. వహవ్వా- ఖురాఖ్ బొమ్మ బలే గోవుల్కా కద్దా యేమి? సాహేబుకి దాడీయేమి? యెః ఇక్ సార్ యాప్తే తార్ - అరరే, నెత్తి మీఁదముసుఁగు మూఁతిమీఁద మీసము, వహవ్వా, బీబీసాహెబ్! సలామ్, వహవ్వా దాడీముండ. సలామలేక్ రంగాచార్! పూఛో?

రంగా—అమ్మా! నీపేరేది. నీకు దెలిసిన సంగతులేవో చెప్పు?

సుబ్బ—నాపేరు సుబ్బలక్ష్మి.

నబా—క్యారే, క్యారే సుబాల్ కిమా.

రంగ—సుబ్బలక్ష్మి.

నబా—ముబాల్ ఖనీ? ధూ-ధూ-కైసానామ్ రే!

రక్ష, భ—నబాబ్ సర్కార్! తన పేరు పార్వతమ్మయని యీమె నాతోఁ జెప్పినది.

నబా—రంగాచారీ! ఉస్కా పూఛో రే?

రంగ—సుబ్బలక్ష్మీ! నీసంగతులన్నియు దాఁచకుండఁ బ్రమాణముమీఁద సర్కారువారితో మనవి చేసికో?

సుబ్బ—చెప్పవలసిన సంగతు లేవియు లేవు.

నబా—లేవా? ఝూటీబాత్, ఇంటిలో బైఠాయించి దూది లాగిలాగి బత్తిబనాయించు బస్మిన్ రాండీకి మొహరమ్ పండుగలో ముండాసాహెబు వేస మెందుకోసరము? గులామ్! ఉస్కా బజా?

రంగ—సర్కార్, ఆఁడుదానికి దెబ్బలశిక్ష లేదని ఖాయిదా యున్నది. రక్షింపవలెను.

నబా—గోషామే కూర్చున్నదియాఁడుది. కాని గడ్డము తగిలించుకొని కాలికాలఁది గాడిదెలాగున దిరిగినది యాఁడుదియే?

రంగ—సర్కార్! ఖానూన్ గౌరవింపఁదగును.

రక్ష—పేటలోనున్న చిన్న రక్షకభటాలయములో సుబ్బలక్ష్మియనుపేరుగల యామె యొకతె యున్నదని యాయూరి యాధికారి యీసాయంకాలమే వారికిఁ దెలియఁబఱచినాఁడు.

నబా—ఉస్కా బులా?

రక్ష—సాహెబూ! నీవు పోయి తీసికొనిరా? (భటుఁడు నిష్క్రమించును.)

నబా—సుందరీ! మొకద్దమా విచారణ ఖడాయించినది. ఫిక్ర్ గానాబజా? ఏదీ మామీఁద థోడా అభినయము తగిలించు?

సుంద—వెనుకంగుచేయువాఁ డున్నఁగాని యభినయమునకు వీలుండదు.

నబా—పేపారీవండల్—సుందరికి వెనుక తరఫ్‌హాంగుబజా ? అరే! కృష్ణరావు! అరే!

కృ—నబాబ్ సర్కార్! క్షమించుఁడు. నాచేతఁగాదు.

నబా—అరే బుద్ధిలేదు. తూ చావల్ ఖరాబ్. ధూ, ధూ! రంగాచారీ! ఉఠోరే. సగడి బల్లపై రక్షాయించి హాఁగుబజా నేకేఅరే.

రంగా—జీ సర్కార్! మేజువాణి గడబిడ జరూరు లేదని మొదట సెలవిచ్చియు నిప్పుడి ట్లాజ్ఞాపించుచున్నారు ?

నబా—ఘుర్రి) హాహా. హామారీ. అవ్ ఖులంవదలి తాళపుచిప్పకర్ణో?

రంగా—నబాబ్ సర్కార్! పర్వర్దిగార్ క్షమింపవలెను.

నబా—నౌకరీ ఒ ర్తోఫ్. ఖబర్దార్. నాచీకి వెనుక హాంగుకు తాఖత్ లేనివాఁడవు నబాబుసర్కారులో మున్షీకి కైసీ తాఖత్. ధూ. ధూ. జల్దీ జా?

రంగా—తప్పు క్షమింపవలయును. (అంగుచేయును.)

నబా—అవ్. నౌకరీ తమామ్. నబాబుసర్కార్. ఖుషీకో షరము.

రంగా—సుందరీ! చిప్పతాళము లిటుదే?

సుంద—(రొండినుండి తీసియిచ్చును) నుతి యవసర మున్నది. అది యెవరు వేయుదురు?

రంగా—సర్కార్. సెట్టి నుతివేయఁగలఁడు. ఊఁయనుటయే కాని యంతకంటె నేమియు లేదు.

నబా—అరే బఖాల్! ఊఁ బోలేరే?

సుబ్బి—(అప) రంగన్నగారూ! నాకొంప తీసెదరా?

రంగా—(అప) ఇంత మొగ్గదమూ కెదురూపాయలిచ్చెదనా?

నబా—సెట్టీ! జల్దీ 'ఊఁ' బజా?

సుబ్బి—ఊఁ (బొంగుగానేడుచును)

నబా—అరెరే, సెట్టీ! మొండూకొలాగున బెకబెక కర్తారే? ధూ. ధూ.

సుబ్బి—ఊఁ. (గట్టిగా నేడుచును)

రంగ—సెట్టీ! సన్నము. సన్నము.

సుబ్బి—నాకు సన్నాశేలాగునవచ్చును. కుంచమంతకంఠమయ్యెను. గూనయంత కడుపయ్యెను.

నబా—రంగాచారీ! సెట్టి నెత్తిమీఁద చిప్పతో బజాయించు?

రంగ—(సెట్టి నెత్తిమీఁదఁ గొట్టును) (అబ్బ) ఏఁబదిరూపాయలిచ్చెదవా? ఇంకొకటి కొట్టనా?

సుబ్బి—(అబ్బ) గట్టిగాఁ గొట్టకు, నగునాఱురూపాయలకు పైసలు ఇఁక మాటలాడకు—(బిగ్గరఁగా) ఊఁ.

నబా—అదేమి. అదేమి. నక్కలాగు ఊఁకర్తా-రంగాచార్! మార్, ఏక్ దఫా మార్?

రంగ—సర్కార్! సెట్టివలఁగాదు.

నబా—సాహెబ్! తూ ఆ- ఇదరా?

[సాహెబు సోమావధానితోఁ బ్రవేశించును]

సాహే—వచ్చుచున్నాను. సర్కార్, ఇదియే సుబ్బలక్ష్మి.

నబా—హాహాహా! క్యా రే! ఇది ఖుసా. కొజా వాఁడు; హాహా, దగ్గఱకు లాగించు (భటుఁడు సోమావధానులను దగ్గఱఁ బెట్టును)

హాహా! ముసుఁగుఁబెట్టి యాఁడుది. మొగముఁ బట్టి మొగవాఁడు. హేహే.

సోమా—నేను మగవాఁడను (ముసుఁగు దీసి) ఇదిగో! గోష్పాదమంత జుట్టు, గోపులవంచెపాత్రబద్ధము వేంకటశాస్త్రి మూలమునఁ గలిగినది.

రంగ—అయ్యో! నీపేరేది ? మీకుఁ దెలిసిన సంగతులేవో ప్రమాణముమీఁదఁ జెప్పవలయును?

సుబ్బ—(అవు) బావా! నేనుసుబ్బలక్ష్మిని; నాగతియిట్లాయెని; అక్క బంగారమ్మ కనఁబడినదా?

సోమా—(తనలో) నాకు మతిపోవుటకు నీవు తిరుగ నిక్కడకు దాఁపురించితివా ? నిన్నుఁ దప్పించుకొనుటకే నేను గారాబంధము నుండి పాఱిపోవలసివచ్చినది.

రంగ—అయ్యో! చెప్పవేమి?

సోమా—నాపేరు సోమావధానులు. నేను బిచ్చిముండకొడుక నని నన్ను బంధించినారు. నేను శుద్ధకర్మయోగిని. ఇదిగో! యీరంపా సాహేబు నన్ను బావాబావాయని పరిహాస మొనర్చినాఁడు. వేంకటశాస్త్రి యిచ్చిన గోవులవంచెకట్టుకొని పాఱిపోయితిని. నాపేరు సుబ్బలక్ష్మియని చెప్పఁగా నన్ను దిరుగఁ గారాగృహమందుంచిరి, ఇది నా భవిష్యద్వృత్తాంతము.

సుబ్బ—బావా! బావా! నిజముగా నేను సుబ్బలక్ష్మిని— గడ్డము కొంతబిగిసియుండుటచేత నామాట నాతఁడు బాగుగా నానవాలు పట్టలేకుండనున్నాఁడు. మహాప్రభూ! నాగడ్డము తియింపుఁడు?

నబా—కృష్ణారావు-సుబాల్ కిమికిగడ్డములాగివేయి? జల్దిఖాపు (కృష్ణారావు తీసివేయును)

సుబ్బ—బావా! బావా! నేను సుబ్బలక్ష్మిని.

సోమా—నాకుఁ జూపు తిన్నగా నానదు. అందులో రాత్రివేళఁ జెప్పవలసినదేమి? దగ్గఱకు రమ్ము-అయ్యో! అయ్యో! అయ్యో! సుబ్బలక్ష్మివే? నాభార్య తోఁబుట్టినదానవే ?

సుబ్బ—(అవు) ఔను బావా ! నాలాగే గోవులవంచెకట్టుకొంటివేమి? నాలాగే ముసుఁగు వేసికొంటివేమి?

సోమా—(నుదుటిమీఁద గీతయని సంజ్ఞచేయును)

నబా—సుబాలకిమీా! నీకు వీఁడు బావా? నీగడ్డమొక దఫాయతనికిఁదగిలించు; ఊఁ కాని, మక్సకో. తగిలించుమనఁగాను—థూ! థూ!

సుబ్బ—(గడ్డముతగిలించుచు) వాకుఁ జాకిరేవులో బలాత్కారముగాముసుఁగిప్పించినందులకు నీకు సాహేబుగారిసభలో నేను గడ్డమిప్పించుచున్నాను. (గడ్డము తగిలించును)

సోమా—నబాబుగారూ! కర్మభ్రష్టుఁడను. బ్రహ్మశ్రీని. వితంతువునయి యేడ్చుచున్నాను. గడ్డమొకటి దగిలించి నాగంగాభాగీరథీత్వముఁ గూడ గాడిదవాలకముచేయుంచుట న్యాయముకాదు.

నబా—అరే. శాస్త్రీ! భార్యయంటివి. నీభార్య యెచ్చట నున్నది?

సోమా—నాభార్యయు సుబ్బలక్ష్మియు నీగ్రామములో నేతప్పిపోయినారు. సుబ్బలక్ష్మి మాత్రము దొరికినది.

(బంగారమ్మ వేంకటశాస్త్రి, నాతాపిశాస్త్రి ప్రవేశింతురు)

భటు—సర్కార్! బంగారమ్మదొరికినది. ఈమె బంగారమ్మయు వేంకటశాస్త్రి మూలమున మాకుఁ దెలిసినది. నాతాపిశాస్త్రి బంగారమ్మతోఁ గూడ వచ్చినాఁడు.

నబా—బస్-బస్-దేఖేంగె-(వాలకాపీల్చును)

సుబ్బ—అక్కా! బంగారమ్మా! బాగుగా నున్నావా?

బంగా—అమ్మా! సుబ్బలక్ష్మీ! నిన్నెన్నాళ్ళకుఁ జూచితినే?

సుబ్బ—ఇదిగో! బాప—గోవులవంచెకట్టుకొని గడ్డము పెట్టుకొని యున్నాఁడు.

బంగా—అయ్యయ్యో! అదేమి! అదేమీ! ఇదిగో! ఓ! మాటలాడరేమి?

సోమా—వేంకటశాస్త్రీ! నీవు గోవులవంచ కట్టించినావు. నబాబుగారు గడ్డము దయచేయించినారు. ఆహితాగ్నియైన గృహభేది బ్రతు కీలాగునైనది.

వేంక—అయ్యా! గృహమేధి యని పిలువఁదగును.

బంగా—ఇదిగో! ఓ! ఇదిగో! ఓ! ఈవేషమేమిటి?

సోమా—వేంకటశాస్త్రీ! నాతో మాటలాడవలదని దానితోఁ జెప్పు? దానికి నేను లేను; నాకది లేదు. ఘటశ్రాద్ధపూర్తి యయినది. కర్మము యథావిధిగ నడిపింపవలయును.

బంగా—అయ్యో! అయ్యో! ఘటశ్రాద్ధమేమి?

రంగా—ఊరకుండుము; మీలో మీ రట్లు మాటలాడుకొనఁదగదు. సర్కార్! అడుగుమని సెలవా?

నబా—బేషక్.

రంగా—బంగారమ్మా! ఈసోమావధానులు నీకు భర్తయేనా?

బంగా—ఔను.

రంగా—నీకింకఁ దెలిసిన సంగతులేవో చెప్పు?

బంగా—వాతాపిశాస్త్రి! నీవు చెప్పుము. నేను సందర్భముగాఁ జెప్ప లేను.

వాతా—ఈబంగారమ్మ యీగ్రామములో దారితప్పి పోయెను. ఒకబండివానిని కుదుర్చుకొని వానిబండి యెక్కెను. వాఁడు మాయూరివాఁడు; వానికిఁ జెవుడు; బంగారమ్మ చెప్పినదేదో తెలియక యాతఁ డీమెను మాయూరి చెఱువుగట్టునొద్ద దింపెను. స్నానమునకుఁ బోయిన నేనిమె నానవాలుపట్టి యింటికిఁ దెచ్చితిని. మేమిద్దఱ మక్కసెల్లెండ్రబిడ్డలము; వెంటనే యీమె నిక్కడకుఁ దీసికొని రావలసినదే కాని యీమెకు నాలుగుదినములు విశేషజ్వరముచేత నొడలే తెలివులేదు. ఉత్తరము వ్రాయుట కీగ్రామమున వీరిబస యేదో

తెలియదు. ఆమె నిగ్రామములోనికిఁ దీసికొనివచ్చి బస వెదకుచుండఁగా యాదృచ్ఛికముగా వేంకటశాస్త్రికనఁబడి బంగారమ్మా! బంగారమ్మా! యని గట్టిగఁ గేకవైచెను. వెంటనే రక్షకభటుఁడీమెను బట్టుకొని యిచ్చుటకుఁ దెచ్చెను. కూడ మేము వచ్చితిమి.

సుబ్బ—అన్నయ్యా! వాతాపీ! నీమూలమున బ్రతికితిమి.

వాతా—సుబ్బలక్ష్మీ! సుఖముగా నున్నావా?

సుబ్బ—సుఖమేదో చూచుచునే యున్నావుకదా?

నబా—రంగాచారీ! బంగారమ్మను సోమావధానికి జోడా యించు?

సోమా—నబాబుగారూ! నాకామె యక్కఱలేదు. శాస్త్రములోఁ జెప్పినకర్మమేదో చేసికొన్నాను. ఇఁక నామెకు యథావిధిగా మాసికములు తద్దినములు పెట్టవలసినవాఁడనుగాని మఱియొకటికాను

నబా—బ్రతికియున్నప్పుడు తద్దినమెందుకు?

సోమ—అదిమీకుఁ దెలిసినవిషయము కాదు. మాకర్మశాస్త్రమంత్రుల కంగీకరించినది కాదు.

నబా—మీశాస్త్రము తీసికొని దర్యాములో డాలో—థూథూ బుద్ధిలేదా? బ్రతికియున్నదానికి తద్దినమా? ఇంతకోసరము కనఁబడిన బమన్ గల్లా సాఫ్ నఱికివేయుమని మహమ్మదు పైగంబరుగారు—సల్లల్లాహో అలేహీ ఓసల్లమ్—హుకుమయినది. థూథూ! నీదిక్కుమాలిన యక్కఱమతమూ! గోవుపేడ గోవునీరు కలిపి గులాబ్ వర్బత్‌లాగు గుటుగుటు తాగివేసిన బమ్మనకు మతమా? థూథూ—మీకార్ఖానా మాకు కౌడీబరాబర్, మాశాస్త్రాల ప్రకారము మేము తీర్పు ఫర్మాయించినాము. నీకది భార్య.

సోమా—కర్మము నివ్వరిముల్లంతయయిన దాటినవాఁడను గాను. నాకామె యక్కఱలేదు.

నబా——సాహేబ్--ఉస్కూ-బజా?

సాహే——(సోమావధానిని గొట్టును)

సోమా——శివోహామ్, శివోహామ్.

నబా——ఫిర్ మారో-ఫిర్ మారో?

సాహే——(కొట్టును)

సోమా——సోహం. సోహం.

వేంక——నబాబ్ సర్కార్! ఈమఁడు పుంసుఁ; పెద్దశ్రోత్రియుఁడు; శుద్ధఛాందసుఁడు; తెలియనివాఁడు; బంగారమ్మ నంగీకరించునట్లు మేము చెప్పెదము.

నబా——మీరు చెప్పవలెనా? మేము చెప్పినచో రాత?

సోమా——నబాబుగారూ! మీకొలఁదు-విన్నారా-మీకొలఁదు మాత్రమే-ఆమెను భార్యగా నంగీకరించితిని. కర్మఘుకొలఁదు మాత్రము కాదు.

నబా.——ధూధూ! రంగాచారీ! వారిద్దలను జోడింతు?

రంగా——సోమావధాని! బంగారమ్మా! మీరిద్దఱు దగులగా నుండుఁడు?

నబా——అటులైన నిజమైన పిచ్చివాఁడేఁడీ?

భటు——వెలుపల నెవ్వరో యిద్దఱు కూరుచున్నారు-గోపలిక వచ్చెదమని చెప్పినను స్థలములేని కారణమున రానీయలేదు.

నబా——రమ్మని చెప్పు——

(భటుఁడు నిష్క్రమించును)

[శంకరశాస్త్రియు రామశాస్త్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

శంక---నబాబ్ సర్కార్! ఈరామశాస్త్రిలు రెండుదినముల క్రిందటివఱకుఁ బిచ్చివాఁడు, నే నితనిని మాయింటికిఁ దీసికొనిపోయి యున్మాదరోగమును నూతనవిద్యావైద్యమాహాత్మ్యముచే నివారణ

చేసితిని. పిచ్చివాని నింటదాఁచుకొన్న వానియిండ్లను, భూములను సర్కారువారు జప్తి చేయుదురని దండోరామూలముగా విన్నవాఁడ నగుటచేత నీతనిని హాజరుపెట్టితిని.

సభా——రామశాస్త్రీ! నీకుఁ బిచ్చి కుదిరినదా ?

రామ——దైవ కటాక్షమునను శంకరశాస్త్రి వైద్యమహాత్మ్య మునను బూర్ణారోగ్యవంతుఁడనై యున్నాను.

సభా——సోమావధానీ! రామశాస్త్రి వంకఁ జూడు; అయ్యయ్యో! ఆతఁడు మనసుబ్బలక్ష్మిమగఁడు ?

బంగా——అయ్యయ్యో! ఔనమ్మా! ఔనమ్మా! రామశాస్త్రిలూ! నాతండ్రీ! వచ్చినావా? సుబ్బలక్ష్మీ! నీపుణ్యమమ్మా? నీభాగ్యమమ్మా! మీబావగారు నీకసుపు, కుంకుమ మాపి, నిన్ను మంగలి చేతిలోఁ బెట్టి, మూలఁ గూరుచుండఁ బెట్టినను భగవంతుఁడు నిన్నుఁ బైకిఁ దెచ్చినాఁడమ్మా! మాఅమ్మా! మగనియొకుట నింక మునుఁగెందు కమ్మా? పోతింతమగఁడెదుట నుండఁగా నింక ముసుఁగువైచుకొనుట ఓగాల్యమమ్మా?

సుబ్బ——(అక) అక్కా ఈముసుఁగు తీసివైచినయెడల మతంత నవ్వులాటగా నుండదా? (తనలో) ఆహా! కోమటి యింటిలోఁగనఁ బడిన శెట్టిశాస్త్రిలేనా నామగఁడు?

సభా——హాహా! రామశాస్త్రి సుబాలక్షమి మగఁడా ?

వాతా——సర్కార్ — — అవును.

సభా——దీనికి మగఁడుండఁగా బోడితలకు క్యాసబబ్?

సోమా——ఇతఁడు సంవత్సరమునకుఁ బోయి పండ్రెండు సంవత్సరములవఱకుఁ రాకపోవుటఁ జూచి దాని బావగారినైన నేను విధవిరోధముగాఁ దలవెంట్రుకలు దీయించినాను.

వేంక——విధివిధేయముగానని చెప్పవయ్యా?

నబా—అరెరే— బ్రతికియున్న భార్యకు తద్దినము బనాయించినావు! మగఁడున్న ముండలు బుట్టకు హాజామద్ చేయించినావు! తూఇశ్ సాన్ యాజన్వర్ గలామ్ ఫిర్ ఉస్కూ మారో?

భటుఁడు.—(సోమావధానిని గొట్టును)

సోమా—శివోహం—శివోహం. నవాబుగారూ! ముండలకు మంగళసూత్రమండనము చేయుట యందేమి, బ్రదికియున్న భార్యకుఁ బిండప్రదానము చేయుటయందేమి, నేను రుషులు నివర్తించినట్లు నివర్తించినవాఁడనే కాని—

వేంక—ప్రజలపై దైవకోపము లెన్నఁడైన వచ్చినప్పుడే మీ వాగ్దోషములు శాంతింప వలయును గాని మనుష్యప్రయత్నమున మాంత్రమట్లు జరుగనేరదు.

రామ—అన్నగారూ! నమస్కారము. మీ రట్లు వికృతవేషులై యున్నా రేల?

సోమా—రామశాస్త్రీ! పూర్వకరములన్నియు సాంకాశముగా మాటలాడుకొందము. తల చెడినందులకు నిప్పని భార్యను ముండగాఁ బరామర్శింపుము!

రామ—తల చెఱిపినందులకు మిమ్మభినందింప నక్కఱలేదా?

నబా—మవ్రహాం— రంగాచారీ— ఆలస్యమైనది. ఇంకే మున్నది?

రంగా—సెట్టి కంఠహారాలవ్యవహారము మాత్ర మున్నది.

కృష్ణ—అది సూతలియొద్ద నేనడిగి తీసికొంటిని. సుందరిక నఁబనుపఱకు నా యొద్ద హామీగా నుంచుకొందునని చెప్పితిని. సుందరికిచ్చిన నగలు నాకిఁక నక్కఱలేదు. కంఠాభరణమును సెట్టికిప్పించుటకై సర్కారును ప్రార్థించుచున్నాను.

నబా—బస్. ఉస్కూ దే.

రంగా—సెట్టీ! ఇదిగో నీకంఠాభరణము.

సుబ్బి—నబాబూగారూ! సలాములు. సలాములు.

నబా—రంగాచారీ! ఇంతమొకద్దమా మొదటిసబబ్ క్యా?

రంగా—ఏమున్నది? బంగారమ్మ, సుబ్బలక్ష్మి యాగ్రామము నం దప్పిపోవుట మొదటి కారణ మని తోఁచుచున్నది.

నబా—థూ! థూ! అది కామచే దానికి సబబ్. మొకద్దమాకి సహీ లేక సబబ్ కనిపెట్టవలసినది, అఖల్ ముందీ.

రంగా—వారిద్దఱు తప్పిపోవుటకు సబబేమున్నది? సర్కసు చూచుట కిల్లు తప్పిపోయినారు.

నబా—బస్. బస్. ఇఁక నేమి? సహీ లేసబబ్ సర్కస్. జవాన్! సర్కసువాలీకి పకడ్ కర్ కచ్చేరీకిలావ్? ఉహూ— బేషక్ మూసుగా?

రంగా—కడపటి యాట కానిచ్చుకొని వారు నాల్గుదినముల క్రిందటనే యెక్కడకో పోయినారు.

నబా—థూథూ. బస్ బస్ కచ్చేరీ బర్ ఖాస్త్.

శ్రీని—నబాబూగారూ! ఈ కాగితముమీఁద సర్కార్ ముద్ర వేయవలసియున్నది.

నబా—బస్—రంగాచారీ! కాసీ. (రంగాచారి ముద్ర వేయును)

సుంద—నా కునవి యొక్కటి యున్నది. బంగారమ్మ సోమావధానులకు లభించినది రామశాస్త్రికి సుబ్బలక్ష్మి లభించినది. వేపారి పంతులకు భార్య లభించినది. కోమటికిఁ గంతమూలలభించినది. నాకు మాన్యములూడినవి. ఉంచుకొన్న మగఁడూడినాఁడు; న్యాయము దయ చేయించి నన్ను రక్షింపవలయును.

నబా—మేము నిన్ను ంచుకొన్నాము. రంగాచారీ! చితా చూచి మనకి జనానా యెంతమందియో నాచివాలీయెంతమందియో బోలో?

సుబ్బి—కృష్ణరావు మాతులుంగారు మన కారువందల చిల్లర బాకీయున్నాఁడు; అది యేదో లేదనుపించుకొనిన మంచిది కాదా?

శ్రీని—ఆసొమ్ము నేను నీకొక్క గంటలో నిచ్చెదను.

సుబ్బి—చిత్తము బాబూ!

రంగ—శ్రీనివాసరావుగారూ! మీరతనికిచ్చునప్పుడు 45 రూపాయలు మినహాయించి యిప్పించుఁడు, నాకతఁడు బాకీయున్నా

వేంక—[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]వేద్యసద్.

[illegible]ము ఏము; ఏము. పహా వ్వా [illegible]బస! బస్! కచ్చేరీ బర్ ఖాస్త్ [illegible].

(నేపథ్యమున)

[illegible]. సయ్యిద మహమ్మద [illegible] ఖా

[illegible]ల్లా ఖాన్ బహద్దర్ గంజే నవాబుకిసాహేబ్ సలా

మతీ—కచ్చేరీబర్ఖాస్తు.

అందఱు—సలామ్ సలామ్. (నబాబు నిష్క్రమించును పరివారముతో)

సోమా—కృష్ణారావు! ఈగడ్డము తీసివేయుమ్మా?

(కృష్ణారావు తీసివేయును)

సోమా—నేనింక స్నానమే చేయలేను. ఈదిక్కుమాలిన వే[illegible] నిక్కడ నుండఁజాలను. వేంకటశాస్త్రీ! బండెకు నుర్చుము [illegible]ము.

బంగా—అన్నయ్యా! సుబ్బలక్ష్మికీరాత్రి ముహూర్తమున్న

నాతా—అమ్మా! నామాటవినుఁడు. ముహూర్తమువలదు. [illegible]లదు ఈరాత్రి విఘ్నేశ్వరపూజ కానిచ్చి యాయువశిష్ట

[illegible]—దైవకటాక్షమున గలిగిన యీ సుఖసమావేశమే సుముహూర్తము.

భరణము దీసికొంటిని గాన వెంటనే ఋుతవని చేసినాను. అతని కంఠాభరణమే మన యీవిచిత్రనాటకమునకుఁ గొంత ప్రధానమై యున్నది.

వేంక—నాకిక్కడనుండుట కసహ్యముగా నున్నది. పోదము రండు.

(సః)

కృష్ణ—మాకు మాత్రమేమి పనియున్నది? అందఱు పోవచ్చును.

ము పునస్సంధానమ్ము... సెహరా! అఖిల్ మందీ.

చతుర్థవర్గము.

బంగా—సుబ్బలక్ష్మీ! మీ బావగారు చెప్పిన

మ్మా—ఏమి చేయను? నాటకశాలలో వేసాలకా... జవాన్!

లాగున నీలిగుడ్డ ...తలకుఁ గట్టెదనమ్మా? దా...

చేమంతిపూవు వసదసి... ...కూరా?

సుబ్బి—అమ్మా! నీలిగుడ్డ కట్టుకొను ... పువ్వుల వీథిభాగవతముల నాటిది. ఇప్పుడు నిక్షేపములాగున నవరాలబుట్టలు వచ్చుచున్నవి. నాయొద్ద సిద్ధముగా నున్నవి= పాతిక మూర్తులు పంపుమని సెలవా?

బంగా—పాతిక మాకెందులకు?

సుబ్బి—ఉండనిమ్ము; తరువాత దొరకవు. పైనుండి సరకులు వచ్చుట లేదు. ఎందులకైన మంచిది. ఉంచుము. సోమావధాని బాబుగారిస మాత్రము నమ్మియుండవలసిన పని లేదు. కన్నుమూసి తెఱచులోపల మఱెవ్వరిబుట్ట కొనుగునో?

కృ—సుబ్బిసెట్టియే యందఱకు ఉపకార మొనర్చినాఁడు. ...తని కంఠాభరణమును దీసికొన్నప్పుడీతఁడారాత్రియే ... యూరకుండినచో మనమందఱమిట్లు సరియా వేళమగుట సిద్ధించియుండదు. దెబ్బలు కొట్టినంతమాత్రముచేత ఫిర్యాదు చేసి యుండఁడు; కంఠా

సుబ్బ—(అక) అక్కా! నాకు సిగ్గమ్మా—(బంగారమ్మ చాటునకుఁ బోవును.)

బంగా—(అక) అమ్మో! వెఱ్ఱిదానా! సిగ్గెందులకమ్మా?—

సోమ—సుబ్బలక్ష్మీ! నీకీరాత్రి పునస్సంతానము కాకతప్పదు. సిగ్గుపడకు.

వేంక—పునస్సంతానము మీకేమో కాని యీయమెక్
నశదధ...

...ఘటము వెడలిపోయిన తరువాత జరుగునని చెప్పినారు కాని జీవించియుండఁగనే యిట్లు జరిగినది.

సోమ—కర్మగ్రిఘానులకన్న సంకల్పసిద్ధి యనఁగా నిదే?

వేంక—సంకల్పసిద్ధియా? ఈదిక్కుమాలిన గ్రామ్యధోరణి ...డనే కాని వదలదు కాఁబోలు?

...క—అయ్యో! ఈమాటలకేమి? మీరందఱు మాయింటికి ...రాత్రి శుభముహూర్తమైన పిమ్మట రేపు భోజనముఁ జేసి ...?

...బ్బి—కచ్చిపులుసు సుబ్బిసెట్టిగారికి బంగారమ్మగారిచేతి కి సుబ్బలక్ష్మిగారి ముహూర్తంపుబూరెలా? అబ్బో! అబ్బో! ...తులూ! మీమామగారు మాటలాడకుండ నున్నారేమి?

...యన విశేషించి మాటలాడు వారు కారు.

సుబ్బి—శ్రీనివాసరావు పంతులుగారూ! దండాలు! దండాలు!

శ్రీని—దీర్ఘాయుష్యమస్తు.

రంగా—ఇరువదియొక్కరు జవానావారు; మూఁడువందల పండ్రెండుగురు సానులు.

సుబ్బి—బస్. సుందరికి చిత్రాలోఁ దగిలించు; దీనితో మూఁడు వందల పదమూఁడా? భలే పైనుండి మూఁడువందల పదమూఁడు; క్రింద నుండి మూఁడువందల పదమూఁడు; వహ్వా! తీన్ సౌ ర్ యేక్ ర్ సౌ ర్ తీన్ సాత్; ఏమువచ్చినది! భలే జవానా అటు కటి; బస్_చెన్నకేశవ్ ఏల్ సాత్ బస్. చతుర్థవర్గము.

రంగా—సుబ్బలక్ష్మీ! మీ బావగారు చెప్పిన

మా—ఏమిచేతును? [illegible] వేసాలవా

గారికి మాకు దరతరములనుండి బావగారి [illegible] స్. జవాన్!

రంగ—ఓరి జిత్తులమారిముండకొడుకా? దా[illegible]గా?

సుబ్బి—ఆలాగంటివి బాగుగా నున్నది. కొంచెము మోట యయిన బరిహాసములలోఁ జేరినది. అంతేకాని బాకి సాకీలదగ్గఱ బరిహాసాలు ప్రాణములు తీయువఁటయ్యా?

రంగ—(అవ) సరేకాని, పదువారు రూపాయలకుఁ బైనలస నత్తిమీదఁ దాళపుబిళ్ళతోఁ గొట్టినట్లుగు పలికితివిక దాకిమి గిలిన పదునొకండు రూపాయలనైన నిమ్ము?

సుబ్బి—(అప) బావగారూ! ఇప్పటికేమియు మాటలాడకుండు తరువాతఁ జూచుకోవచ్చును.

రంగ—(అవ) నీగొంతుకకోయు! తెచ్చిన కజ్జూరపువం పొల్లమైన నీయవా?

సుబ్బి—(అవ) ఇఁక వెనుకటిమాటలనన్ని మఱచిపోవయ్యా బావగారూ! మీరేమి మేమేమి? మాదగ్గఱ నున్నది మీదగ్గఱ నున్నట్లుకాదా?

For copies apply to :—

The Manager

A. P. G. Nilayam,

PITHAPURAM.

(East Godavari.)

14583